

تُحْفَةُ الطَّاهِرِينَ

از

شیخ محمد اعظم تٹوی



857  
تذکرہ

# تُحْفَةُ الطَّاهِرِينَ

تاليف

شيخ محمد اعظم بن محمد شفيح توتوي

بتصحیح و تحشيه

بدر عالم دراني

3526



سنڌي ادبي بورڊ

تلڪ ڇاڙهيءَ

حيدرآباد (سنڌ)



سنڌ اسيمبلي بلڊنگ

ٻنڊر روڊ ڪراچي.

هڪ هزار ڪاپيون

پهريون ڇاپو ۱۹۵۶

(هن ڪتاب جي اشاعت جا جملي حق سنڌي ادبي بورڊ وٽ محفوظ آهن)

86724

~~89524~~

قيمت . ۸-۳

ملڻ جا هنڌ

سنڌي ادبي بورڊ جا بڪ اسٽال -

سنڌ اسيمبلي بلڊنگ، بندر روڊ، ڪراچي:

تلڪ ڇاڙهي، حيدرآباد (سنڌ)

نيو سنڌ پريس، وڪٽوريا روڊ ڪراچي ۽ ايم. يو. عباسي ۽ هي

ڪتاب ڇاپو: ۽ محمد ابراهيم محمد خان جويي، سيڪريٽري

سنڌي ادبي بورڊ، ان کي شايع ڪيو.

## ڏانهن طرفان ٻه اکر

هيءُ ڪتاب سنڌي ادبي بورڊ طرفان سنڌن "قومي تاريخ ۽ ادب کي فروغ ڏيڻ واريءَ اسڪيم" ماتحت مرتب ڪرائي ڇپايو ويو آهي. انهيءَ اسڪيم جو مقصد هي آهي ته خصوصاً فارسي ۽ عربي زبانن ۾ تاريخ، سوانح، حديث، تصوف ۽ شعر جي موضوعن تي سنڌ جي مائه ناز عالمن ۽ مفڪرن جا لکيل اهي شاهڪار ڇپائي پڌرا ڪيا وڃن، جن مان اڄ به ڪيترائي مخطوطن جي صورت ۾ سنڌ جي ڪن خانگي ڪتب خانن ۾ زبون حالت ۾ موجود آهن.

اها اسڪيم چئن سالن (۱۹۵۶-۵۹ع) جي عرصي ۾ مڪمل ٿيڻي آهي، ۽ ان مطابق بورڊ جي تجويز آهي ته عربي زبان ۾ ۱۴ ڪتاب، فارسي زبان ۾ ۳۰ ڪتاب تاريخ جي موضوع تي ۽ ۵۷ ڪتاب فارسي شعر و ادب جي موضوعن تي، اردو زبان ۾ ۷ ڪتاب ۽ انگريزيءَ ۾ ۶ ڪتاب شايع ڪيا ويندا.

هي ڪتاب فارسي ڪتابن جي سلسلي جو ٻيو نمبر ڪتاب، ۽ سڄي اسڪيم مطابق هيل تائين ڇپيل ٽيون نمبر ڪتاب آهي.

## شڪريو

سنڌي ادبي بورڊ، حڪومت پاڪستان جي وزارت تعليم جو  
ممنون آهي، جن هن اسڪيم ۾ دلچسپي وٺي، بورڊ کي آن  
ماتحت هنن ڪتابن ڇپائڻ لاءِ مناسب مالي امداد ڏني آهي.

## فہرست

الف تا کد	(۱) مقدمہ از مرتب
صفحہ ۱	(۲) مقدمہ از مؤلف

## باب اول

### کوه مکلي

۱۰	...	...	...	(۱) سيد محمد حسين عرف پير مراد
۱۶	...	...	...	(۲) میان سيد علي کلان شیرازی
۱۷	...	...	...	(۳) میان سيد علي ثاني شیرازی
۲۰	...	...	...	(۴) سيد عبدالصمد
۲۱	...	...	...	(۵) شيخ حسين صفائي
۲۲	...	...	...	(۶) شيخ عيسى لنگوتي
۲۳	...	...	...	(۷) ملا عبدالرحمن عباسي
۲۵	...	...	...	(۸) درس بهنہ
۲۵	...	...	...	(۹) سيد قائم شاه پنجابي
۲۶	...	...	...	(۱۰) سيد نيرن کوتي
۲۷	...	...	...	(۱۱) سيد يعقوب مشهدي
۲۷	...	...	...	(۱۲) شيخ جمال
۳۰	...	...	...	(۱۳) مخدوم بلال
۳۱	...	...	...	(۱۴) شيخ طلحہ
۳۲	...	...	...	(۱۵) قاضي عبداللہ

۳۳	...	...	...	...	...	...	سبع حفاظ (۱۶)
۳۴	...	...	...	...	...	...	شیخ مغل چاچک (۱۷)
۳۵	...	...	...	...	...	...	میان احمد کتابی (۱۸)
۳۷	...	...	...	...	...	...	شیخ جنید و شیخ جنید (۱۹)
۳۷	...	...	...	...	...	...	میان لال (۲۰)
۳۸	...	...	...	...	...	...	شیخ جیہ (۲۱)
۳۹	...	...	...	...	...	...	میان متہ و میان رتہ (۲۲)
۴۰	...	...	...	...	...	...	شیخ اسحاق اربعائی (۲۳)
۴۲	...	...	...	...	...	...	شیخ احمد بغدادی (۲۴)
۴۳	...	...	...	...	...	...	میر مرزا (۲۵)
۴۳	...	...	...	...	...	...	شاه درویش (۲۶)
۴۴	...	...	...	...	...	...	شیخ جمن جتی (۲۷)
۴۵	...	...	...	...	...	...	میان محمد قاسم مجدوب (۲۸)
۴۶	...	...	...	...	...	...	میان للہ رنگریز (۲۹)
۴۷	...	...	...	...	...	...	سید منبہ (۳۰)
۴۸	...	...	...	...	...	...	بی بی تاری (۳۱)
۴۸	...	...	...	...	...	...	خلیفہ عثمان (۳۲)
۴۹	...	...	...	...	...	...	درویش اسحاق (۳۳)
۵۰	...	...	...	...	...	...	قاضی سید شکر اللہ شیرازی (۳۴)
۵۳	...	...	...	...	...	...	میان پنجن شاہ (۳۵)
۵۳	...	...	...	...	...	...	سید حاجی (۳۶)
۵۵	...	...	...	...	...	...	سید محمد ہاشم (۳۷)



۵۶	...	...	...	...	...	(۳۸) شیخ اسحاق تکاری
۵۷	...	...	...	...	...	(۳۹) سید عبداللہ
۵۹	...	...	...	...	...	(۴۰) محمد یعقوب
۵۹	...	...	...	...	...	(۴۱) پیر آسات
۶۰	...	...	...	...	...	(۴۲) میان متھہ
۶۱	...	...	...	...	...	(۴۳) بہاء الدین گودریہ
۶۲	...	...	...	...	...	(۴۴) درس امین محمد
۶۲	...	...	...	...	...	(۴۵) سبع حفاظ
۶۳	...	...	...	...	...	(۴۶) میان جمعہ
۶۳	...	...	...	...	...	(۴۷) عبدالقدوس
۶۶	...	...	...	...	...	(۴۸) ملا محمود راہوتی
۶۶	...	...	...	...	...	(۴۹) مخدوم آدم
۶۷	...	...	...	...	...	(۵۰) مخدوم جمعہ
۶۸	...	...	...	...	...	(۵۱) میان ابوالحسن
۶۹	...	...	...	...	...	(۵۲) شاہ اسد اللہ
۷۰	...	...	...	...	...	(۵۳) سید طالب اللہ
۷۲	...	...	...	...	...	(۵۴) درویش اجر
۷۲	...	...	...	...	...	(۵۵) میان جعفر
۷۳	...	...	...	...	...	(۵۶) شیخ عثمان
۷۴	...	...	...	...	...	(۵۷) میان ملوک شاہ
۷۵	...	...	...	...	...	(۵۸) ظہور گاہ امامین ہمامین
۷۸	...	...	...	...	...	(۵۹) درس للہ
۷۸	...	...	...	...	...	(۶۰) مخدوم آدم

۷۹	...	...	...	...	مخدوم ابراهیم	(۶۱)
۷۹	...	...	...	...	میان ابابکر نقشبندی	(۶۲)
۸۰	...	...	...	...	میان ابو القاسم نقشبندی	(۶۳)
۸۵	...	...	...	...	سید برخوردار	(۶۴)
۸۶	...	...	...	...	درویش اللہ دانه زرگر	(۶۵)
۸۷	...	...	...	...	محمد یوسف مهدوی	(۶۶)
۸۹	...	...	...	...	میان آسو بودله	(۶۷)
۸۹	...	...	...	...	سید محمد قاسم	(۶۸)
۹۰	...	...	...	...	شیخ ابابکر	(۶۹)
۹۱	...	...	...	...	بی بی فاطمه	(۷۰)
۹۲	...	...	...	...	شیخ عالی	(۷۱)
۹۳	...	...	...	...	میان لاکهه	(۷۲)
۹۳	...	...	...	...	درویش موسی	(۷۳)
۹۵	...	...	...	...	محمد غوث	(۷۴)
۹۵	...	...	...	...	پیر غیب	(۷۵)
۹۶	...	...	...	...	میان لال	(۷۶)
۹۷	...	...	...	...	سید محمد غوث	(۷۷)
۹۷	...	...	...	...	شاه جنید	(۷۸)

## باب دویم

### فصل اول

محلہ غلہ بازار

(۷۹) شاه مسکین

۱۰۱	...	...	...	...	...	...	(۸۰) سید محمود
۱۰۲	...	...	...	...	...	...	(۸۱) شیخ فرید
۱۰۳	...	...	...	...	...	...	(۸۲) شیخ محمد مکائی
۱۰۴	...	...	...	...	...	...	(۸۳) حاجی محمد یعقوب
۱۰۵	...	...	...	...	...	...	(۸۴) سید محمود
۱۰۶	...	...	...	...	...	...	(۸۵) سید ابراہیم
۱۰۶	...	...	...	...	...	...	(۸۶) سید عبداللہ
۱۰۷	...	...	...	...	...	...	(۸۷) سید ابراہیم
۱۰۸	...	...	...	...	...	...	(۸۸) شیخ حسن
۱۰۹	...	...	...	...	...	...	(۸۹) سید ابراہیم
۱۰۹	...	...	...	...	...	...	(۹۰) پیر بودھن

## فصل دویم

محلہ بہائیخان

۱۱۱	...	...	...	...	...	...	(۹۱) موسی لانگا
۱۱۲	...	...	...	...	...	...	(۹۲) پیر شاہی
۱۱۲	...	...	...	...	...	...	(۹۳) سید لطیف شاہ
۱۱۳	...	...	...	...	...	...	(۹۴) پیر چہتہ
۱۱۴	...	...	...	...	...	...	(۹۵) پیر صلاح الدین
۱۱۵	...	...	...	...	...	...	(۹۶) گنج شہیدان
۱۱۶	...	...	...	...	...	...	(۹۷) پیر چہتہ

## فصل سوم

محلہ سہتیہ

۱۱۸	...	...	...	...	...	...	(۹۸) شاہ غیب و شاہ کمال
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-------------------------

فہرست

(۱۲)

۱۱۹	...	...	...	...	...	...	سید ابراہیم	(۹۹)
۱۱۹	...	...	...	...	...	...	شاہ گر گنج	(۱۰۰)
۱۲۰	...	...	...	...	...	...	پیر کھتوریہ	(۱۰۱)
۱۲۰	...	...	...	...	...	...	سید ابراہیم	(۱۰۲)
۱۲۱	...	...	...	...	...	...	پیر کھتوریہ	(۱۰۳)
۱۲۳	...	...	...	...	...	...	پیر لاکھہ	(۱۰۴)
۱۲۳	...	...	...	...	...	...	سید ابابکر	(۱۰۵)
۱۲۵	...	...	...	...	...	...	سید ابراہیم	(۱۰۶)

فصل چہارم

محلہ مغل وارہ

۱۲۶	...	...	...	...	...	...	شاہ شمس	(۱۰۷)
۱۲۷	...	...	...	...	...	...	سید واریہ	(۱۰۸)
۱۲۷	...	...	...	...	...	...	سید پیر بودلہ	(۱۰۹)
۱۲۸	...	...	...	...	...	...	سید ہریہ	(۱۱۰)
۱۲۹	...	...	...	...	...	...	سید بایزید	(۱۱۱)
۱۳۰	...	...	...	...	...	...	سید اسماعیل	(۱۱۲)
۱۳۰	...	...	...	...	...	...	سید پیر غیب	(۱۱۳)
۱۳۱	...	...	...	...	...	...	گنج شہیدان بازار امیر بیگ	(۱۱۴)
۱۳۲	...	...	...	...	...	...	سید ورو شیرازی	(۱۱۵)

فصل پنجم

محلہ اگر

۱۳۳	...	...	...	...	...	...	سید محمد قادری	(۱۱۶)
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	----------------	-------

۱۳۵	...	...	...	...	...	...	پیر بدر	(۱۱۷)
۱۳۵	...	...	...	...	...	...	گنج شهیدان	(۱۱۸)
۱۳۶	...	...	...	...	...	...	حاجی مؤذن	(۱۱۹)

## فصل ششم

محلہ تندسر

۱۳۷	...	...	...	...	...	...	حضرت یتیم سردان	(۱۲۰)
۱۳۸	...	...	...	...	...	...	مخدرات ابدالیہ	(۱۲۱)
۱۳۸	...	...	...	...	...	...	سید چھوتہ و میان چھتہ	(۱۲۲)
۱۳۹	...	...	...	...	...	...	سید ابراہیم	(۱۲۳)
۱۳۹	...	...	...	...	...	...	سید برهان	(۱۲۴)
۱۳۹	...	...	...	...	...	...	حاجی سلیمان	(۱۲۵)
۱۴۰	...	...	...	...	...	...	بی بی رانی	(۱۲۶)
۱۴۱	...	...	...	...	...	...	حاجی حسین	(۱۲۷)
۱۴۳	...	...	...	...	...	...	سید ابراہیم بخاری	(۱۲۸)
۱۴۳	...	...	...	...	...	...	سید حسین	(۱۲۹)

## فصل ہفتم

محلہ گدا بازار

۱۴۵	...	...	...	...	...	...	پیر لدہ	(۱۳۰)
۱۴۶	...	...	...	...	...	...	سید منبہ	(۱۳۱)
۱۴۷	...	...	...	...	...	...	پیر عباس	(۱۳۲)

## فصل ہشتم

محلہ خواجہ شکر

۱۴۸	...	...	...	...	...	...	حاجی مؤذن	(۱۳۳)
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----------	-------

۱۴۸ ... .. سید اسماعیل ... (۱۳۴)

## فصل نہم

محلہ مسگر

۱۵۱	...	...	...	...	...	...	پیر محمود (۱۳۵)
۱۵۱	...	...	...	...	...	...	شاہ دھنہ (۱۳۶)
۱۵۲	...	...	...	...	...	...	سید کمال (۱۳۷)
۱۵۳	...	...	...	...	...	...	سید داؤد و سید اسماعیل (۱۳۸)
۱۵۳	...	...	...	...	...	...	سیان نور شاہ مجذوب (۱۳۹)
۱۵۵	...	...	...	...	...	...	پیر چہتہ (۱۴۰)
۱۵۶	...	...	...	...	...	...	سید حاجی (۱۴۱)
۱۵۷	...	...	...	...	...	...	سید ابراہیم (۱۴۲)
۱۵۷	...	...	...	...	...	...	درویش زین العابدین (۱۴۳)

## فصل دہم

محلہ تھتی

۱۵۸	...	...	...	...	...	...	شاہ بدر (۱۴۴)
۱۵۸	...	...	...	...	...	...	سیان پنجن شاہ (۱۴۵)
۱۵۹	...	...	...	...	...	...	پیر چہتہ (۱۴۶)

## فصل یازدہم

قلع ارک

۱۶۱	...	...	...	...	...	...	پیر چہتہ (۱۴۷)
۱۶۲	...	...	...	...	...	...	پیر لال (۱۴۸)

۱۶۲ ... .. (۱۴۹) میان درگاہی شاہ

## مقالہ

سوادِ بلدہ

۱۶۳	...	...	...	...	...	...	پیر بدر (۱۵۰)
۱۶۵	...	...	...	...	...	...	پیر چہتہ (۱۵۱)
۱۶۵	...	...	...	...	...	...	سید حسین (۱۵۲)
۱۶۶	...	...	...	...	...	...	سید لال چہتہ (۱۵۳)
۱۶۶	...	...	...	...	...	...	پیر دادن (۱۵۴)
۱۶۷	...	...	...	...	...	...	سید ملوک (۱۵۵)
۱۶۸	...	...	...	...	...	...	حاجی شیخ بہا الدین (۱۵۶)
۱۶۹	...	...	...	...	...	...	پیر بابو (۱۵۷)
۱۷۰	...	...	...	...	...	...	سید احمد بخاری (۱۵۸)
۱۷۰	...	...	...	...	...	...	سید عبداللہ ... (۱۵۹)
۱۷۱	...	...	...	...	...	...	درویش کہمن (۱۶۰)
۱۷۲	...	...	...	...	...	...	پیر البہ ... (۱۶۱)
۱۷۳	...	...	...	...	...	...	شیخ نتھر (۱۶۲)
۱۷۳	...	...	...	...	...	...	پیر لال چہتہ ... (۱۶۳)
۱۷۳	...	...	...	...	...	...	زاهد شاہ (۱۶۴)
۱۷۳	...	...	...	...	...	...	پیر یعتیق (۱۶۵)
۱۷۳	...	...	...	...	...	...	پیر لونگ (۱۶۶)
۱۷۵	...	...	...	...	...	...	ہفت عقیفہ (۱۶۷)
۱۷۶	...	...	...	...	...	...	شیخ جہندا (۱۶۸)

## ضمیمہ اقتباس کتاب "ہیئت العالم"

۱۸۲	...	...	...	...	...	...	...	...	سند
۱۸۲	...	...	...	...	...	...	...	...	ملتان
۱۸۳	...	...	...	...	...	...	...	...	بھکر
۱۸۳	...	...	...	...	...	...	...	...	الور
۱۸۳	...	...	...	...	...	...	...	...	سیوستان
۱۸۳	...	...	...	...	...	...	...	...	حیدرآباد
۱۸۳	...	...	...	...	...	...	...	...	تہ



## مقدمو

سنڌ هجي يا هندستان، عرب هجي يا ايران - هر هنڌ ۽ هر ملڪ ۾ انساني عادتون کي آچارڻ ۽ آسارڻ، بگڙيل سوسائٽيءَ کي سڌارڻ ۽ سنوارڻ، انساني زندگيءَ ۾ هڪ نئين روح ڦوڪڻ ۽ اخلاقي نظام پيدا ڪرڻ لاءِ، پلارن بزرگن ۽ صوفين سڳورن جيڪي ڏک ڏولا وائڻا آهن، روحاني رياضتون ڪيون آهن، خدا جي مخلوق جون خدمتون بجا آنديون آهن ۽ ڪيترن گمراهن جون رهنمايون ڪيون آهن، تن کي دنيا جي تاريخ ڪڏهن به وساري نٿي سگهي. انهن جا آهي سونهري ۽ سڀاجها گستاخ قدر ۽ عزت جي قابل ڪارناما اسان جي اڳوڻي شان مان ۽ ڏيک وڌيڪ جا آهي سدائين روشن ڏيا آهن، جن کي زماني جي انڌيرن جون آنديون ۽ هيبت ناک حادثن جا هنگاما ڪڏهن به آجهائي نٿا سگهن. سندن گفتار ۽ ڪردار، عمل ۽ فڪر، سچائيءَ ۽ صفائيءَ جو جذبو هڪ آهو آجريل آئينو آهي، جنهن کي سامهون رکي، هر وقت ۽ هر حال ۾ پنهنجي مستقبل جي پریشان پيشانيءَ کي آجاري ۽ سنواري سگهجي ٿو.

اسلامي تاريخ جي انهيءَ حقيقت کان ڪڏهن به انڪار ڪري نه ٿو سگهجي ۽ اها ڪنهن به حالت ۾ وسارڻ جوڳي نه آهي ته جيتوڻيڪ مسلمان حاڪم پنهنجي پنهنجي ملڪ ۾ هڪ وڏي دٻدٻي ۽ اعليٰ اقتدار جا مالڪ هئا، پر تنهن هوندي به انهن اسلام جي ڪاهڙي خدمت ڪانه ڪئي، جا انهن تڏن تي و هندو ۽ دنيا جي تارڪن کان

گوء ڪٿي ويئي هجي . تنهن ڪري ائين چوڻ ۾ ڪوبه وڌاءُ  
ڪونهي ته اسلامي تاريخ جي پهڪندڙ ڇمن ۾ جيڪڏهن سرها ۽  
سيبائيندڙ گل آهن ته اهي اهي ئي پلارا بزرگ ۽ اولياءَ سڳورا آهن ،  
جن جي شخصيت هندين ساڳين ممتاز آهي، جنهن تي اسلامي تاريخ  
جيترو ناز ڪري ، اوترو گهٽ آهي .

جيڪڏهن انهن بزرگن جي سهڻيءَ سيرت ۽ سندن نيڪ عملن جي  
نراڪت ۽ نفاست تي ويچار ڪبو ، ته معلوم ٿيندو ته اهي هر زماني ۾  
هر ادب ۽ هر مصنف جي دل ۾ هڪ قسم جي خاص ڪشش پيدا  
ڪندا رهيا آهن ، جنهن جو اندازو انهيءَ منجهان اڳاڻي سگهجي ٿو ته  
انهن خدا جي نيڪ ٻانهن جي سوانح عمرين لکڻ ۽ سندن احوال گڏ  
ڪرڻ جي اڻ ٿڪ ڪوشش جيڪا اسان جي اديبن ڪئي آهي ، تنهن  
جو مثال دنيا جي ٻيءَ ڪنهن به قوم ۾ نه ٿو ملي سگهي . مسلمانن جي  
علمي تاريخ جي جنهن به دور جو مطالع ڪبو ، تنهن ۾ انهيءَ موضوع  
تي لکيل ڪيترائي ڪتاب نظر ايندا . اهڙيءَ ريت اهو ذوق  
ايتري قدر عام هو ، جو هر ملڪ جي مسلمانن پنهنجن پنهنجن حدن اندر  
پنهنجي ديس جي اوليائن سڳورن جي احوال ۾ ڪيترائي ڪتاب جوڙي  
راس ڪري ڇڏيا .

انهن علمي ڪارنامن ۾ اسان جي سنڌ سڳوريءَ جا ادب به ڪنهن  
کان پٺتي پيل نه ٿا ڏسجن ، ۽ اڄ به سنڌين جي علمي ذخيرن ۾  
انهيءَ عنوان تي لکيل آهي اهي ڪتاب موجود آهن ، جن جي وسيلي  
انهن صوفين سڳورن جي علمي ، عملي ۽ تبليغي ڪارنامن ۽ سندن عام  
زندگيءَ جا نقش تمام چٽيءَ طرح اسان جي اکين آڏو ڦري ٿا اچن .

جيتوڻيڪ سنڌين جو صدين کان سانڍيل علمي سرمايو ، زماني جي  
حادثن ۽ هنگامن جي ڪري گهڻي ڀاڱي وڃائجي ۽ هيٺ مٿي ٿي چڪو  
آهي ، پر تنهن هوندي به انهي موضوع تي لکيل جيڪي تذڪرا هٿ اچي

سگھيا آهن ، سي پنهنجو مٿ پاڻ آهن. انهن منجهان ”حديقة الاوليا“ ،  
 ”تذكرة المراد“ ، ”معارف الانوار“ ، ”معيان سالکان طريقت“ ،  
 ۽ ”تحفة الطاهرين“ وغيره خاص خوبين ۽ خصوصيتن سان سينگاريل  
 ۽ هر طرح ذکر ڪرڻ جي قابل آهن. وري به خدا جو شڪر آهي  
 جو اهڙا ناياب ڪتاب آسماني آفتن ۽ زمين جي فسادن ۽ بڪيڙن کان  
 بچي ڪنهن حيلي بهاني سان اسان جي مٿن جي زينت، دليين جو ٺار ۽  
 نيٺن جو نور بڻيا آهن. اهي سڀئي ڪتاب اڃان تائين قلمي صورت ۾  
 آهن ۽ ڇپائيءَ جي سهڻن ۽ سيبائيندڙ گهڻن سان سينگارجي ۽ سنوارجي  
 عام وارن جي اکين جو آرام ۽ قدر دانن جي سڀيادار محفلن جو سينگار  
 نه بنجي سگھيا آهن. انهيءَ جو سبب رڳو اهو آهي ته سنڌ ۾ ڇاپي  
 جي شروعات ئي ان وقت ٿي جڏهن انگريزن جي اٿانگي اقتدار پارسي  
 ٻوليءَ جي اعليٰ اوج، اقبال ۽ هم گير حڪمرانيءَ کي هڪدم ختم  
 ڪري ڇڏيو، جنهن ڪري اهڙي قسم جا سوين نادر ۽ نفيس نسخا بي قدري  
 سبب اڄ تائين رڳو المارين جي زينت بڻيا رهيا.

اهو قدرت جو هڪ احسان چئبو، جو سنڌي ادبي بورڊ پارسي ڪتابن  
 جي ڇاپائڻ ۽ ڦهلائڻ جو نهايت اهم ۽ ضروري ڪم وقتائتو شروع  
 ڪري، سڀني کان اڳرائي حاصل ڪئي آهي. سڄيءَ سنڌ مان هٿ آيل  
 پارسي ۽ عربي قلمي نسخن کي سڌاري ۽ سنواري، سندن ڇپائڻ لاءِ  
 هڪ خاص پروگرام رٿيو آهي، جنهن ۾ مٿي ذڪر ڪيل تذڪرا به  
 شامل آهن.

هيءُ تذڪرو ”تحفة الطاهرين“ انهيءَ ئي پروگرام جي هڪ  
 اهم ڪڙي آهي، جنهن کي گهربل طريقي سان ترتيب ڏيئي ۽ ضروري  
 حاشين سان سينگاري ۽ سنواري علمي دنيا جي آڏو پيش ڪيو وڃي ٿو.  
 اميد ته سندس باطني نور، اکين وارن جي حضور ۾ منظور ٿي سندن  
 دليين کي سرور ۽ روح کي راحت بخشيندو رهندو.

## مؤلف جو احوال

”تحفة الطاهر بن“ جي مؤلف شيخ محمد اعظم جو پورو احوال  
ڪٿان به ڪونه ٿو ملي، ۽ انهيءَ سلسلي ۾ اسان جي معلومات بلڪل  
اڻ پوري آهي. ڇاڪاڻ ته بدقسمتيءَ سان اهڙو ڪو به تذڪرو يا تاريخ  
نٿي ملي، جنهن منجهان سندس سوانح حيات جو ڪو پتو پئجي سگهي :  
ايتري قدر جو سنڌ جو مشهور مؤرخ مير علي شير ”قانع“ جنهن  
”تحفة الڪرام“ ۽ ”مقالات الشعراء“ جي وسيلي سنڌ جي مشاهيرن  
۽ بزرگن کي هڪ نئين حياتي بخشي ۽ گمناميءَ جي گوشي ۾ پيل  
ڪيترن شاعرن، اديبن ۽ ڪماليٽ جي صاحبن کي پنهنجي قلم جي  
گردش سان ذري مان آفتاب بنائي ڇڏيو، سو به شيخ محمد اعظم جي  
همعصريءَ ۽ دوستيءَ جا تعلقاٽ باڪل وساري ويو آهي. جنهن لاءِ  
خبر نه آهي ته کيس الائي ڪهڙو سبب هو.

بهر حال سڀني طرفن کان مایوس ٿي، اسان آخر شيخ محمد اعظم  
جي پنهنجن تاليف ڪيل ڪتابن ”تحفة الطاهر بن“ ۽ ”هيئت العالم“  
جي ورق گرداني شروع ڪئي، جن منجهان سندس حياتيءَ سان تعلق  
رکنڙ ڪي ٽڙيل پڪڙيل ٽڪرا اسان جي هٿ لڳا، جن کي سموري  
۽ سنواري هيٺين صفحن ۾ سندس سوانح حيات تيار ڪئي ويئي.  
جيتوڻيڪ انهن گڏ ڪيل سڀني کي پوري سوانح حيات نٿو چئي سگهجي،  
پر تنهن هوندي به ڪوشش اها ڪئي ويئي آهي ته حالات جي ترتيب  
کي اهڙيءَ ريت قائم رکيو وڃي، جنهن ۾ شيخ جي زندگيءَ جي  
تصوير گهڻي پاڳي صاف ۽ چٽي ڏسي سگهجي.

## وطن، خاندان، تعليم ۽ تربيت

”تحفة الطاهر بن“ جي مصنف جو اصلي نالو شيخ محمد اعظم ۽  
سندس والد جو نالو محمد شفيق بن عبدالسلام هو. سندس رهڻ جو

هند ٺٽي جهڙو و شاندار شهر هو، جنهن کي سنڌ جي ڪيترين ممتاز هستين کي جنم ڏيڻ جو فخر حاصل آهي، ۽ جو ڪيترين صدين تائين علم ۽ فضيلت، تصوف ۽ معرفت، زهد ۽ عبادت، شعر ۽ ادب جو هڪ برسيل باغ بڻيو رهيو آهي.

نهایت افسوس آهي، جو شيخ محمد اعظم پنهنجي شروعاتي زندگيءَ ۽ تعليم ۽ تربيت جي باري ۾ پنهنجن تصنيفن ۾ ڪٿي به ڪو اهڙو اشارو ڪونه ڪيو آهي، جنهن منجهان معلوم ٿي سگهي ٿو ته هن علم ۽ فضيلت جي ڪهڙن مدرسن ۾ وڃي تعليم حاصل ڪئي ۽ ڪهڙن ڪهڙن پلارن بزرگن ۽ ممتاز استادن سندس قابليت جي جوهر کي هر حالت ۾ ممتاز ۽ اڳي کان اڳرو بنائي، کيس چڱيءَ طرح سنواريو ۽ چمڪايو. البت ڪجهه قدر قياس سان چئي سگهجي ٿو ته شيخ محمد اعظم شروعاتي تعليم ۽ تربيت ٺٽي ۾ ئي حاصل ڪئي هوندي، ۽ انهيءَ علم جي اونهي بحر جي ٺٽي ڪنهن سڄيءَ سڀ ۾ سڀڻي، پنهنجي وقت جو هڪ مٿيادار موتي ٿي چمڪيو هوندو. سندس ڪتابن جي مطالعي منجهان اسان کي چڱيءَ پر معلوم ٿئي ٿو ته مروج علومن ۾ سندس پايو بيحد بلند هو ۽ فارسي زبان تي به کيس پوري قدرت حاصل هئي.

هن پنهنجي ڪتاب ”هيئت العالم“ کي ترتيب ڏيڻ وقت ڪيترن ئي ڪتابن کي پنهنجي آڏو رکيو آهي، جن جو تفصيل اسين اڳتي هلي ڏينداسين. انهيءَ منجهان پڻ اسين سندس علمي ذوق، وسيع مطالعي ۽ علم ۾ اونهي وڃڻ جو اندازو لڳائي سگهون ٿا.

### شيخ محمد اعظم جو زمانو

شيخ محمد اعظم جو دور، ڪلهوڙن جي پڇاڙيءَ ۽ ٽالپر حاڪمن جي شروعات وارو زمانو آهي، جنهن کي سنڌ ۾ پارسي ادب جي اوج ۽ ترقي، تصنيف ۽ تاليف جي گهڻائيءَ واري لحاظ سان، هڪ سونهري

دور لکيو وڃي ٿو. سنڌي مصنفن جون پارسي تصنيفون جيتريون انهيءَ دور جون موجود آهن، اوتريون ٻئي ڪنهن به دور ۾ ڪونه ٿيون ملن، ۽ ساڳئي وقت اهو دور سنڌ ۾ پارسي ٻوليءَ جو به آخري دور سمجهيو وڃي ٿو. ڇاڪاڻ ته ٽالپرن جي حڪومت ختم ٿيڻ کان پوءِ جتي اسان جي تهذيب ۽ تمدن تي انگريزي حڪومت جو اثر پيو، اتي علم پرورن جون آهي علمي قدردانيون ۽ ادبي نوازشون به اڪ چنپ ۾ ناس ٿي ويون، جيڪي اسان کي ڪلهوڙن ۽ ٽالپرن حاڪمن جي زماني ۾ پارسي ٻوليءَ جي ادبي ڪاوشن ۽ ذهني محنتن لاءِ بطور انعام جي حاصل هيون، ۽ پارسي ٻوليءَ کي انهيءَ انصاف ۽ سهر بائين، فياضين ۽ قدردانين، همت افزاين ۽ سرپرستين ان گڻيون رونقون ۽ حد کان وڌيڪ رنگينيون بخشي ڇڏيون هيون.

انگريزن پنهنجي حڪومت جي چالاڪين ۽ مڪارين جي وسيلي عام ماڻهن جي دلين جو لاڙو پارسي ٻوليءَ جي طرفان بلڪل هٽائي ڇڏيو. ڇاڪاڻ ته پارسي ان زماني ۾ اسان جي علمي توڙي ثقافتي سرسائي جو هڪ سرچشمو هئي، جنهن کي قائم رکڻ سندن منشا ۽ مقاصدن جي بلڪل خلاف هو.

ڪلهوڙن ۽ ٽالپرن جي زماني ۾ شيخ محمد اعظم جون مشغوليون ڪهڙيون هيون، تنهن جي باري ۾ ڀروسي جهڙي ڳالهه ڪا به ملي ڪانه ٿي سگهي. رڳو ايترو معلوم ٿيو آهي ته هن پنهنجي عمر جو گهڻو حصو جدا جدا هنڌن ۽ شهرن جي گهمڻ گهٽڻ ۽ سير ڪرڻ ۾ گذاريو. ”هيئت العالم“ جي مطالعي منجهان خبر پوي ٿي ته هو تمام گهڻو وقت سورت ۾ وڃي رهيو هو، ۽ اتان جي مشهور عالم ۽ پهتل شخص مولا نا خيرالدين نتشبندي جي سریدن جي ٽولي ۾ شامل ٿي، بيعت جو شرف حاصل ڪري ۽ اتان ئي تصوف ۽ سلوڪ جون منزلون پوريون ڪري واپس وريو هو.

## مولانا خيرالدين نقشبندي

شيخ محمد اعظم جي مرشد مولانا خيرالدين نقشبنديءَ جو سچو نالو، مولانا خيرالدين محمد زاهد سورتِي هو. هيءُ بزرگ پوئين دور جي آهن پلارن شخصن مان هو، جي پنهنجي فضيلت، كماليت، تقويٰ ۽ پرهيزگاريءَ جي ڪري، پنهنجن وڏن جو سچو پڇو يادگار ۽ فخر ڪري ليکيا ويندا هئا. هن ظاهرِي علمن جي تحصيل مولانا عبدالرزاق سورتِيءَ وٽان ڪئي هئي. اسان جي سنڌ لاءِ اهو فخر گهٽ نه آهي، جو ايڏي وڏي مان ۽ مرتبي وارو عالم ۽ زنده دل درويش، جنهن سورت منجهه علم ۽ عرفان جو چراغ جلائي سڄي عالم اسلام کي روشن ڪيو، تنهن جي علمي فيض جو بنيادي سرچشمو به سنڌ منجهان ئي ڦٽي نڪتو هو. مولانا خيرالدين هڪ ڊگهي عرصي تائين مديني شريف ۾ رهي، شيخ محمد حيات سنڌيءَ وٽان حديث جو درس حاصل ڪيو ۽ وٽانس ئي سنڌ حاصل ڪري مديني شريف مان موٽي، جڏهن پنهنجي وطن وريو، تڏهن اٽڪل پنجاه سالن تائين هن درس ۽ تدريس، فيض ۽ هدايت جهڙن نيڪ ڪمن ۾ پاڻ کي مشغول رکيو.

سيد مرتضيٰ زبيدي، پنهنجي ڪتاب ”برنامه“ ۾ مولانا خيرالدين نقشبنديءَ جي هڪ تصنيف ”شواهد التجديد“ جو به ذڪر ڪيو آهي، جنهن جو موضوع تصوف ۽ سلوڪ هو. سيد مرتضيٰ زبيدي جڏهن حجاز ڏانهن ٿي ويو، تڏهن مولانا خيرالدين جي مدرسي ۾ اچي ٽڪيو هو، ۽ گهڻي پاڻ به علمي استفادو وٽانس حاصل ڪيو هئائين. انهيءَ بزرگ سنه ۱۲۰۶ هـ ۾ وفات ڪئي، ۽ سورت ۾ ئي دفن ٿيو.

(۱) ”يادِ ايام“، از سيد عبدالحي؛ ”تذڪره صلاحاي سورت“؛  
”فهرس الفهارس“، لعبدالحي الڪتاني؛ ”تذڪره محبوبِ ذي المن“.

## ”تحفة الطاهرين“ جي مؤلف جو علمي استفادو

مولانا خيرالدين جهڙي زبردست عالم ۽ صاف دل صوفيءَ جي خدمت ۾ رهي، شيخ محمد اعظم نه رڳو سلوڪ ۽ معرفت جون منزلون پوريون ڪيون، پر کيس علم جي آنهيءَ اونهي بحرمان ظاهري علمن ۾ به سڀ ڪجهه حاصل ٿيو. عربي ٻوليءَ جي جيد عالم ۽ ”لسان العرب“ جهڙي بين الاقوامي شهرت لکنڊڙ لغت جي مصنف سيد مرتضيٰ زبيديءَ جهڙن صورت ۾ مولانا خيرالدين وٽان علمي استفادو حاصل ڪيو هو، تنهن ڪري انهيءَ لاڳاپي سبب شيخ محمد اعظم سندس استاد پائي به سڏجي ٿو.

اسين جڏهن مولانا خيرالدين جي مدرسي جو تصور ڪريون ٿا، تڏهن اسان کي ”تحفة الطاهرين“ جو صاحب، هڪ خاموش طالب علم نه، پر هڪ محقق شاگرد جي حيثيت ۾ نظر اچي ٿو. جيئن ته هو پنهنجي ڪتاب ”هيئت العالم“ ۾ پنهنجي علمي استفادي جو هڪ واقعو نقل ڪندي لکي ٿو:

”مؤلف اين رساله روزي در بندر سورت از

خدمت قدوة المشائخ زبدة الفضلاء حضرت مولوي خيرالدين نقشبندي سوال ڪرد كه ”هرگاه جميع افلاك در گردش تابع فلک الافلاك باشند و بتبعيت او در شبان روزي دور خود تمام ڪنند، پس گردش آنها بذات خود علحده چگونه صورت پذيرد؟“ فرمودند: ”هم چنان كه دولاب ميگردد و سوري هم بر آن تردد مينمايد تا دولاب چرخ زند و دور خود را تمام ڪند، سوري هم بچركت طبيعي خود مقداري رفته باشد، هر چند كه بتبعيت دولاب دور او تمام شده ۲.“

(۲) ديباچو ”هيئت العالم“ صفحو ۹ ۽ ۱۰.



مٿئين سوال ۽ ان جي جواب مان اندازو ڪري سگهجي ٿو ته محمد اعظم  
جي طبيعت ڪيڏي نه دقت پسند هئي، ۽ مولانا جي خدمت ۾ رهي  
هن علمون جا ڪهڙا ڪهڙا گوشا معلوم ڪرڻ گهر يا ٿي.

### سورت ۾ رهڻ وارو زمانو

اسان کي معلوم ٿئي ٿو ته ”تحفة الطاهرين“ جو مؤلف سنه ۱۱۶۰ هـ.  
۾ سورت منجهه موجود هو. البت اها خبر ڪانه ٿي پئجي  
سگهي ته هو سورت ۾ ڪڏهن آيو، ۽ ڪيتري وقت تائين رهيو.  
مٿي ڄاڻايل سال ۾ سنڌجو ممتاز مؤرخ مير علي شير ”قانع“ سورت و يو  
هو، جتي کيس مير سعد الله سورتِيءَ جي ٻن فرزندن مير عبدالعلي ۽  
مير عبدالوليءَ جي نالن جي هيءَ خصوصيت معلوم ٿي ته جيڪڏهن  
پيءُ ۽ پنهني پٽن جي نالن جا پويان لفظ ملايا ويندا، ته ان مان  
”علي ولي الله“ جو مشهور فقرو ٺهي پوندو. ”قانع“ انهيءَ جدت کي  
پسند ڪري، ارادو ڪيو ته جيڪڏهن کيس به پٽ ڄاوا ته هو اهڙيءَ  
ترڪيب سان سندن نالا رکندو جو نه چڙو اهو فقرو ٺهندو بلڪ هر هڪ  
نالي مان پٽن جي ڄمڻ جو سال به نڪرندو. ۱ سنڌ ۾ موٽڻ کان پوءِ  
ٿيو به ائين - پهريون پٽ کيس ۱۱۶۱ هـ ۾ ڄائو، جنهن جو نالو  
غلام علي رکيائين؛ ۱۱۶۳ هـ ۾ کيس ٻيو پٽ پيدا ٿيو، جنهن تي  
غلام ولي الله نالو رکي، مٿي بيان ڪيل فقري جي ترتيب به پوري  
ڪيائين، ۽ اهڙيءَ طرح نالن مان پٽن جي پيدا ٿيڻ جا سال به  
ڪڍيائين.

مير علي شير سورت ۾ پنهنجي هم وطن دوست شيخ محمد اعظم  
سان انهيءَ ارادي جو اظهار ڪيو هو، چنانچہ جڏهن مير ”قانع“ کي  
پٽي پٽ ڄاوا ۽ حسب خواهش سندن نالا رکي پنهنجو ارادو پورو

(۱) ”تحفة الڪرام“ جلد ۲، صفحو ۳۳.

ڪيائين، تڏهن شيخ محمد اعظم ڪي ان جو اطلاع مليو، جنهن تي هن هيٺيون قطعو لکيو:

علي شير "قانع" حسيني ڪه او بود زبده آل خيرالبشر  
 يڪي روز ميگفت با من براز ڪه ايزد بپخشند مراد و پسر  
 يڪي را بخوانم غلام علي غلام ولي الله نام دگر  
 ڪه از اسم شان سال ميلاد شان پيش سخن گو شود جلوه گر  
 'علي ولي الله' از هر دو اسم بر آمد بوضع خوش و خوب تر  
 بخاموش ماندم از اين گفتگو ڪه اين از ڪرامات باشد مگر  
 بسه سال آن هر دو پور گزين ڪه "قانع" از آن داد سابق خبر  
 ولادت موافق باعداد نام خدايش عطا ڪرده با زيب و فر  
 تو اي "اعظما" زين شگفتي مدار ڪه اين گفته ز الهام دارد اثر

### گذران جو وسيلو

شيخ محمد اعظم جي گذران جي باري ۾ به اسان ڪي ڪو تفصيلوار احوال معلوم ٿي نه سگهيو آهي. "هيئت العالم" منجهان ڳو ايتري خبر پوي ٿي ته هو سورت جي گورنر مير حفيظ الدين وٽ نوڪريءَ ۾ هو ۽ شايد انهيءَ روزگار جي سانگي ئي هو سورت ۾ مقيم ٿيو هو. ۲

### شيخ محمد اعظم جو سفر

"تعفة الطاهرين" جي مؤلف جي حياتيءَ جو گهڻو حصو جدا جدا شهرن جي سير ۽ سفر ۾ گذريو، پر اهڙو ڪوبه مڪمل احوال نٿو ملي، جنهن منجهان اهو معلوم ڪري سگهون ته هو ڪهڙن ڪهڙن شهرن ۾ ويو، ڪڏهن ويو ۽ ڇا لاءِ ويو؟ "هيئت العالم" ۾ جدا جدا شهرن جو بيان ڪندي، ڪن شهرن ۾ هن پنهنجي موجوده هئڻ ۽ اتان

(۱) ياد داشت: سيد حسام الدين راشدي.

(۲) ديپاچو "هيئت العالم".

جي عجيب ۽ اهم واقعن کي اکين سان ڏسڻ جو ذڪر ڪيو آهي، جنهن جي آڌار تي اسان کي اهو معلوم ٿئي ٿو ته هو بمبئي، مسقط بندر ۽ قنڌار ڏانهن ويو هو. بمبئي جي احوال پر اتان جي هڪ واقعي جو ذڪر ڪندي لکي ٿو:

”مؤلفِ اين رساله براي العين مشاهده نموده آنست که چو بهاي طويل و ضخيم که قطر آن دو گز کم و زياده باشد در کنار دريای محيط بجاي مناسب نصب ميکنند و اره را بر سر آن قائم ميسازند. هنگام هبوب باد که دريا بتلاطم آيد و موج زند در حين جزر و مد موج از کشاکش اره بغير دستياري احدي چو بهاي مذکور بر يده ميشوند.“ ۱

اوڙيسا جي بيان ۾ مسقط بندر ڏانهن وڃڻ جي باري ۾ اشارو ڪندي

لکي ٿو:

”اهل آن ديار بر برگ تار با ميل آهنی که نوک تيز دارد مثل کاغذ و قلم دفاتر مينويسند.“

”مؤلفِ اين رساله در بندر مسقط گماشتگان سلطان عادل را بچشم خود دیده که بر برگهاي مذکور با قلم آهنی حساب لکوک مي نوشتند و از آنها مسموع شد که بر همين برگها حاصل مملکت از باج و خراج ثبت ميکنيم و مثل دفاتر کاغذ نگاه ميداريم.“ ۲

(۱) ”هيئت العالم“ صفحو ۵۴

۱ ”هيئت العالم“ صفحو ۵۷

اهڙي ۽ طرح ڪشمير جو بيان ڪندي، ”تحفة الطاهرين“ جي مؤلف، پنهنجي قنڌار جي سفر ڏانهن به اشارو ڪيو آهي. لکي ٿو ته جڏهن هو قنڌار ۾ هو، تڏهن آتان جي ماڻهن جي واتان ٻڌو هئائين ته ڪشمير جا ماڻهو زمين چورائي وٺندا آهن. اها زمين ڪيئن چورائي هئي، تنهن جو تفصيل خود محمد اعظم جي لفظن ۾ هن ريت آهي:

”مؤلف اين رساله در سفر قندهار از شخصي معتبر شنيد که ميگفت که اهل ڪشمير زمين را بدزدند. گفتم چگونه؟ گفت: آب در آن ولايت بهر طرف دائر است بنا بر مردمان آن جا چوبها را در آب استاده ميکنند، و بالاي آن سطح بمقدار چند گز قائم ميسازند و بر سر آن سطح کل بيلندي يک دو گز ريخته تخم در آن مي افشانند، و همچنين سطح چند درست کرده چمن چمن باهم وصل کنند، باغ و زراعت ميشود، و آنها که زمين را ميدزدند، شبانگاه در حيني که صاحب ملک حاضر نباشد، يک سطح را از آن زراعت جدا ساخته از همان آب ڪشان ڪشان ميبيرند و بزراعت خود وصل ميسازند.“

### ٺٽي ۾ رهائش ۽ سرڪاري منصب

”تحفة الطاهرين“ منجهان معلوم ٿئي ٿو ته شيخ محمد اعظم کي حڪومت جي پاران منصب مليل هو. جڏهن هو ڪجهه وقت جي لاءِ ٺٽي ۾ اچي رهيو هو، تڏهن ڪن نامعلوم سببن جي ڪري ٻن سالن تائين سندس اهو منصب بند ٿي ويو، جنهن ڪري سندس اهي ٻه سال ڏاڍي پریشاني ۽ سڃاڻي ۽ ۾ گذريا هئا. مؤلف ميان نور محمد شاه مجذوب ٺٽويءَ جي تذڪري ۾، هن ريت ان جو ذڪر ڪيو آهي.

(۱) ”هيئت العالم“ (ڪشمير جو بيان ڪندي)

”مؤلف اين رساله ايام چند عسرت احوال داشت .  
روزي بر در خانه خود از استيلاي افكار چون پيڪر تصوير  
حيران و استاده بودم ، اتفاقاً آن سالڪ مسالڪ حقيقت از آن  
راه گذرمي آورد...“ ۱

ميان نور محمد شاه جي ڪشف پريل نگاهن ، هڪڙي ڏي نظر  
سان سندس پريشانين جو اندازو لڳائي ورتو ۽ کيس بشارت ڏنائين ته  
”تن ڏينهن جي اندر تنهنجو بندڪيل منصب وري جاري ٿي ويندو.“  
چنانچہ ٿيو به ائين - شيخ صاحب لکيو آهي ته :

”بعد انقضاي سه روز چيزهاي دو ساله وجه منصب كه  
ايشال آن بهيچ وجه صورت نداشت ، و بعد سعي كلي دست  
از تلاش آن کوتاه نموده بود ، يك دست بمعرض وصول در  
آمد و ايام عسر به يسر مبدل گرديد.“ ۲

”تحفة الطاهر بن“ ۱ پر جن بزرگن جا نالا درج ٿيل آهن ، تن مان  
ميان نور محمد شاه مجذوب ٿي هڪ اهڙو بزرگ آهي ، جنهن سان  
”تحفة الطاهر بن“ جي مؤلف جي ملاقات ثابت ٿي ٿي .

### شاعري

انهيءَ علم ۽ فضيلت مان گڏ شيخ محمد اعظم ، شعر گوئي ۽ سخن  
سنجي ڏي به عمدي ذوق جو مالڪ هو ، ليڪن افسوس آهي جو  
ڪوشش ۽ ڳولا کان پوءِ به اهو معاوم ٿي نه سگهيو ته هن پنهنجي  
ڪلام جو ڪو مجموعو به مرتب ڪيو هو يا نه ؟ امان کي سندس

(۱) ”تحفة الطاهر بن“ تذڪرو ميان نور محمد شاه مجذوب - باب نائون ؛

سلسلو نمبر ۱۳۹ .

(۲) ايضاً

ڪتابن منجهان سندس شاعريءَ جا نموني طور ڪي ٽڪرا مليا آهن ، جن کي اسين هن هيٺ درج ڪريون ٿا . انهيءَ مختصر ڪلام منجهان ئي سندس فڪر جي رسائي ، خيالن جي بلندي ، ڪلام جي سادگي ، نزاکت ، اصليت ۽ دلڪشيءَ جو اندازو ڪري سگهجي ٿو .

” هيٺ العالم ” جي ديباچي ۾ حمد ۽ نعت ۾ سندس هيٺيان شعر ملن ٿا :

خداوندي ڪه عالم آفريده      بقدرت روح در آدم دميده  
بصر را داد بينائي ڪه بيند      ردان را روشني تا دين گزنيده  
بساطِ خاک را خوش گسترانيد      بهر مور و ملخ روزي رسانيد  
بحکم اوست هر بالا و هر پست ،      بذڪراوست هر مستور و هر مست  
تعالی الله چه نيکو کرد گاراست      ڪه نعمتهاش بيرون از شماراست

اهڙي طرح هيٺيان به شعر نعت ۾ چيا اٿس :

زان ڪه باشد بر سرِ کون و مڪان فرمان او  
نقدِ فيضِ هر دو عالم در کفِ احسانِ او  
شهسوارِ ملڪِ قدس و پيشواي جن و انس  
باعثِ ايجادِ عالم ذاتِ ذوالبرهانِ او  
انهيءَ ساڳئي ديباچي ۾ پنهنجي ممدوح مير سهراب خان ٽالپر جي مدح ڪندي لکي ٿو :

جوان مردي ڪه رنج از خلق برده      بڪوي نيڪ نامي پا فشرده  
بڪاهِ رزم چون رستم عنان دار      بوقتِ بزم چون جمشيد دربار  
نظامِ دين و دولت مظهرِ جود      نشاطِ خلق ده بربڪ بر افروز  
تعالی الله امير نيڪ کردار      نيڪو سيرت نکو نام و نکو کار  
بحقِ احمدِ مختار و حيدر      بحقِ اهلِ بيتِ پاڪ و اطهر  
بڪو نينش خداوندا شرف ده      بذاتِ عاليش آن ده ڪه آن به

شيخ محمد اعظم، پنهنجي ڪتاب ”هيئت العالم“ جي پڇاڙيءَ ۾  
مير سهراب خان جي باري ۾ جيڪي دعائيه شعر لکيا آهن، تن ۾ نه  
رڳو شعريت جي شيرين ۽ معنيٰ جا موتي موجود آهن، بلڪ انهن مان  
پنهنجي مدوح لاءِ سندس دل ۾ جيڪا محبت ۽ جيڪا عقيدت آهي  
ان جو اڻاه به معلوم ٿئي ٿو.

عجائب بوستاني خلد آئين	تعالیٰ الله چه گلزار است رنگين
نشاط افزا چو ايسام بهاران	فرح بخش دل آسیدواران
بهر جانب تماشاي غرائب	درو بشگفته گلهاي عجائب
خجل درپيش با ارژنگ ماني	مطر.... بهشت جاوداني
ندیده یک بيک معلوم گردد	گل احبار ازو مفهوم گردد
که هر دم خوش کند روح روان را	خدایا این نگارین بوستان را
قبول خاطر سهراب خان دارا	ز چشم حاسدانش در امان دار

### تصنيفون

شيخ محمد اعظم ڪيترا ڪتاب لکيا، انهن جا نالا ڇا هئا ۽ ڪهڙن  
عنوانن تي هئا، ان جو پورو تفصيل معلوم ڪونه ٿو ٿئي. البته اهو  
معلوم ٿئي ٿو ته هن گهڻي ڪتاب مرتب ڪيا، جيڪي زماني جي  
اٿل پڻ تلف ڪري ڇڏيا ”هيئت العالم“ ۾ هڪ هنڌ لکي ٿو ته  
”و احوال اڪثر ازین بزرگواران از رساله مسمي به  
”تحفة الطاهرین“ که از جمله تالیفات مسود این اوراق است  
معلوم شود.“

”جمله تالیفات“ جي فقري منجهان انهيءَ ڳالهه جي تصدیق  
ٿئي ٿي. افسوس آهي، جو هن وقت سندس رڳو ٻه ڪتاب ملن ٿا،

(۱) ديباچو ”هيئت العالم“ ۽ ڪتاب جي پڇاڙي.

جن مان هڪ ”تحفة الطاهرين“ آهي ۽ ٻيو ”هيئت العالم“ .

### ”تحفة الطاهرين“

هن تذڪري ۾ انهن اونيائين، اڪابرن ۽ صوفين جي سوانح ڏنل آهي، جي ٺٽي ۽ مڪليءَ ۾ دفن ٿيل آهن. شيخ محمد اعظم اهو ڪتاب سنه ۱۱۹۰ هه ۾ تاليف ڪيو، جنهن جي تاليف جو سال خود ان جي نالي ”تحفة الطاهرين“ منجهان نڪري ٿو، جنهن جو اشارو مؤلف هيٺئين شعر ۾ ڪيو آهي:

شڪرِ اللهِ كه يافت زيبِ رقم  
نسخهءُ دل پذير و معدنِ هوش  
سالِ اتمام و نامِ ميمونش  
”تحفة الطاهرين“ بگفت سروش  
۱۱۹۰ هـ

مؤلف هن ڪتاب ۾ تذڪري نويسيءَ جو عام ۽ پراڻو اسلوب اختيار ڪيو آهي، يعني هر بزرگ جي سوانح، تعريف ۽ توصيف سان شروع ڪري، آخر ۾ ڪن ڪرامتن جي ذڪر سان بيان کي ختم ڪري ٿو. جنهن مان نه انهيءَ بزرگ جو ذاتي ۽ ضروري احوال معلوم ٿئي ٿو، ۽ نه ان جي دور ۽ زماني جي خبر پوي ٿي. اهو پڻ پتو پئجي ڪونه ٿو سگهي ته هن زندگيءَ ۾ ڪهڙا ڪارناما ڪيا. ليڪن اهو ڏوهه فقط هن اسان جي هڪ مصنف جو نه آهي، بلڪ قد ير زماني کان وٺي تذڪرن ۾ اهوئي اسلوب هلندو آيو آهي، جنهن ڪري شيخ به انهيءَ پراڻيءَ پر ۽ قد ير روش کان انحرافي ڪري نٿي سگهيو. انهيءَ خاميءَ کان در گذر ڪندي، تاريخي نقطه نگاهه کان هن ڪتاب ۾ هڪ وڏي ۽ وڏي خصوصيت موجود آهي، جا کيس هر حالت ۾ ممتاز بنائي ٿي ڇڏي. اها آهي فاضل مؤلف جي اها ڪوشش، جو



هن پنهنجي تذڪري ۾ ٺٽي جي بزرگن کي پاڙي پاڙي آهر ورهائي ڇڏيو آهي، ۽ هر پاڙي جي بزرگن لاءِ جدا جدا باب قائم ڪيو اٿس، جنهن جي وسيلي اسين اڄ به پراڻي ٺٽي جي سلسليوار جا گرافي جوڙي سگهون ٿا. تنهن کان سواءِ اسان کي اهو به آسانيءَ سان معلوم ٿي سگهي ٿو ته انهيءَ اڳئين زماني ۾ ٺٽي ۾ ڪهڙا ڪهڙا پاڙا ڪهڙا شاهي رستا ۽ ڪهڙيون ڪهڙيون بازاريون هيون. انهن بزرگن جي تربتن جا نشان ڇاپيندي، اڄ جو تاريخ نويس پراڻي ٺٽي جو نقشو تمام چڱيءَ طرح تيار ڪري سگهي ٿو. اهي سڀئي سهولتون رڳو انهيءَ ڪتاب منجهان ئي حاصل ٿي سگهن ٿيون.

جيتوڻيڪ ”تحفة الڪرام“ جي مؤلف به ٺٽي جي ڪن پاڙن جا نالا ڏنا آهن، پر انهن جو پورو ڏس، مقرر هنڌ ۽ تفصيلوار احوال رڳو ”تحفة الطاهرين“ منجهان ئي اسان کي معلوم ٿئي ٿو، ۽ انهيءَ نقطو نگاه سان پراڻي ٺٽي جي جاگرافيءَ لاءِ فقط اهو هڪڙو ڪتاب ئي صحيح رهبر ثابت ٿي سگهي ٿو.

”تحفة الطاهرين“ تيار ڪرڻ وقت مؤلف جي سامهون ”حديقه الاولياءِ“، ”تحفة الڪرام“ ۽ ”تذڪرة المراد“ موجود رهيا آهن، ۽ انهن کان سواءِ هن پنهنجي سيني ۾ سانڍيل روايتن جي به ڪافي اپٽار ڪئي آهي، جي ڪيترن سالن کان سندس خاندان ۾ هڪڙن سندن مان ٻين سندن جو سينگار بڻبيون هليون آيون هيون. اهو ڪتاب اسين ايندڙ صفحن ۾ ضروري حاشين سان سينگاري ۽ سنواري پيش ڪري رهيا آهيون.

### ”هيئت العالم“

شيخ محمد اعظم جو هيءُ ٻيو ڪتاب جاگرافيءَ جي موضوع تي آهي، جنهن کي رياست خيرپور جي واليءَ مير سهراب خان ٽالپر جي

نالو هن منسوب ڪيو آهي. هن ڪتاب لکڻ جي تحريڪ هن نموني ٿي، جو مؤلف جڏهن سورت ۾ مير حفيظ الدين خان جي نوڪريءَ ۾ هو، تڏهن هڪ رات خواب ۾ ڏٺائين ته:

”قدم در وادي سِير و سلوک نهاده، دشت و کوه را مي پيمايم، و در معموره و غير معموره تگاپو مي نمايم، و از شرق تا غرب و از شمال تا جنوب در طي بوادي و قطع جبال و صحاري عرق ريز شتاب و قدم فرسايي تردد گشته، عجائب بر و بحر و غرائب دشت و شهر براي العين مشاهده مي كنم.“<sup>۱</sup>  
 مؤلف هڪدم نندمان سجاڳ ٿيو ۽ جيڪا خواب ۾ ڏٺي هئائين، تنهن تي ويچار ڪندي، رنج ۽ ڏک ۾ پرجي ويو. لکي ٿو:

”گفتم: سبحان الله، تمنائي خاطر آن بود که باقي عمر باسائش و سکون بسر آيد، و نفسي چند که مانده بارامش و قرار باخر رسد، ندانم که اين واقعه را چگونه تعبير خواهد بود.“<sup>۲</sup>  
 صبح ٿيندي ئي هو هميشه جي دستور موجب، حضرت مولانا خير الدين نقشبنديءَ جي خدمت ۾ پهتو. مولانا صاحب کيس اهڙيءَ پريشانيءَ جي حالت ۾ ڏسي سبب پڇيو، جنهن تي هن پنهنجي خواب جي سچي حقيقت بيان ڪري ٻڌائي. مولانا صاحب ٿوري دير لاءِ مراقبو ڪيو ۽ پوءِ فرمايائين:

”دل خوش دار که از دست تو تاليفي آيد، که صورت عالم در قالب بيان از آن وا نمايد، و آن چه از بلاد و امصار

(۱) ديباچو ”هيئت العالم“.

(۲) ايضاً.

درگيتي واقع است، بوجه احسن چهره بکشاید، هان کمر همت  
 پيوند، و از بحر مراد گوهر مقصود برگير. " ۱  
 اهو ٻڌي مؤلف ڏاڍو خوش ٿيو، تاريخ ۽ جاگرافيءَ جا ڪتاب  
 پڙهڻ شروع ڪيائين؛ چنانچہ "هيئت العالم" جي تاليف وقت هيٺيان  
 ڪتاب سندس مطالعي هيٺ هئا.

- (۱) تشریح الممالک (۲) مجمع الاسرار (۳) مقياس الارض
- (۴) سفينة البلاد (۵) رياض الافاق (۶) تحفة الڪرام (۷) مجمع الغرائب
- (۸) مسانک ممالک (۹) ميزان الحکمت (۱۰) معلومة الافاق
- (۱۱) هفت اقليم (۱۲) منتخب التواريخ (۱۳) عجائب المخلوقات
- (۱۴) مجمع النوادر (۱۵) جامع التواريخ (۱۶) آثار البلاد
- (۱۷) تحفة الغرائب (۱۸) صور الاقليم (۱۹) عجائب العالم
- (۲۰) عجائب البلدان (۲۱) تاريخ جهان نما.

اِهي سڀئي ڪتاب "هيئت العالم" جا ماخذ آهن ۽ انهن گلن منجهان  
 ٿي هن اهو سدا بهار گلدستو تيار ڪيو آهي. هن ڪتاب جي تاليف ۾  
 شيخ محمد اعظم جيڪا محنت ۽ ان ٿڪ ڪوشش ورتي آهي، تنهن جو  
 بيان هن پاڻ ڏاڍي بليغ انداز ۾ ڪيو آهي، ۽ انهيءَ هڪ ٽڪري مان  
 ٿي سندس انشا پردازيءَ جي ڪمالت جو اندازو تمام چڱيءَ طرح سان  
 ڪري سگهجي ٿو. لکيو اٿس ته:

"از هر ڪتاب آيتي، و از هر صحيفه روايتي، از هر چشمه  
 نمي، و از هر نغمه ترنمي، از هر انجمن صدائي، و از هر محفل  
 نواي، از هر دوکان دانه، و از هر ترنم ترانه، از هر بحر  
 گوهری، و از هر معدن جوهری فراهم آورده، رساله مختصر  
 مفيد ساختم، و آن را 'هيئت العالم' نام نهادم." ۲

(۱) ديپاچہ "هيئت العالم".

(۲) ايضاً.

هن ڪتاب جو خاڪو ته سورت ۾ ئي تيار ٿي چڪو هو، پر اها خبر فتي پنهنجي سگهي، ته مصنف هن جي شروعات ڪڏهن ۽ ڪهڙي سنه ۾ ڪئي؟ رڳو ايترو معلوم ٿئي ٿو ته مؤلف هن جي پڄاڻي سنه ۱۲۰۷ھ ۾ گهڻو ڪري سنه ۾ ئي ڪئي. ڇاڪاڻ ته ڪتاب پوري ٿيڻ کان پوءِ هن پنهنجي انهيءَ بي بها تاليف کي، سنه جي فياض علم پرور هستيءَ، يعني خير پور جي واليءَ مير سهراب خان ٽالپر، جي نالي سان منسوب ڪيو آهي.

”هيئت العالم“ ۾ ڪل اٺ باب آهن، جن جي ترتيب هيٺينءَ ريت آهي:

- باب اول : در بيان افلاک .
  - باب دوم : در بيان احوال شمس نسبت بقمر، و بيان کسوف و خوف .
  - باب سوم : در بيان عناصر اربع .
  - باب چهارم : در بيان جبال .
  - باب پنجم : در بيان بحور شور و شيرين .
  - باب ششم : در بيان کائنات .
  - باب هفتم : در شرح اقاليم سبعة و بلاد آن .
  - باب هشتم : در شرح غير معموره، و عجائبات آن .
- هن ڪتاب ۾ مؤلف پنهنجي سنه ڏيس کي تمام ٿورڙي جڳهه ڏني آهي. يعني فقط بڪر، الور، سيوستان، حيدرآباد ۽ ٺٽي جو احوال ڏنو اڏائين ۽ اهو به انتهائي اختصار سان. حالانڪ شيخ مرحوم جنهن صورت ۾ جاگرافيءَ تي ڪتاب لکي رهيو هو، تنهن صورت ۾ کيس گهربو هو ته انهن شهرن جو تفصيلي احوال ۽ خاص طرح سان، پنهنجي زباني ر انهن شهرن جي صورت حال مفصل بيان ڪري

ها جيڪو آڄ اسان لاءِ هوند تمام ڪارائتو ثابت ٿي ها  
 "هيئت العالم" لکڻ وقت جدا جدا شهرن جو احوال لکندي،  
 ڪيترن هنڌن تي مؤلف پنهنجا اکين ڏٺا واقعا به بيان ڪيا آهن، جنهن  
 جي ڪري ڪتاب جي مفيد هئڻ جو پهلو تمام گهڻو وڌي ويو آهي.  
 انهيءَ ڪتاب جو هڪ نسخو جيڪو مصنف جي زماني جو ئي معلوم ٿئي  
 ٿو، سنڌي ادبي بورڊ ۾ موجود آهي، جنهن جي سائيز  $7\frac{1}{2} \times 5$  آهي،  
 منجهس ۱۶۸ صفحا آهن ۽ هر صفحي ۾ ۱۳ سٽون اٿس.

انهيءَ ڪتاب ۾ سنڌ جي باري ۾ جيڪو احوال آهي، تنهن کي هن  
 ڪتاب جي پڇاڙيءَ ۾ اسان ضميمي طور ڏنو آهي، تاکہ سنڌ جي باري ۾  
 مصنف جا محنت ڪئي آهي سا يڪجا شايع ٿي وڃي.

## وفات

اها ڳالهه به تحقيق سان چٽيءَ طرح ثابت ٿي نه سگهي آهي، ته  
 "تحفة الطاهرين" جو مؤلف ڪهڙي سنه ۾ پيدا ٿيو ۽ ڪهڙي سال ۾  
 وفات ڪيائين. پر اندازن ۽ اشارن منجهان چئي سگهجي ٿو ته هو  
 ٻارهين صديءَ جي وچ ڌاري ميان نور محمد ڪلهوڙي (۱۱۳۰ھ -  
 ۱۱۶۷ھ) جي حڪومت ۾ ڪنهن به وقت پيدا ٿيو هوندو. نادر شاه  
 جي ڦرلٽ، ڪلهوڙن جي گهرو لڙائي ۽ سندن زواليت ۽ ٽالپرن جي  
 حڪومت جي شروعات ۽ ٻيا سڀ واقعا پنهنجي حياتيءَ ۾ خود پنهنجن  
 اکين سان ڏٺا هوندا آهن.

"هيئت العالم" سندس پڇاڙيءَ واريءَ عمر جي تصنيف آهي. قياس جي  
 آڌار تي چئي سگهجي ٿو ته ڪتاب پوري ٿيڻ کان پوءِ هن جلد ئي  
 وفات ڪئي هوندي. واللہ اعلم بالصواب.

## "تحفة الطاهرين جا نسخا"

مون "تحفة الطاهرين" کي ابدت ڪرڻ وقت هيٺيان ئي نسخا

## ڪتاب

پنهنجي سامهون رکيا آهن :

(۱) سيد حسام الدين راشديءَ وارو نسخو جنهن تي ڪتابت جو سال ڄاڻايل ڪونهي، پر ڪاغذ ۽ خط جي اعتبار سان بلڪل جهونو نسخو معلوم ٿئي ٿو. ان جي سائيز ۹X۵ آهي، صفحا ۱۰۰ ۽ هر صفحي ۱۹ سٽون اٿس. انهيءَ نسخي کي بنياد بڻائي، هيٺ ڄاڻايل ٻن نسخن سان تمام چڱيءَ طرح پيٽيو ويو آهي.

(۲) مولانا مفتي محمد ابراهيم صاحب ڳڙهي ياسينيءَ وارو نسخو. هيءُ نسخو معمولي اڪرن ۾ لکيل آهي. سائيز ۷X۵ صفحا ۱۲۰ ۽ هر صفحي ۱۸ سٽون اٿس. خط جي نموني ۽ ڪتابت جي انداز منجهان معلوم ٿئي ٿو ته چاليهه پنجاهه سال اڳي جو لکيل آهي.

(۳) منهنجو پنهنجو نسخو. هيءُ نسخو منهنجي ڪتاب خاني ۾ محفوظ آهي. اٽڪل سٺ ستر سال اڳي جو لکيل معلوم ٿئي ٿو. سائيز 10X7½ صفحا ۹۴ ۽ هر هڪ صفحي ۱۹ سٽون اٿس.

## ماخذ

هن ڪتاب جي تصحيح وقت هيٺيان ڪتاب منهنجي مطالعي هيٺ رهيا آهن :

- |     |                  |                           |        |
|-----|------------------|---------------------------|--------|
| (۱) | "تحفة الڪرام"    | مير علي شير قانع ٺٽوي     | (چپيل) |
| (۲) | "حدیقة الاولیاء" | سيد عبدالقادر ٺٽوي        | (قلمي) |
| (۳) | "تذكرة المراد"   | حاجي محمد حسين صفائي ٺٽوي | (قلمي) |
| (۴) | "مقالات الشعراء" | مير علي شير قانع ٺٽوي     | (هي)   |
| (۵) | "معارف الانوار"  | محمد صالح بن زکريا ٺٽوي   | (قلمي) |
| (۶) | "آداب المریدین"  | سيد علي ثاني              | (قلمي) |
| (۷) | "مکلي نامه"      | مير علي شير قانع ٺٽوي     |        |

مطبوعه، "مهراڻ" ۲-۱۹۵۶ع - سنڌي ادبي بورڊ

## ڪڇ

(۸) "لب تاريخ سنڌ" خداداد خان (مطبوعه)

(۹) "بزم صوفياء" دارالمصنفين (مطبوعه)

تصحيح سان گڏوگڏ اسان ضروري هندن تي تشریح ۽ وڌيڪ چڻائيءَ لاءِ ڪي نوت به ڏنا آهن. خيال هو ته جن اوليائن سڳورن جو ذڪر هن ڪتاب ۾ اچي چڪو آهي، تن جي ترتيبن جا فوٽا ۽ نقشا به ڏنا وڃن، پر وقت جي مجبورين سبب اسان جي اها ڪوشش ڪامياب نه ٿي سگهي، تنهن ڪري في الحال انهيءَ صورت ۾ ئي اهو نسخو پريس ۾ موڪليو ويو. جيڪڏهن آينده حالتون سازگار ٿيون ته انشاءَ الله ٻي ايڊيشن ۾ انهن سڀني اوڻاين ۽ پوڻاين جو پورا ٿو ڪيو ويندو.

پڇاڙيءَ ۾ آءٌ پنهنجو اخلاقي ۽ ضروري فرض سمجهان ٿو ته پنهنجي محترم دوست سيد حسام الدين راشديءَ جو دل جي خلوص سان شڪر يو ادا ڪريان، ڇاڪاڻ ته هن صاحب انهيءَ ڪتاب جي سلسلي ۾ پنهنجن مفيد مشورن سان منهنجي هر قدم تي رهنمائي ڪرڻ فرمائي آهي ۽ مواد ڪافي ڪري ڏيڻ ۾ ته ڪابه ڪسر باقي نه ڇڏي اٿس: ۽ سچ پچ حقيقت اها آهي، ته جيڪڏهن هن صاحب جو خلوص ۽ مهر بانيون مون سان شامل نه هجن ها، ته هن ڪتاب ايدت ڪرڻ ۾ مون کي تمام گهڻين تڪليفن ۽ دشوارين کي منهن ڏيڻو پوي ها. مان پنهنجي دوست مولانا اعجاز الحق صاحب قه وسيءَ جو به شڪر گذار آهيان، جنهن صاحب هن ڪتاب جي مسودي پيٽڻ ۽ متن جي تصحيح ۾ منهنجي ڪافي مدد ڪئي آهي ۽ پنهنجي قيمتي وقت سڙائڻ ۾ رسون ڪين گهٽايو اٿس.

مسٽر محمد ابراهيم جو يو سيڪريٽري سنڌ ادبي بورڊ به منهنجي شڪر گذاريءَ جو مستحق آهي، جنهن هن ڪتاب جي چڻائيءَ ۽ پروفن ڏسڻ ۾ اخلاص ۽ ڪافي محنت کان ڪم ورتو آهي ۽ پنهنجين اکين جو نور نچوڙيو آهي.

منهنجي دعا آهي ته خداوند ڪريم انهن سڀني ڀلارن بزرگن ۽  
 اڪابر اوليائن جي صدقي، جن انسانيت جي علم بلند ڪرڻ لاءِ سر ٽوڙ  
 ڪوششون ڪيون ۽ جن جو تڏ ڪرو هن ڪتاب جي سونهن ۽ سوڀيا  
 آهي، اسان سڀني کي سٺي سيرت ۽ نيڪ عملن ۾ آهو ممتاز درجو عطا  
 فرمائي، جنهن لاءِ انهن خدا جي پاڪ ڀانهن پنهنجون پياريون  
 حياتيون وقف ڪري ڇڏيون هيون.

بدر عالم دراني

”آشيانءِ ادب“ گڙهي ياسين سکر  
 ۲-جون، سنه ۱۹۵۶ع



تحفة الطاهرين

---



بسم الله الرحمن الرحيم

حمد و ثنائی احدی را که در ساحتِ وجودِ انسان علمِ محبتِ  
افراخت و دل‌های اهلِ صفا را گنجینهٔ معرفت ساخت، مشعل  
هدایت در راهِ اهلِ ایقان افروخته، و نقدِ عرفان در خزینهٔ خانه  
جانِ شان اندوخته، خاک نشینانِ مصطبهٔ شوقِ مست جامِ تفرید،  
و گرم روانِ بادیهٔ عشق را غرقِ لجهٔ توحید گردانید، سرآتِ  
ضمیر از اشعهٔ تجلیاتش روشن و صحبتِ دل از گلهای معرفتش  
گلشن، دل‌های عاشقان از آتشِ محبت سوختهٔ او، و آتشِ عشق  
در کانونِ دل افروختهٔ او، جلّ جلاله، و عمّ نواله .

و صلوات بی عدد، و درود بی حد، بر روحِ مطهر آن شافعِ  
محشر، شگافندهٔ قمر، سرورِ انبیاء، سرخیلِ اصفیاء، فخرِ رسل،  
هادیِ سبل، مظهرِ کرم، عالی همم، مربع نشین چار بالش  
نبوت، زیب افزای مسندِ رسالت، قافله سالارِ شاهراهِ هدایت،  
فروغ بخشِ ناصیهٔ شفاعت، سید المرسلین و سند العاصمین احمد  
مجتبای محمد مصطفی صلی الله علیه و سلم .

و بر آل اطهار، و اصحابِ احرار که مقتدای عالم، و رهنمای  
بنی آدم اند باد، الی یومِ التناد .

اما بعد - می گوید اضعف عباد الله العلام محمد اعظم بن شیخ  
محمد شفیع بن شیخ عبد السلام غفر الله له و لولدیة و احسن  
الیهما و الیه که هر چند ذکر برخی از اولیاء الله که در کوه

مکلی ۱ و شهر تته ۲ آسوده اند تقریباً در بعضی کتب مذکور است، اما رسالهٔ مبسوط درین باب تا الیوم که سال هزار و یک صد و نود و چهار (۱۱۹۴) هجری است، در سلکِ تالیف نیامده، بنا بر آن اکثر اوقات بخاطر این ذرهٔ کمتر نقش این معنی صورت می بست که سطری چند در مناقب و محاسد اهل عرفان و شمه از کرامات و خوارقِ عاداتِ اصحابِ ایقان که در کوهِ مکلی و عین بلدهٔ تته و سوادِ آن آسوده اند، رقم پذیر خامهٔ تالیف گرداند، و نسخهٔ علجده جامع مدعا در سلکِ تدوین در آرد. درین آوان مسرت اقتران که شب امید را صبحی و خاطر

(۱) "تحفة الکرار" جي صاحب مکليءَ جي نالي جو کارڻ هن ريت نقل ڪيو آهي :

"خدا رسیده بزرگن منجهان ڪو بزرگ حرمين شريفين ڏانهن وڃڻ جي ارادي سان هتان اچي نڪتو. اچڻ کان پوءِ مٿس وجد جي هڪ اهڙي ڪيفيت طاري ٿي، جو انهيءَ حالت ۾ گهڙيءَ گهڙيءَ ائين ٿي چيائين ته 'هَذَا مَكَّةٌ اِي، جنهن جو مطلب آهي ته 'هيءُ منهنجي لاءِ مڪو آهي، اهو ان بزرگ جي زبان جو اثر ۽ ڪرشمو آهي جو اهو هنڌ 'مَكَّةٌ لِي' جي 'ت' جي تخفيف سان 'مَكَلِي' ۽ پوءِ 'مکلي' مشهور ٿي ويو." - تحفته الکرار جلد ۳ صفحو ۱۸۵.

(۲) "تاريخ طاهريءَ" ۾ لکيل آهي ته "ٺٽي جو بنياد ڄام نظام الدين 'نندي' وڌو. هن جڏهن هن شهر جو بنياد ٿي رکيو، تڏهن نجومين کي گهرائي، ساڻن صلاح ڪيائين ته هن شهر کي ڪهڙيءَ طرح آباد ڪيو وڃي؟ انهن جواب ڏنو ته 'اوهان جيڪڏهن اهو شهر جبل جي مٿان آباد ڪندا، ته منجهس سنگدل ۽ جاهل ماڻهو پيدا ٿيندا ۽

مترصد را فیضی پدید آمده بود ، بمقتضای حدیث شریف  
تنزل الرحمة عند ذکر الصالحین .  
بنا بر استفاضه رحمت ، و استفاده عنایت حکایات چند از  
مشائخ حق پیوند که متحقق گشته ، و از کتب معتبره دانسته ،  
معتومه معلوم شده در سلک تحریر و سمط تسطیر در آورده رساله  
ساخته ، و نام آن را "تحفة الطاهرین" نهاده ، و تاریخ اختتام این  
صحیفه شریفه نیز از نام بر آورده .  
لمولفه ،

شکر لله که یافت زیب رقم  
نسخه دل پذیر و معدن هوش

انهن منجهان وقت جي حاڪم کي هميشه خطرو رهندو. پر جبڪڏهن  
اوهان ان کي جبل جي هيٺاهين ۽ پر آباد ڪندا ته منجهس نرم طبيعت  
سياڻا ۽ نازڪ مزاج ماڻهو پيدا ٿيندا. ۽ آهي پنهنجن حاڪمن سان  
سدائين وفادار رهندا.

” اهوئي سبب هو، جو ڄام نظام الدين ’نندي‘ ٺٽي جو بنياد، جبل  
جي ماٿري ۽ سن ۸۸۳ھ مطابق سنه ۱۵۸۵ع ڌاري قائم ڪيو. جيئن  
ته اهو شهر جبل جي هيٺاهين ۽ پر آباد ٿيو هو، تنهنڪري ان جو نالو  
'تهه تهه' پئجي ويو، جو هوريان هوريان مٽجي، ’ٺٽي‘ جي نالي  
سان مشهور ٿي ويو.“

پر اسان کي محمد شاه تغلق ۽ فيروز شاه تغلق جي  
زمانن ۾ به ٺٽي جو نالو نظر اچي ٿو. (تاريخ ”سبارڪ شاهي“ ۽ ”تاريخ  
فيروز شاهي“ - عفيف) جنهن مان معلوم ٿئي ٿو ته ٺٽو مٿين عروايت جي زماني  
کان ڪي صديون اڳ آباد ٿي چڪو هو. ٺٽي مگهي ٿو ته وچ ۾ ويران ٿي ويو  
هجي، ۽ ڄام نظام الدين ان کي وري آباد ڪيو هجي. واللہ اعلم بالصواب.

سالِ اتمام و نام میمونش  
 "تحفة الطاهرین" بگفت سر و ش  
 ۱۱۹۴ هـ

از مکارمِ اخلاق و محامدِ اوصافِ ناظرانِ این گلشنِ فیض  
 توقع آنست که درحین مطالعه مؤلف را بدعای خیر یاد  
 آرند، و طریقهٔ نسیانِ مجوز ندارند.

### مناجات

الهی بر من ببشخا - چشمِ دلم بسوی خود بکشا، از خود  
 بینی بیزارم کن - از خوابِ غفلت بیدارم کن، بلطفِ عمیم  
 خود مرا بنواز - خانهٔ دلم از غیر پرداز - الهی از کرمِ عذر من  
 بپذیر - در روزِ درمساندگی دستم بگیر، الهی بر بیکسی من  
 رحم آر - شرِ شیطان از من دور دار، خار هوس از راهم برگیر -  
 سخت افتاده ام دستم بگیر، جذبهٔ توفیقِ دمسازم کن - با گوهرِ  
 عشق همرازم کن، در عشقِ خود بیقرارم کن - از جامِ محبت  
 سرشارم کن، الهی از کردارِ خود شرمسازم - امیدِ عفو از تو  
 دارم، از چاهِ ضلالتم برون آر - بارانِ رحمت بر من بیار، دلم را  
 از ما سوی پرداز - بنور هدایت منور بساز، کلبهٔ جانم را  
 نوری ببخش - دلِ دردمندم را سروری ببخش، توفیقم ده  
 که آشنای تو باشم - تلقینم کن که شناسای تو باشم، شمعِ  
 معرفت در دلم افروز - خاشاکِ هوس از خاطر بسوز، از آفتابِ  
 عنایت شبِ من سحر کن - دلِ مُرده ام لطفِ خودم رهبرم کن،  
 شبِ امیدم را صبحی پدید آر - خاطرِ محزونم را فرحی پدید آر،  
 از شرِ شیطان پناهم ده - در گلشنِ معرفت راهم ده، الهی

قادر توئی روی بکه آرم - قاضی الحاجات توئی امید بتو دارم، الهی از تو ام چشم مرحمت از تو دارم - الهی گنهگارم امید مغفرت از تو دارم، الهی شناسائی عهدِ الستم کن - الهی از رَحِیقِ تحقیقِ مستم کن، الهی دردِ خود ده درمانم تو باش - بیقراری هائی عشقِ ده جانانم تو باش، گم گشتگان بوادی ضلالت را رهنما توئی - سرگشتگان بیدای ناکامی را کام روا توئی، الهی سرا آشنای درگاهِ احدیتِ خود کن - الهی مرا شناسای بارگاهِ صمدیت خود کن، الهی از بطنِ عدم مرا بعرصه وجود آوردی - الهی از کتم غیب سرا به جلوه شهود آوردی، اکنون آن کن که شائسته رحمت تو باشم - با من چنان کن که بائسته مغفرت تو باشم، الهی بحق جان بازانِ معرکه شهادت - الهی بحق گرسروان راه ارادت، الهی بحق یکه تازانِ معرکه پرهیز و تقوی - الهی بحق سالکانِ مسلکِ صدق و صفا، الهی بحق می کشانِ مصطبه معرفت - الهی بحق جرعه نوشانِ خمخانه محبت، دلم را بصیقل معرفت منجلی کن - آئینه ضمیرم را مظهر تجلی کن، کیشتم امیدم را بیارانِ رحمت خود سیراب کن - دل اندوه گینم را بمحبت خود شاداب کن -

اللهم ارزقنا حبك وحب من یحبك

وحب عمل یقر بنا الیک

پوشیده نماند که این رساله مشتمل است بر دو باب و یک

مقاله :

باب اول :- در ذکر اولیاء اللہ کہ در کوهِ مکلی  
آسوده اند .

باب دویم :- در ذکر اولیاء اللہ کہ در عینِ بلدهٔ تته آسوده  
اند ، و آن مشتمل است بر یازده فصل .

فصل اول :- در ذکر اولیاء اللہ کہ در محلهٔ غله بازار  
آسوده اند .

فصل دویم :- در ذکر اولیاء اللہ کہ در محلهٔ بهائیخان  
آسوده اند .

فصل سویم :- در ذکر اولیاء اللہ کہ در محلهٔ سهتیه  
آسوده اند .

فصل چهارم :- در ذکر اولیاء اللہ کہ در محلهٔ مغلواره  
آسوده اند .

فصل پنجم :- در ذکر اولیاء اللہ کہ در محلهٔ آکر  
آسوده اند .

فصل ششم :- در ذکر اولیاء اللہ کہ در محلهٔ تندسر  
آسوده اند .

فصل هفتم :- در ذکر اولیاء اللہ کہ در محلهٔ گدا بازار  
آسوده اند .

فصل هشتم :- در ذکر اولیاء اللہ کہ در محلهٔ مسکر  
آسوده اند .

فصل نهم :- در ذکر اولیاء اللہ کہ در محلهٔ خواجه  
شکر آسوده اند .



فصل دهم :- در ذکر اولیاء اللہ کہ در محلہ تہتی  
آسودہ اند ۔

فصل یا زدہم :- در ذکر اولیاء اللہ کہ در سوادِ قلعه  
ارک آسودہ اند ۔

مقالہ :- در ذکر اولیاء اللہ کہ در سوادِ بلدہ تہ آسودہ اند ۔



## باب اول

در ذکر اولياء اللہ کہ در کوهِ مکلی آسوده اند

در ”حديقة الاولياء“ ۱ مذکور است کہ جام تماچی ۲ در عهدِ دولتِ خود مطابقِ ارشادِ فيضِ رشادِ عارفِ حق، وليء مطلق، واصلِ محققِ شيخِ حمادِ المعروف به جمالی درویشِ قدس سره العزیزِ مسجدی برین کوهِ فلکِ شکوهِ بنا فرمود، و آن را ”مکلی“ نام نهاد، از آن باز این کوهِ بناامِ مسجدِ مذکور اشتهار یافت و نیز مطابق فرموده آن بزرگوار بمردم امر نمود تا اموات را کہ

(۱) هيء سنڌ جي اوليائن جو سڀ کان پهريون تذڪرو آهي، جو اڃان تائين شايع نه ٿيو آهي. ”تحفة الكرام“ ۽ ”تحفة الطاهرين“ جو ماخذ به اهوئي تذڪرو آهي، جنهن جو مصنف، سيد عبد القادر بن سيد محمد هاشم بن سيد محمد حسين ٺٽي وارو، مرزا خسرو چرڪس جي دربار جو نوازيل هو. هن اهو تذڪرو، مرزا خسرو چرڪس جي فرمائش تي لکيو ۽ ان جي ئي نالي سان منسوب ڪيائين.

- (”مقالات الشعراء“ - صفحو ۸۸)

(۲) ڄامن جو گهراڻو، سمن جي خاندان سان تعلق رکي ٿو. ڄام آڻڙ جو پٽ، ڄام تماچي سمن جي خاندان جو ٽيون بادشاه هو، ۽ جو بابيني جي پٽ، ڄام جونئي جي مرڻ کان پوءِ، ملڪ جي سڀني آميرن جي صلاح سان تخت تي ويٺو هو. سلطان علاء الدين جو لشڪر، لڙائيءَ کان پوءِ، ڄام تماچيءَ کي سندس ٻارن ٻچن سوڌو دهلي وٺي ويو.

- (”تاريخ معصومي“ صفحو ۶۳)

سابق بموضع ”آري“ ۱ بردند و در جوار درگاه فلک بارگاه،  
قدوة المحققين، زبدة العارفين، حضرت شاه عالم المعروف به  
شيخ پهته ۲ قدس سره العزيز مدفون می کردند، من بعد بر کوه

(۱) هيءُ ڳوٺ ٺٽي کان ۱۴ ميل ڏکڻ طرف ٻڌل آهي. هن کي  
”پير آر“ به ڪري چوندا آهن، ۽ اڄ ڪلھ اهو ڳوٺ ”پير پٺي“  
جي نالي سان مشهور آهي.

(۲) هنن جو اصلي نالو ”پير حسين“، ڪنيت ”ابوالخير“ ۽  
”شاه عالم“ لقب هون. سندن اباڻي آڪهه جو سلسلو پير حسين  
بن راجپر بن ڪاهو بن لا ڪو بن سخيري سان وڃي ٿو ملي.  
سندن والده سڳوريءَ جي نسب جو سلسلو (”بياض سڀيڏنو“ - صفحو  
۹۹ - ملڪيت سنڌي ادبي بورڊ) هن ريت ڄاڻايل آهي: بي بي سلطان  
ڌيءَ مدار ڌيءَ شرفو.

حضرت شيخ پٺو، سنڌ جي وڏن پلارن اوليائن سڳورن مان ليکيو  
وڃي ٿو. پاڻ حضرت شيخ زڪريا بهاءُ الدين جا مريد هئا. مريد  
ٿيڻ کان اڳ، ٺٽي جي ويجهو، هڪ جبل جي غار ۾ رهندا هئا.  
حضرت شيخ زڪريا بهاءُ الدين جي مريد ٿيڻ کان پوءِ، سندن ولايت  
۽ ڪراچي جي مشهوري نهايت گهڻو وڌي ويئي. پاڻ سنه ۶۰۶ھ ۾ وفات  
ڪيائون ۽ انهيءَ ماڳي جبل تي دفن ٿيا، جنهن جي غار ۾ رهندا  
هئا. سندن تربت اڄ به عام خاص ماڻهن جي زيارتگاهه آهي - جيئن  
”حديقة الاولياء“ جي مصنف چيو آهي:

”زائرانِ آستانش صد هزار

مي رسد از هر طرف ليل و نهار“

يعني:

ماڳ آنجي جا سلامي سو هزار

هر طرف کان ٿا اچن ليل و نهار

مکلی مدفون می ساخته باشند .  
 از آن باز این کوه فیض انبوه ، معدن اولیا ، مخزنِ اصفیا  
 است ، کسی را چه یارا که بشمار تمامی اولیا اللہ آسوده  
 این طور تجلی علم بیان افرازد ، و بتعداد همگی مزارات  
 متبرکه ایشان پردازد ، و در هر گوشه مردی ، در هر کنجی  
 صاحب دردی خفته ، در هر گام خدا آگاهی ، و در هر قدم مرد  
 راهی آسوده .

مولف این صحیفه شریفه فراخور طاقت بقدری که از آن گروه  
 صاحب کمال اطلاع حاصل نمود ، نوک ریز خامه بیان می گرداند .  
 رب یسر و تمم بالخیر

(۱)

ذکر حضرت قطب الاقطاب سید محمد حسین

المعروف به پیر مراد اقدس سره

آن سالار قوافل احرار ، سر دفتر مشائخ کبار ، شهباز  
 اوج حقیقت ، جلیل قدر ، عالی مرتبت ، گرامی گوهر بحر  
 اصطفاء ، مشعله دار شبستان ارتضا ، نخل بند ریاض هدایت ،  
 رنگ بخش حدیقه ولایت ، مربع نشین چاربالش سروری ، مسند

(۱) سندن تفصیلاوار احوال هیئین کتابن پر ملی تو :

حافظ حاجی محمد حسین "صفائی" جو تصنیف کیل "تذکرۃ المراد" ؛  
 حضرت سید علی ثانی جو تصنیف کیل "آداب المریدین" ؛ "معارف  
 الانوار" ؛ "بیان فضائل سید الابرار و ائمه اطهار و احوال قطب المختار" ،  
 مصنف : محمد صالح بن ملا زکریا نئی وارو .

آرأي محافلِ برتري ، قطبِ زمان ، محبوبِ سبحان ، سالکِ مسالکِ صدق و سداد ، يعني حضرت پير مراد مُقدس سرُّه ۱ .  
ولادت با سعادتِ وي در سال هشت صد و سي ( ۸۳۰ )  
هجري صورت گرفت ، حقائق و معارف آگاهان پير گر گنج و شيخ  
عيسي لنگوتي و چندي ديگر از اولياء الله از تولد آن جناب  
قبلاً خبر داده بودند و اظهار ارادت خود نموده بودند .

(۱) حضرت پير مراد جي نسب جو سلسلو هن ريت آهي .

سيد محمد حسين عرف سيد مراد ( وفات سنه ۸۹۳ هـ ) بن سيد احمد  
بن سيد محمد شيرازي ، بن سيد محمود ( وفات سنه ۶۹۴ هـ ، مدفن  
شيراز ) ، بن سيد محمد ( وفات سنه ۷۱۴ هـ ) ، بن شاه محمود ( وفات  
سنه ۷۵۳ هـ ) ، بن سيد ابراهيم ( وفات سنه ۶۴۵ هـ ، مدفن شيراز ) بن  
سيد قاسم ( وفات سنه ۶۲۰ هـ ، مدفن شيراز ) ، بن سيد زيد ( وفات  
سنه ۶۰۹ هـ ، مدفن مڪو و شريف ) ، بن سيد جعفر ( وفات سنه ۵۹۵ هـ ،  
مدفن مڪو و شريف - جنت المعلي ) ، بن شاه حمزه ( وفات سنه ۵۴۹ هـ ،  
مدفن كربلا ) ، بن شاه هارون ( وفات سنه ۵۳۲ هـ ، مدفن كربلا ) ،  
بن سيد عقيل ( وفات سنه ۵۱۲ هـ ، مدفن كربلا ) بن سيد عقيل ( وفات  
سنه ۴۹۲ هـ ، مدفن سرمن ري ) ، بن سيد اسماعيل ( وفات سنه ۴۳۹ هـ ،  
مدفن سرمن ري ) بن سيد علي اصغر ، بن سيد علي جعفر ، بن سيد  
محمد ، بن سيد علي نقی ، بن امام علي رضا ، بن امام موسي كاظم .  
( " معارف الانوار " قلمي مصنف : محمد صالح نثري وارو )  
نوٽ : هيءُ نسخو منهنجي ائبرري " آشيانه ادب " ۾ موجود آهي .  
( مرتب )

گویند بعد تولد چشمها را نمی کشود ، تا شیخ عیسی در آمد ،  
بروي او چشم را بکشود ، شیخ گفت : ” این از آن است که من  
بمريدي وي انتظار داشتم . ”

در ” تذکرة المراد ” مذکور است که هر گاه عمر شريفش  
چهل سال منقضي شد ، اظهار طریقه خود فرمود . مردم از هر  
جانب جوق جوق بخدمت وي مي آمدند ، و دست ارادت  
مي دادند ، تا غلغله مشيختش سامعه افروز حقائق و معارف  
آگاه شيخ صدرالدين نبیره حضرت شيخ بهاء الدين زکريا  
ملتانى قدس سیره گردید .

وي خادمي را از ملتان بطلب آن حضرت روان ساخت  
و جامي بلب از شیر مصحوب وي فرستاد ، مرکوز شيخ آن بود  
که همچنان که جام از شیر پُر است ، ملک سیند از مشيخت ما مملو  
است ، گنجایش دیگری نا ممکن ، و هم اظهار کرامات بود  
که در این همه بُعد مسافت از ملتان تا بلده تته مطلقاً آن شیر  
تغیر نیافته ، و یک قطره از آن جام نه ریخته ، فرستاده شيخ

(۱) حضرت شيخ بهاءالدين زکريا جو دَاڏو، حضرت کمالالدين  
شاه قریشي مکّه معظمه مان خوارزم ، ۴ پوء اتان ملتان پر آيو، ۴  
اتيئي کيس شيخ بهاءالدين زکريا جو والد، مولانا وجيه الدين چائو.  
مولانا وجيه الدين پنهنجي سهر سان گ ملتان جي پسگردائيء پر،  
گوت کروڙ جي قلعي پر رهندو هو، ۴ شيخ بهاءالدين زکريا به  
اتيئي پيدا ٿيو. شيخ بهاءالدين، شيخ شهاب الدين سهرورديء جو  
مريد ۴ خليفو هو. ” سفينة الاولياء ” پر سندس ولادت سنه ۵۶۵ هـ ۴  
وفات سنه ۶۲۶ هـ لکيل آهي. ( ” بزم صوفياء ” - صفحو ۱۰۴ )

چون ببلده رسیده شرفِ حضور دریافت ، بعد ادای پیغام طلب جام شیر پیش نهاد . حضرت قطب الاقطاب مشتی ازهار از زیر مصلاي نماز بر آورده بالائي آن جام گذاشت ، یعنی 'جای ما خالیست' . و در خصوص طلب جوابی بداین مضمون بشیخ فرستاد " که شما از اولادِ حضرت ابابکر صدیق و من از اولادِ حضرت پیغمبرم ، ابابکر صدیق رضه هر روز ، بخدمتِ پیغمبر رفتی و پیغمبر در خدمت وی بضرورت تشریف بردی ، در این صورت بر سنتِ اسلاف شما را آمدن می سزد ، نه ما را ."

بعد وصولِ این اجوبه فرستاده شیخ معاودت کرد ، و حقیقتِ حال را من و عن بعرض شیخ رسانید ، و آن جام را بمعه ازهار بجنسه در نظرِ پیر روشن ضمیرِ خود در آورد . گویند ازهار که از غایتِ نزاکت بساعت چند پزمان شوند ، بعد ورودِ او به ملتان همچنان تازه و طراوت پذیر بودند . آوردند که شیخ را جاذبه ملاقات آن جناب دامن گیرِ دل شد و عنقریب واردِ بلده و کامیاب دولتِ موصلت گردید ، و فیما بین ایشان صحبتِ محققانه دست داد .

منقول است که روزی آن هر دوشه سوارِ مضماری حقیقت برای ادای نماز جمعه به مسجد کلان ۱ که به 'ولی نعمت'

(۱) نئی جی جامع مسجد جنهن جی باری پر "تحفة الکرام" جی مصنف جو بیان آهی ته 'اها مسجد سمن حاکن نهرائی هئی ، ۴ ان کی مسجد "مسجد ولی نعمت" به کری چوندا هئا .

("تحفة الکرام" - ه ۱۹۰ - جلد ۳)

اشتہار دارد تشریف می بردند، گریه کرده در عین راه افتاده بود، شیخ فرمود "قُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ" - در حال زنده شد. آنحضرت بجانب وی نگریست و ساکت ماند، بعد ورود بمسجد هر چند برائی امام انتظار کشیدند بنا بر سببی حاضر نه شد، حضرت قطب زمان خادمی را فرمود: برو "از اثنای راه یکی را بطلب." گویند هر گاه وی از مسجد برآمد، نظرش بر برهنه سال خورده افتاد که عمرش بکفر و بت پرستی بسر آمده بود. وی را گفت "ترا قطب زمان می طلبد." او اجابت کرد و بمسجد درآمد. آنحضرت برقع از روی مبارک خود برگرفت، هم یک نظر وی برویت شریف افتاد، در حال زنتار را بگسست و به قال الله و قال الرسول مشغول گشت، و بعد ادای خطبه و نماز جمعه بمنبر برآمد، کلمه بسم الله را چهارده معنی بیان ساخت، آن گاه حضرت قطب زمان به شیخ فرمود که "مرده را زنده کردن بدعت است، دل را احیا کردن سنت مسائخ است." شیخ فرمود "تو مراد مشائخانی، و از تو مرادها حاصل" - از آن باز بقلب مراد" شهرت یافت.

از آثار وی معبد ۱ صفحه است که در اصل معبد سترگ هنود بود، هر گاه آن جناب بانهدام آن امر فرمود، جام نظام الدین عرف جام ننده ۲ که والی آن عهد بود، بنا بر استغاثه کفار،

(۱) "تحفة الکرام" جی صاحب جو بیان آهی تہ شروعات یر اها مسجد جام نظام الدین جی دیوان لکی مل جو بت خانو هئی، جنهن کی سید مراد پنهنجی زمانی یر مسجد یر بدلائی چڈبو. جڈهن آعو بت خانو مسجد یر تبدیل ٿی رهيو هو، تڈهن دیوان لکی مل



جام مارڪ خواهر زاده خود را بغیظ شديد فرستاد كه رفته مانع شود. وي مشرف خدمت بمشاهده جمال با كمال آنحضرت جام معرفت دركشيد، و رخت نفيس كه در بر داشت بفقرا داد و مقیم آستان كرامت نشان وي گشت.

جام نندا شيخ نهر را كه از خاصانش بود، متعاقب روان ساخت، او نیز بمساعدت بخت ارجمند بمجرد مشاهده رويت شريف بر معارج تحقيق عروج نمود و روي از دنيا برتافت. جام مذکور بیشتر در ورطه حيرت رفت و شيخ ماله را كه در بارگاه وي قرب منزلت داشت فرستاد، چون اختر طالع او نیز در صعود بود، نظرش بر روي مبارک وي افتاد، مست

سید مراد جي مخالفت ڪرڻ ۽ کيس انهي ارادي کان باز رکڻ جي لاءِ هڪدم اچي حاضر ٿيو؛ پر جيئن هو سيد صاحب جي سامهون آيو، تيئن سندن حقيقي رعب جي ڪري، سندن برخلاف هڪڙو اکر به واتان نه ڪڍي سگهيو. پر بجاءِ ان جي، سيد صاحب جي خدمت ۾ پنهنجي ڏوهتي موليٰ مل کي پيش ڪري دعا ڪرڻ لاءِ عرض ڪيائين. پاڻ دعائڪندي فرمايائون ته ”توهان شهر جي آترئين ڀاڱي ۾ وڃي رهو. خدا گهريو ته اهو پاڙو تنهنجي ڏوهتي جي نالي تي ”ٺٽ مولو“ مشهور ٿي ويندو.“ ٿيو به ائين، ۽ اهو پاڙو پنهنجي زماني ۾ گهڻو آباد ۽ نهايت پر رونق هو. (”تحفة الڪرام“ - صفحو ۱۹۰، جلد ۳)

(۲) ڄام نظام الدين ننڍو سمن جي گهراڻي جو پويون خود مختيار بادشاه، پنهنجي پيءَ ڄام سنجر جي مرڻ کان پوءِ، ۲۵ ربيع الاول سنه ۸۶۶ع ۾ سنڌ جو حاڪم ٿيو. انهيءَ ڄام ننڍي، ۴۸ سال حڪومت ڪرڻ کان پوءِ سنه ۹۱۴ھ ۾ وفات ڪئي.

(”تاريخ معصومي“ - صفحو ۷۳ ۽ ۷۴)



مرشدِ کامل بدرجہٴ ولایت رسید، صاحبِ کشف و کرامات  
گردید.

ولدِ ارشدِ وی سید، جلال علیہ الرحمة صاحبِ رشد و  
هدایت بود، طالبان را بمنزلِ تحقیق و توحید رهبری می  
فرمود.

کرامات و خوارقِ عادات آن ذاتِ قدسی صفات از حسیز  
شمار بیرون است.

(۳)

### ذکر میان سید علی ثانی شیرازی قدس سره

آن صاحبِ مقاماتِ علیّه نبیرهٴ میان سید علی کلان و  
نواسهٴ حضرت قطبِ زمان است.

اول از حقائق و معارف آگاه درویش راجر علیہ الرحمة

---

(۱) پاڻ حضرت سید علی جا وڏا پٽ هئا. پنهنجي والد سڳوري  
جي وفات کان پوءِ حضرت پير سراد جو ٻيون نمبر خليفو مقرر ٿيا. ظاهري  
علمن ۾ به سندن شمار ان وقت جي چوٿييءَ جي عالمن ۾ ڪيو ويندو  
هو. خاص طرح کين تفسير، حديث ۽ فقه ۾ تمام گهڻو ڪمال حاصل  
هو ۽ پاڻ انهن علمن جو درس به ڏيندا هئا. ”آداب المریدین“  
جو مصنف، سید علی پيو، سندن صاحبزادو هو. پاڻ ۶۶ سالن جي ڄمار  
۾، سنہ ۹۰۳ھ ۾ وفات ڪيائون. ”وجعلنا للمتقين اماما“ مان  
سندن وفات جو سال نڪري ٿو سندن تربت شريف، سندن والد حضرت  
سید علی وڏي جي پيرانديءَ ۽ سید محمد جعفر جي قبر جي لڳو لڳ،  
الهندي پاسي ڏانهن آهي. (معارف الانوار)

نظرِ فيض يافته ، ثانياً بجناب فيض مآب حضرت پير ولايت صاحب ارشاد و هدايت ، پيشوايِ اهل عرفان ، سر دفتر اصحاب ايقان ، مصباحِ مڪانِ روح ، مفتاحِ خزائنِ فتوح ، مخدوم نوح ، قدس سره العزيز رسیده ، باوجِ عرفان تصاعد نمود ، و از مقام فنا في الله گذشته ، بدرجه بقا بالله و اصل گرديد . منقول است كه هر گاه وي بزيارتِ روضه مطهره حضرت سيد الرسل عليه الصلوة و السلام مشرف گرديد . اشرفِ مدينه از سيادتِ او انكار كردند ، و گفتند ” سيد تا باين حد سبز قام نمي باشد . ” وي بر دروازه حجره شريفه بايستاد و گفت ” يا جدي ! ” از اندرونِ روضه سنوره آواز آمد ” لبیک يا وليّدي ! ” اشرف هر همه بقدمش در افتادند و از گستاخي هاي خود معذرت خواستند .

آورده اند كه سيد علي در حينِ معاودت از جنابِ اطهر رخصتِ سماع حاصل نموده مراجعت فرمود ، در آن حين مخدوم نوح قدس سره ببلده تشریف داشت ، باهم ملاقات

(۱) سندن نسب جو سلسلو هن ريت آهي : مخدوم نوح بن نعمت الله ، بن اسحاق ، بن شهاب الدين ، بن مخدوم - رور ، بن شيخ فخرالدین ، بن شيخ عزالدین ، بن شيخ فخرالدین ، بن شيخ ابو بكر كتابي - ويثل كوت كروژ ، بن شيخ اسماعيل ، بن شيخ عبدالله . ” تحفة الكرام ” جي مصنف جي چوڻ موجب ، سندن وفات ۲۷ ذوالقعد - سنه ۹۹۸ هـ ۹۹۹ هـ ۹۹۹ هـ تي ، پر ” حديقه الاولياء ” جو مصنف لسكي ٿو ته سنه ۹۹۹ هـ ۹۹۹ هـ ۹۹۹ هـ تي ، هاڻي ۹۹۹ هـ تي .

( ” تحفة الكرام ” صفحو ۱۵۱ - جلد ۳ ، ” حديقه الاولياء ” - تذڪره مخدوم نوح )

محققانه کردند ، سید علی فرمود که ” برای شما تحفه سماع آورده ام . ” هر دو صاحب کمال برخوردارند ، بسماع درآمدند ، و حالتی عجیب و کیفیتی غریب بهم رسانیدند ، از روایات ثقات منقول است که آن شیران بیشه حقیقت تا هفت روز در وجد بودند و از وجود خود خبر نداشتند .

گویند لکھی نامی که صاحب مکنت و مال بود ، مسجدی بغایت زیبا از خشت پخته نزدیک دروازه مکلی بنا نهاد ، و معماران چابک دست را مقرر فرمود ، تا بعد تمام از کار تعمیر فراغت یافتند . چون نیک نظر کردند ، محراب مسجد بقدریک ذرع از سمت قبله منحرف واقع شده بود . لکھی مذکور از بنایان خرج تعمیر مسجد مطالبه می نمود ، آنها از ره گذر عدم استطاعت در ادای وجه مذکور حیران ماندند . اتفاقاً مخدوم نوح و سید علی قدس سرهما به اراده زیارت مکلی از آن راه می گزشتند ، معماران از غایت اضطراب دامن آن احرار بیاویختند ، و چاره بیچارگیهای خود درخواستند . ایشان را وقتی در دل پدید آمد . از یک طرف مسجد مخدوم و از سمت دیگر سید زور کردند ، و بقوت بازوی کرامت مسجد را گردانیده سمت کعبه راست نهادند ، تا الان مسجد مذکور موجود ، و این کرامت از ایشان اظهر من الشمس و این من الالمس است .

گویند آن عیسی دم ، علی کرم ، بمقتضای علو هم در بذل و ایثارید بیضا داشت ، و از مائده احسان خود محتاجان

را ناکام نمی گذاشت .

رساله "آداب المریدین" ، در غایتِ عذوبت و سلاست کلام از نتایج طبع و قواد اوست . صاحب کرامات و مستجاب الدعوات بود ، از آثار شریفش گنبدِ پُر نور و ضیا است که گنبدِ چرخ بر آستانش جبهه سا است .

در سال نه صد و هشتاد و یک ( ۵۹۸۱ ) از این سرای بنز هتگاهِ جاودانی خرامید - نور الله مرقده .

( ۳ )

### ذکر سید عبد الصمد

وی پسر سید حسین بن سید منصور بن قطب الاقطاب سید مراد شیرازی قدس سره است ، صاحب تصرفات و خوارق عادات بود .

منقول است که زنی عقیقه که عمرش از یک صد سال ، و عمر شوهر وی را از صد و ده تجاوز کرده بود ، آوازه کراماتِ او شنیده ، بخدمتش رسیدند ، و برای حصول فرزند که خلاصه متمنیاتِ انسانیت مسئلت نمودند . آن بزرگوار بعد تقرر نذر آنها را بر تولد سه فرزند بشارت داد . گویند چون آن زن و مرد بخانه خود رفتند ، بقدرتِ الله تعالی

(۱) پاڻ هيءُ ڪتاب ۴۳ سالن جي عمر ۾ لکڻ شروع

ڪيائون ، ۹۵۴ھ ۾ لکي پورو ڪيائون . ("معارف الانوار" -

قلمي ، مصنف - محمد صالح ٺٽي وارو)

قوتِ جواني از سر نو در وجود خود معاینه نموده، بعیش و طرب مشغول گشتند، تا آن که در مدت سه سال فرزند از ایشان بوجود آمده، سید خادمي را براي ایصالِ نذرِ معهود بجانب ایشان روان ساخت. آنها بنا بر خصمتِ طبع و قساوتِ قلب پا بدامنِ تجاهل پیچیده از آن چه اقرار کرده بودند، انکار نمودند، و فرستاده را بهزل و تمسخر پیش آمده تهي دست بر گردانیدند. سید بعد اصفای این ماجرا فرموده: ”با کي نیست، ما هم امانتِ خود را باز می ستانیم.“ بقدرتِ اللهِ تعالی در همان شب وجعی شدید به شکم فرزندانش بهم رسید، در حال جان بحق تسلیم نمودند.

(۵)

### ذکر شیخ حسین صفائی، رحمه الله علیه

در ”تذکره المراد“ مذکور است که روزي حضرت سید مراد قدس سره وضو می فرمود، و بقیه آبِ وضو بخوردن وی داد. شیخ را حالتی غریب روی نمود، همان دم بدرجهٔ ولایت رسید، و از زمرهٔ اولیاء الله گشت.

گویند یکی از خدامِ وی شعبه از کیمیا سی دانست. بر

(۱) سندن والده، پیر مراد جي بي بي سڳو ريء وٽ نوڪريائي هئي. استغناء بي نيازي سندن خاص خوبيون هيون، جنهن جو اندازو هن منجهان لڳائي سگهجي ٿو ته سنڌ جي حاڪم - شاه حسن ارغون پيپرا سائن سلاقات جي خواهش ظاهر ڪئي، پر پاڻ پئي پيپرا انڪار ڪيائون. سندن وفات سنه ۱۰۹۳ھ ۾ ٿي، ۽ ”هو خيرالبقا“ مان سندن وفات جو سال نڪري ٿو. پاڻ حضرت پير مراد جي پيرانديءَ کان دفن ٿيل آهن. (“معارف الانوار“)

عسرتِ حالِ شیخِ رحمِ آورد، وطریقِ ساختنِ آن بخدمتش بیان کرد، تا رفاهیت در کار وی پدید آید. بعد از چند گاه بخدمت شیخ رفت، و او را باز در همه حال یافت، رنجید و گفت: "چیزی را که آموختم، بنا بر آن بود که سرفه الحال باشند." شیخ فرمود: "یکی در بیت الخلا برو و تماشا کن." آن شخص در سبرز رفت، انبار انبار زر و سیم بنظرش درآمد. چون برگشت، شیخ فرمود: "ای بی خبر دیدی که دنیا در چشمِ مردانِ خدا چه قدر خوار و ذلیل است، چیزی را که شما درونِ دل جایی داده اید، ما آن را از پیش خود رانده ایم، و بمبرز سپرده ایم."

گویند شیخ در جناب حضرت قطب الاقطاب بمنصب عرض بیگی سرافراز و بکام روائی اهل حاجت ممتاز بود. قبر وی طرفِ پائینِ سرقدِ متبرکه حضرت پیر مراد واقع. نور الله له قده.

(۶)

### ذکر شیخ عیسیٰ لنگوتی ، رحمة الله علیه

آن غواص بحر عرفان ، بوضع قلندران لنگوته بند بودی ،

(۱) هنن جو اصلي وطن برهان پور هو۔ اتان ئي سنڌ ۾ آيا ۽ ساموئي ڳوٺ ۾ رهائش اختيار ڪيائون. انهيءَ هنڌ "مدرسہ ارشاد و هدايت" جو پايو وڌائون، ۽ انهيءَ مدرسي ۾ پير مراد شيرازيءَ جي والد سڳوري اچي ساڻن ملاقات ڪئي، ۽ پاڻ، سندن مرید به پير مراد جي ولادت سڳوريءَ کان پوءِ ٿيا. عجب اتفاق جي ڳالهه آهي، جو مرید ٿيڻ کان ئي ڏينهن پوءِ سنه ۹۳۱ هه ۾ وفات ڪيائون. "من اطیع الله بقلب سليم" مان، سندن وفات جو سال نڪري ٿو. سندن تربت شريف، مڪليءَ تي حضرت پير مراد ۽ حضرت سيد علي جي قبرستان جي ويجهو اڄ به موجود آهي. ("تحفة الڪرام" صفحو ۱۸۳، جلد ۳؛ "معارف الانوار" ۽ "مقالات الشعراء")

86724

~~89224~~



و مجرد و حضور بسر بردي ، گاه گاهي با صاحب هدايت و ارشاد شيخ جمال قدس سره ، ملاقات و مقالات محققانه کردي ، و آن بزرگوار جانب تعظيم وي نگاه داشتني و گفتي : ”مردی است که کلار گوشه افتخار بعرش میساید.“

در اواخر ایام از ولادت با سعادت حضرت قطب الاقطاب سید مراد شیرازی قدس سره ، خبر داده و روز ولادت آنحضرت رسیده مرید شد و بعد سه روز متوجه عقبان گردید - نور الله مرقدہ .

( ۷ )

## ذکر ملا عبد الرحمان عباسی

المعروف باسم لتر رحمته الله عليه

وي اجل مشائخ و اکمل اولیا است ، بس که طیبیت

(۱) تحفة الکرام - جلد ۳ صفحہ ۱۸۴ - پر لکيل آهي ته ”هن پنهنجي حال لکائن لاء کڻل چرچي کي پرد و بنايو هو . ملا جون کڻل چرچي جهڙيون ڳالهيون ، جفٺن جو ميٺاج هو نديون هيون ، ۽ انهيءَ ڪري ، ’ملا لتر‘ جي لقب سان مشهور ٿي ويو .  
”ملا عبدالرحمان جو وطن ، ساموئي نديءَ جي ڪپ تي ، ڪينجهر ڳوٺ هو . وفات کان پوءِ ساموئي جي ڪنڌيءَ تي دفن ٿيو - ۽ سندس اولاد جو سلسلو به اڃا تائين قائم آهي.“

جهڙيءَ ريت اردوءَ جي مزاحيه ادب ۾ ملا دو پيازو ۽ بيربل ، ۽ پارسيءَ ۾ ملا نصيرالدين پنهنجن چرچائي ٽوٽڪن جي ڪري مشهور آهن ، تهڙيءَ ريت سنڌي ادب ۾ به - ملا لتر جي بلڪن چٽڪن کي هڪ خاص اهميت حاصل آهي . سنڌ جي اوليائن سڳورن جي تاريخ ۾ به اهو اڪيلو بزرگ آهي ، جنهن کي ولایت سان گڏ ظرافت جي ذات به عطا ٿيل هئي .  
ملا لتر جي وفات جي تاريخ جي ڪا به خبر نٿي پوي ، پر ان جي تربت پير مراد جي قبرستان کان ٿورو ڀر پري ، اتر اولهه جي ڪنڊ ۾ موجود آهي .

دوست بود باین لقب شهرت یافت. جامان سمه ۱ اکرام او بغایت می کردند، و تعظیم او بنهایت بجا می آوردند. گویند اگر مشکلی کسی بخدمت او بر دی، آن بزگوار مزاح فرسودی، مشکل وی آسان گشتی: منقول است که زنی را بعد انقضای ایام ولادت خون نفاس همچنان جاری بود، و بهیچ دارو تسکین نمی یافت. شوهر وی حال کثیر الاختلال بخدمت آن صاحب کمال باز گفت. فرسود: ”برو، بازن خود بگو که هر گاه مرا ختنه کردند، بیک دم خون باز ایستاد، و ترا خون نفاس تا هنوز جاری است.“ آن شخص همچنان کرد، خون از سیلاب باز ماند. از روات ثقه منقول است که اگر کسی بزیارت آن بزگوار برود و بمشاهده مرقد وی که دم دار است خود را از خنده نگاه دارد، مراد وی حاصل شود. نورالله مرقد.

(۱) سند پر سومرن جی گهراڻي جی حکومت پوري ٿيڻ کان پوءِ، سمن جی گهراڻي جی حکومت جو بنياد پيو. سمن جی گهراڻي جو پهريون حاڪم ڄام آنڙ، ۽ پويون حاڪم سلطان نظام الدين جو پٽ ڄام فيروز هو، جنهن کان سنه ۹۲۸ هـ ۾ شاه حسن ارغون آخري طرح جيڪو ت هٿ ڪئي، ۽ سنڌ تي پوريءَ ريت قبضو حاصل ڪيو. هن گهراڻي جا ڪل پنڌرهن حاڪم ٿيا. ۽ اٽڪل هڪ سو ٽيڙي سال جيڪو ت ڪيائون.

(”تاريخ معصومي“ - صفحي ۶۲ کان ۶۹ تائين)

( ۸ )

## ذکر درس بهنبدہ علیہ الرحمۃ

وي بخدمتِ حقایق و معارف آگاہ میان سید علی شیرازی  
 قدس سرہ رسیدہ ، کسبِ سعادت می کرد ، و بتصفیہ باطن  
 می کوشید ، و ریاضاتِ شاقہ می کشید ۔  
 روزی سید آب خوردن از وی بخواست ، و تا او جام را  
 پُر کرده آورد ، سید در بحرِ مکاشفہ و استغراق فرو رفت ،  
 وی برهنمونی توفیق ، جام بر کف همچنان ایستاده ماند ،  
 تا بانگِ نمازِ ظهر بسامعہ سید رسید ، چشم را بکشود ، و  
 نظرِ کرامت در وی فرمود ، در حال دیدہ دلش وا شد ، و  
 مستِ جامِ حقیقت گردید ۔  
 مرقدی وی طرف شرقی مقبرہ میان سید علی واقع ۔  
 نور اللہ مرقدہ ۔

( ۹ )

## ذکر سید قائم شاه پنجابی رحمۃ اللہ علیہ

وي صاحبِ حال و متشرع و خداوندِ تصرفات بود ۔  
 یکی از مشاهیرِ بلده نقل می کرد کہ بمرضِ فتق مبتلا  
 بودم ، و چندان کہ اطبا بمعالجہ آن می پرداختند ، نتیجہ  
 برعکس روی می نمود ، و آن مرض یوماً فیوماً صورتِ تزائد  
 داشت ، از اشتداد وجع و کثرت ورم کارِ من بجای رسید  
 کہ سرگ خود را بدعا می خواستم ۔ ہم در آن ایام ، آن قدوہ انام  
 واردِ بلده شد ، بخدمتش رفتم و حال خود را بگفتم ، و زارزار

بگريستم . بر بيقراري من رحم آورد ، و جام آبي طلبيد ، و بخوردن من داد . بحال خود نظر کردم ، نه از درد نشاني بود ، و نه از آسائس اثري ، آب خوردن همان بود ، و صحت يافتن همان .

مزار فيض آثارش در جوار ميان سيد علي شيرازي واقع -  
نور الله مرقدہ .

( ۱۰ )

### ذکر سيد نير نکوتي ۱ رحمة الله عليه

گويند اسباب معيشت وافر داشت ، هر هفته یک بار بگله گاؤ ميشان خود رفتي . روزي درویشي از آن جا عبور کرد ، وي بارادت تمام درویش را نزد خود خواند ، و کاسه ملبب از شیر باو داد ، تا تناول نمود . شب در واقعه دید که درویش مذکور جامي پر از شراب بدستش داد ، و گفت : ” اين بهاي آن شیر است که بکام من ريختي . ” باسداد چون از خواب بيدار شد ، تعبير آن باز جست ، گفتند : ” شراب عبارت از معرفت الهي است . ” بيک بار آتش بکانون سينه وي اشتعال يافت ، هرچه داشت براه خدا داد ، و در وادي سلوک پويه زد ، و از اهل الله همت مي خواست ، تا مست جام ميکده تجريد گشت ، خوارق وي از حيز شمار بيرون است .

( ۱ ) ” نسخه الف ” جي عنوان ۾ ، ” سيد نيرن کوٽي ” جي بدران ” شيخ حماد نيرن کوٽي ” لکيل آهي . ” تحفة الڪرام ” ۾ آن جو بيان صفحي ۱۴۵ تي اچي ٿو .

مزارِ فيضِ آثارِش در جوارِ مقبرهٔ ميانِ علي شيرازي واقع -  
نور الله مرقدہ .

(۱۱)

ذکر سيد يعقوب مشهدي رحمة الله عليه

در "تحفة الكرام" مسطور است كه وي از مشهدِ مقدس نقل  
نموده در سنه احدى و تسعمائة (۹۰۱) در زمانِ ايالتِ جام  
نده واردِ سندِ گرديد . گویند آن غضنفرِ بيتهٔ حقيقتِ شير سوار  
آمده بود ، در سنه اثني و عشرين و تسعمائة (۹۲۲) بر ياضِ  
مقدس آرميد - نور الله مرقدہ .

(۱۲)

ذکر شيخ جمال المعروف به جمال درویش

آن كشافِ غوامضِ حقيقت ، دانايِ رموزِ معرفت ،  
غواصِ بحرِ تحقيق ، فارسِ مضمارِ توفيق ، عالمِ حقائقِ  
شريعت ، مشعله دارِ شبستانِ طريقت ، محبوب ذوالجلال ،  
يعني شيخ جمال بن شيخ رشيد الدين جمال عليه الرحمة ، پيوسته

(۱) حقيقت پر اهو بيان ، "شيخ حماد بن شيخ رشيد الدين جمالي"  
جو آهي ، پر كتابت جي غلطيءَ جي ڪري ، هڪ ٻئي پٺيان نقل ٿيندڙ  
نسخن ۾ ، 'شيخ جمال' جو عنوان لکجي ويو آهي . شيخ حماد ،  
شيخ جمال آچ واري جي ڌيءَ جو ڏهڻو هو . اهو سچو احوال ، جو هتي  
شيخ جمال جي عنوان سان بيان ڪيو ويو آهي ، سو "حديقة اولياء" ۾  
"تحفة الكرام" ۾ ، شيخ حماد جماليءَ جي سوانح حيات جي سلسلي ۾  
ڄاڻايل آهي .

برقع بر روی مبارک داشتی ، و در خلوت صومعه منزوی بودی و طلبه علم را که در خانقاه بیرون صومعه جمع می گشتند ، از آن جا هدایت فرمودی . گویند هر روز صد هزار تلامذ از خدمت آن مهر سپهر ولایت اقتباس انوار علوم ظاهری و باطنی می نمودند .

در "حدیقه الاولیا" مذکور است که در عهد خلافت جام جونه و جام تماچی و پسرش جام صلاح الدین که از بنی اعمام وی بودند ، حلقه ارادت آن بزرگوار در گوش و غاشیه عقیدت آن زبده احرار بر دوش کشیده ، بنده وار بچاروب گری آن آستانه راستان اقدام نمودندی ، و بخاک رویی سده سنیه اش دست مایه سعادت بکف آوردندی . مردم فساد پیشه این معنی را بنقوش شرارت مطرز ساخته ، بسمع جام جونه رسانیدند که جام تماچی می خواهد که بوسیله خدمات آن والی ملک ولایت بر مدارج سلطنت عروج نماید ، و ابواب دولت بر روی خود وا کشاید . جام جونه رای اندیشید ، و بصواب دید حاشیه نشینان بساط مملکت آن بیگناهان را خفیه بدارالخلافت دهلی فرستاد ، تا در قید حبس و زندان فرو مانند . بعد انقضای مدت مدید روزی آن ولایت کیش جاروب گر آستانه خویش یاد آورد ، و خادمی را بتفتیش حال بخانه شان فرستاد . وی بر چگونگی حال اطلاع یافته بعرض شیخ رسانید . آن بزرگوار از غیرت بجوشید ، و در حجره معبد جولانی زد ، و بیٹی چند بشوق تمام متضمن طلب جام تماچی برخواند . ظاهرا شمه ازین ماجرا بجام جونه رسید ، سوار شده بخانقاه آن ولایت پناه

درآمد، و در حلقه تلامیذ وی بنشست و گفت: "درویشان را با مور سلطنت دنیوی چه تعلق؟" شیخ ازین حرف گستاخانه بغایت رنجید، و فرمود: "این پارچه زمین را بما دادند، و ما این متاع کثیف را طوق گردن جام تماچی ساخته ایم."

جام جوته از استماع این کلام بصامت تمام برخواست. گویند همه شب آن بزرگوار خود را در واقعه خواب به جام تماچی باز نمود، و برآمدن از آن محبس اجازت فرمود. پایی از شب باقی بود که از آن خواب کامیاب بیدار شدند و زنجیرها از پای خود کشاده دیدند. یقین دانستند که بامداد پیر دستگیر شب محنت را صبح مسرت د مید، راه بر آمدن پیش گرفتند، و بھر دروازه مغلق که می رسیدند آسان مفتوح میگشت، تا از شهرستان بر آمدند، و روی براه نهادند.

صبح که این خبر بپادشاه دهلی رسید، لشکری جرار بتعاقبشان فرستاد و آنها بسبک عنانی از باد مساقبت و از برق مسارعت جسته بسراغ قدم می تاختند، تا بیک مرتبه ایشان را از دور بشناختند. نزدیک بود که بدام دشمن در افتند، بقدرت اللہ تعالی در طرفة العین گردبادی تیره پیدا شد، که روز نورانی را چون شب دیجور ظلمانی ساخت. سپاه بحال تباه از هم دیگر نپر داخته، دل بر هلاک نهادند و اسپان را در رفتار مختار داشتند، تا بعد رفع حجاب ظلمت خود را بر جعت سیر در سواد دهلی دیدند، و جام تماچی و پسرش همچنان در روز روشن می رفتند. بهر منزل و مقام زنبیل طعام و آب خوش

آشام از آسمان بر ایشان نازل می شد. برین نسق می آمدند تا مجاذی بلده ساموئی آنروی دریا رسیدند. دیدند که هنوز کوکب سلطنت جام جونه در اوج و دریای حکومتش در موج است. جام تماچی همان جا ماند، و جام صلاح الدین از دریا عبور نموده بخدست آن صاحب ولایت پیوست و سرگذشت را را منہ و عنہ بعرض شیخ رسانید، و صلاح کار خواست. شیخ تازی از مصلاهی با صفائی بر کند، و بوی داد، تا آن را بر سر چوبی وضع نموده، بر فرق جام تماچی نصب سازد که نوبت سلطنت اوست. جام صلاح الدین مطابق ارشاد فیض رشاد وی کار بند گردید، و بقدرت بدیع العجائب هزار در هزار علم نمودار شد، غلغله در شهر افتاد، جام جونه که بدان طرف نگاه کرد، لشکری زیارده از مور و ملخ بنظرش درآمد. تاب مقاومت در خود ندید و فرار گزید. جام تماچی با شکوه فراوان، و بتجمل بی پایان از دریا عبور نمود اول بتقبیل سده سنیه آن مهر سپهر معرفت نقد سعادت ابدی و سرمایه دولت سرمدی بکف آورده، و از آن جا رخصت یافته بر اورنگ خلافت برآمد، و بنفاز امر فرمان داد، و در غایت عظمت و جلال سلطنت راند.

(۱۳)

## ذکر مخدوم بلال

وی عالم عامل و عارف اهل دل بود، با حقائق و معارف آگاه مخدوم جمعه علیه الرحمة ملاقات محققانه و مقالات



سوحدانہ داشت، همواره بتسبیح و تہلیل مشغول می بود، و عمر خود را بصوم و صلوة مصروف می نمود، مقاماتش عالیست.

مزار متبرکہ او در جوار درگاہ شیخ جمالی علیہ الرحمہ واقع - نور اللہ سرقدہ.

( ۱۳ )

## ذکر شیخ طلحہ علیہ الرحمہ

وی از نبائر حضرت قطب الاقطاب شیخ بہاؤ الدین زکریا قدس سرہ است.

گویند اسباب غنا حسب الخواہش مہیا داشت. اتفاقاً شخصی مالدار در قرب و جوار آن بزرگوار فوت کرد، چون ولد نہ داشت، وارثانش در قسمت مال باہم تنازع نمودند، و مناقشہ از حد گزرانیدند، و برای رفع خصومت شیخ را حکم گرفته بخدمت وی رسیدند، و صورت حال بہ معرض بیان در آوردند. شیخ را بر بیوفائی دہر رقتی در دل پدید آمد، و لختی بانڈیشہ فرو رفت، و گفت: "چون عاقبت از دنیا رفتن و مال و متاع گذاشتن است، چرا در فکر کار خود بناشم." این بگفت، و دست از دنیا بشست، و قدم در وادی سلوک نهاد، تا بیمن آگاہ دلان ملک معنی ذخیرہ اندوز عرفان گردید. و چون در آن ولا آوازہ فیض و ارشاد حضرت پیر مراد

(۱) سندن تفصیلوار احوال، "تحفة الکرام" جلد ۳، صفحہ ۲۴۹.

۲ " تذکرۃ المراد " منجھان دس گھرجی.

قدس سره در اطراف و اکناف عالم رسیده بود، بخدمت آن  
قطب زمان نیز رسیده بهره وافي اندوخت.

( ۱۵ )

### ذکر قاضي عبداللہ ۱ عليه الرحمة

وي قافلہ سالار ارباب حال و مشعلہ دار اصحاب قال  
بود. گویند انوار فضل الہي نوعي بر سرات جنانش پرتو  
انداخت کہ علوم ظاہري و باطني در لوحه ضمير وي معلوم  
و اشعه تجليات نامتناهي بدان سان در آئينہ جاننش تافته کہ  
اسرار غيب در صفحه دلش مفہوم بود. ارباب استفادہ از  
خدمت وي بانکہ تحصيل سرمايہ بلاغت بچنگ مي آورند،  
و طالبان راہ ہدایت بيک نظر فيض اثر پي بحقيقت مي بردند.  
و تا اکنون چنان معمول است کہ ہر طفلي کہ از يکشنبہ  
اول ماہ بزيارت آن بزرگوار آغاز نمايد، و بتواتر ہفت  
يکشنبہ بمرقد وي بشتابد، و شرف زيارت در يابد، اگر  
کودن طبع باشد ہم از فوائد علمي بهره مند گردد.

(۱) "تحفة الکرام" - جلد ۳ - صفحہ ۲۱۶ پر لکيل آهي، تہ  
"قاضي عبداللہ بن تاجو، سيوحن جي قاضن منجھان هو، چام نظام الدين  
'ندي' جي زماني ۾ وقات کيائين."

قاضي عبداللہ جي تربت، مکلي ڏکري آهي، حضرت شيخ حماد جمالي  
جي پٽين پاسي آهي. گهڻو ڪري شاگرد خميس جي ڏينهن سندس  
تربت تي وڃي، ذهن ۽ عقل جي واڌاري لاءِ دعا گهرندا آهن.

( ۱۶ )

## ذکر سبع حفاظ قدس سرهم

ایشان صاحب حال و اهل کمال بودند. قدوهٔ اهل توحید، خلیفه محمد سعید زاد برکاته، نقل می کرد که ”طفل بودم، روزی همراه آخوند محمد باقر، نام استاد خود که از علوم ظاهری و باطنی نصیبی وافی داشت، بزیارت ایشان رفتم. وی نزد مراقب متبرکه که آن بزرگواران بنشست، و بتلاوت کلام الله مشغول گشت، و من بغایت ادب او بفاصله چند قدم دور نشستم. هر گاه آخوند ساکت می شد، آواز تلاوت قرآن از قبور آن اولیاء الله بیرون می آمد، و تا دیری بهمین نهج قرآن بنوبت می خواندند، و من آن را بگوش خود می شنیدم.“

از جمله قبور ایشان شش سرقد در جوار شیخ جمالی علیه الرحمه یک جا بر سکوچه و قبر هفتم علیحده بزیارت آن واقع - نور الله سرقده.

(۱) آخوند محمد باقر جی والد جو نالو آخوند عبدالواسع هو. هیء حاجی حمزی جی اولاد منجهان هو، جو مخدوم حمزو ”واعظ“ جی نالی سان مشهور هو.

آخوند محمد باقر درویشی، فقیری، علم و فضیلت پر و ذی درجی جو صاحب هو. خاص کری فته پر، آن زمانی پر جهزس کو به کوند هو. حافظو به بی نظیر هوس. کیترائی ماڻهو و ڏائمس علم و فیض حاصل کندا. (”تحفة الکرام“ جلد ۳ صفحو ۲۳۱)

( ۱۷ )

## ذکر شیخ مغل ۱ چاچک علیہ الرحمة

وي صاحبِ وجد و حالات، و مظهرِ کشف و کرامات بود، اوقاتِ شبانِ روزي صرفِ عبادتِ الهي مي فرمود، و یک لخطه بر بسترِ فراغت نمي آسود.

در "حديقه الاولياء" مذکور است که شخصي از رؤساي نصر پور ۲ مدتِ دراز در قيدِ حبس مرزا شاه حسن ۳ ارغون فروماند. عزيزانِ وي هر چند در استخلاص او دست و پاي کردند صورت نگرفت، بنا بر سبقتِ ارادت آن جماعه زن و مرد بخدمت قدوه احرار شيخ ۴ بر کيه کاتيار قدس سره بشتا فتند.

(۱) هنن جي احوال لاءِ، دسو "تحفة الڪرام" جلد ۳ - صفحو ۴۹ .

(۲) ڪنهن زماني ۾ واپار ۽ علم جو وڏو رڪز هو. ٽنبي الهيار جي ويجهو هي ڳوٺ اڃا تائين موجود آهي، پر کيس آها علمي رونق ۽ تجارتي ترقي حاصل نه آهي.

(۳) ارغونن جي خاندان جو پيو نمبر بادشاه هو، سنه ۹۲۸ هه ۾ سنڌ جو بادشاه ٿيو هو. شاه حسن ارغون جي ولادت سنه ۸۹۲ هه ۾ ٿي ۽ چاهت سالن جي عمر ۾ ربيع الاول مهيني ۾ سومر جي ڏينهن علي پوٽن جي ڳوٺ ۾ وفات ڪيائين. ("تاريخ معصومي" - ص ص: ۱۸۷، ۱۹۲ ۽ ۱۹۴)

(۴) "تحفة الڪرام" جلد ۳، صفحو ۱۵۹ ۽ ۱۶۰ ۾ سندس والد جو نالو شاهو - کاتيار ڄاڻايل آهي. اهو بزرگ، مخدوم نوح هالن واري جي صاحبزادن مخدوم احمد ۽ مخدوم محمد جو هم عصر هو. سندس تربت حيدرآباد ضلع جي کاتيا ڳوٺ ۾ آهي.

شيخ پرڪشي کاتيار جو تفصيلوار احوال "تحفة الڪرام" - جلد ۳، صفحو ۱۶۰ ۽ ۱۶۱، ۽ "حديقه الاولياء" منجهان معلوم ٿئي ٿو.

و از یمن۔ انفس وی مدد خواستند۔ شیخ با حضار۔ یک راس گاؤ میش شیردار امر فرمود۔ ایشان از خدمت وی سرخص شده بشهر رسیدند، و از آن جا گاؤ میش همراه کرده عازم۔ دربار۔ آن بزرگوار گشتند۔ در اثنای راه از برابر کولاب مردم ناهیان گزر آوردند، شیخ مغل علیه الرحمہ کہ در آن سبزہ زار بعبادت۔ پروردگار مشغول بود، خادمی را فرمود تا از آنها خبری باز آرد۔ خادم پیش رفت، و استفسار۔ حال نمود۔ آنها جواب۔ باصواب ندادند، و زبان بفحش کشودند، و ناسزا گفتند۔ شیخ از غیرت بجوشید، و سکوت ورزید۔ هر گاه آن جمعی لایعقل گاؤ میش را در ملازمت شیخ برکیہ حاضر ساختند، فرمود: ”طلسمی را کہ ما بسته بودیم، مردی کہ در راه شما را دید، و از کیفیت۔ حال باز پرسید، بنظر۔ خویش آن را بشکست، اکنون سر رشته کار از دست رفت۔“ گاؤ میش را برگردانید، و بایشان داد، و سرزا در همان روزها آن رئیس محبوس را بقتل رسانید۔

(۱۸)

### ذکر میان احمد کتابی رحمة الله عليه

وی صاحب علم و فضیلت و کشف و کرامت بود۔ منقول

(۱) سندن والد جو نالو محمد اکرم هو، جو گجرات کان ٺٺي ۾ اچي رهيو هو، ۽ پنهنجي علم ۽ عمل جي لحاظ سان تمام گهڻي شهرت حاصل ڪئي هئائين۔ محمد اکرم کي ٻه پٽ هئا: هڪڙي جو نالو میان احمد، ۽ ٻئي جو نالو میان عباس هو۔ میان احمد،

است که یکی از مشاهیرِ بلده بخدستِ وي ارادتِ صادق و اعتقادي واثق داشت ، اتفاقاً پسرِ آورا عارضهٔ صعب روي نمود ، چندان که در حالتِ سكرات افتاد ، و مشرف بموت گرديد . دوان بخدستِ آن مسيحِ زمان رفت ، و گفت : ” در دنيا همين يك پسر دارم كه حالتِ نزع افتاده ، من زندگي خود را بي او نمي خواهيم . ” اين مي گفت و زار مي گريست . آن بزرگوار را بر حال وي رقت آمد ، فرمود : ” از كنيز كانِ مملوكه خود يكي را مشخص كن كه عوض او مي تواند شد . ” او كنيز را نام برد ، و براي مبادله پسرِ خود مقرر نمود ، و از خدستِ وي مرخص شده بخانهٔ خود شتافت . بقدرتِ الله تعالی در شكمِ آن كنيز وجع پيچيد ، در حال مرغِ روحش از آشيانهٔ جسم پرواز نمود ، و پسرِ او مهمان ساعت شيفا يافت .  
گويند آن قدوهٔ احرار بعد اين ماجرا فرمود كه ” حالا بودنِ ما قرين صلاح نيست ، ” و عنقریب بروضهٔ رضوان خراميد . مزارِ فيض آثارش در جوارِ درگاهِ حقائق و معارف آگاه ، شيخ جيه عليه الرحمه طرفِ شمال واقع - نور الله سرقده .

كماليت جو صاحب ۽ حال وارو بزرگ هو . كيس جناب رسالت ماب صلي الله عليه و سلم جي بارگاه مان ” كتابي ” جي لقب جي بشارت ملي هئي ، تنهن ڪري انهيءَ لقب سان مشهور ٿيو . ٺٽي جو مشهور عالم مخدوم عنایت الله به سندس ٺٽي شاگرد هو .

( ” تحفة الكرام ” - جلد ۳ ، صفحه ۲۲۴ )

( ۱۹ )

ذکر شیخ جنید و شیخ جیند علیہما الرحمہ

آن هر دو بزرگوار، برادر حقيقي و صاحب کرامات و مستجاب الدعوات بودند، زبان شان سيفي بود مسلول، بهرچه مي رانند کارگر مي شد.

منقول است که در ايام حیات خود مکرر مي گفتند که "هر کسي از میان مرا قدما بگذرد، بلا حساب داخل جنت گردد." اکنون مزار هر دو بزرگوار طرف شمالي درگاه شیخ جیه قدس سره عیان، و راه سرور مردم از میان نورالله سروده.

( ۲۰ )

ذکر میان لال علیہ الرحمہ

گویند وي برادر يا بني عم مخدوم لعل شهباز قدس

(۱) سندن تربت سیوهی پر عام خاص ماٹھن جي زیارت گاه آهي .  
سندن تفصیلوار احوال کتان به نثر مای . رگو هیئین تذکرن مان  
تورو گهٹو احوال معلوم تئي ٿو :

- (۱) "تحفة الکرام" - جلد ۳، صفحو ۱۳۶، ۱۷۷، ۱۷۸؛ (۲)  
"روز روشن" - صفحو ۳۶۴؛ (۳) "ماثر الکرام" - جلد پهر یون،  
صفحو ۲۸۶؛ (۴) "مقالات الشعراء" (سید حسام الدین شاه راشدیء  
وارو نسخو) صفحو ۱۵۰؛ (۵) "حیات قلندر" - مولانا فتح محمد مرحوم؛  
(۶) "لب تاریخ سند" - صفحو ۶، ۱۰؛ (۷) "تاریخ معصومی" -





قدس سره، وی اجلِ اولیاءِ کرام، و اقدمِ مشائخِ عظام بوده،  
بوفورِ نورِ هدایت او را "چراغِ سکلی" گویند. انوارِ  
معرفت از جبینِ وی تابان، و اشعهٔ هدایت از ناصیهٔ وی  
درخشان بود، بسا مردم از فیضِ تربیتِ او راهِ بحق بردند،  
و بسیار کسان بیمنِ همت او بملک معنی رسیدند.

منقول است که یکی از خدامِ آن قدوهٔ انامِ راضعِ بصر  
طاری شد، چندان که غشاوهٔ ظلمت بر بیاضِ دیده اش دوید،  
و نورِ نظر پوشید، بیک بار از بینائی عاقل ماند و درین مدت  
بوقت معتادِ هم چنان بخدمت شیخ می رفت، و بمقتضای فحوای  
'علمه بحالی حسبی عن سوالی' گاهی لب بمدعا نکشود، و اظهار  
ساجرا فرمود، و مهرِ سکوت بر زبان داشت. روزی شیخ از  
وی حال باز پرسید. گفت: "از فقدانِ بصارت غم ندارم، اندوه  
من از آنست که دیدهٔ دلم نابینا است." کلامِ او در دلِ شیخ  
بغایت اثر کرد، و در وجد درآمد و نظر کیمیا اثر در وی  
فرمود، هم دیدهٔ دلش وا شد، و هم چشمِ جهان بینش  
روشن گردید.

(۲۲)

### ذکر میان مته و میان رته علیهما الرحمه

آن هردو بزرگوار برادرِ اعیانی بودند، مناقب و محاسنِ  
ایشان زیاده از اندازهٔ تحریر و تقریر است، در وادی طاعات  
و عبادات قدسی بلند داشتند، و صاحبِ کرامات و تصرفات  
بودند. در حینِ حیات خود اکثرها می فرمودند که "روزِ

( ۲۴ )

## ذکر شیخ احمد ۱ بغدادی علیہ الرحمۃ

وي صاحب معرفت، و خداوند تحقیق بود. مطابق امر حضرت غوث الثقلین ۲ قدس سره العزیز باین دیار تشریف آورده، گویند چهل نفر خادم همراه داشت، هر همه صاحب حال و اهل کمال بودند.

منتقول است که از دجله بغداد یک کوزه بدست خود پُر ساخته بود که در تمام راه خود از آن کوزه آب می خورد و بابهایی دیگر میل نمی فرمود، حتی که دوبار که در جای منزل واقع شد که آب بهم نرسید، خادم وی از همه کوزه آب می خوردند، و طعام می پختند، و آن کوزه خالی نمی شد. حقایق و معارف آگاه شیخ محمد برادرش که عارف اهل دل بود، و همراه وی از بغداد آمده، برابر مزارش آسوده است - نور الله سرقد هما.

(۱) شیخ احمد بغدادی ۱ سندس پاء شیخ محمد جو تورو ذکر، " میان احمد ۱ میان محمد " جي عنوان سان " تحفة الکرام " - جلد ۳، صفحہ ۲۵۱ پر جاٹايل آهي.

(۲) سندن نالو عبدالقادر، لقب محي الدين، کنيت ابو محمد عرف غوث اعظم آهي. پاڻ نسب جي لحاظ سان، حسني ۱ حسيني سيد آهن. پاڻ سنہ ۴۷۶ ھ ۱ پر، طبرستان جي پرنئين پاسي، گیلان گوت پر پیدا ٿيا، ۱ سنہ ۵۶۱ ھ ۱ پر ایکانوي سالن جي چمار پر وفات ڪيائون. سندن روضو مبارڪ بغداد شهر پر آهي. تصوف جو قادري طريقو به سندن ذات سان نسبت رکي ٿو.

( ۲۵ )

## ذکر میر میرزا علیہ الرحمۃ قدس اللہ سرہ

وی صاحبِ حال و استغراق بود ، برکات وافی داشت ،  
سقیمان را بیک نظر شفا بخش از آلامِ زحمت و رنج رهایی .  
در ایامِ محرم بکمال سوز و الم لباس قیرگون در بر کردی ،  
و تعزیت گرفتی ، و بر بسترِ ماتم خفتی ، و اشکِ ارغوانی از  
دیده فرو ریختی .

منقول است که حاکمِ آن وقت مطابق امر بادشاه ، دین پناه  
اورنگ زیب بهادر ، از وضع نمودن تابوت در صد دسمانعت  
درآمد . اهلِ تعزیت فرمانِ اولوالامر پذیرفتند ، و گردن  
باطاعتِ حکم نهادند . وی چون از تکلف و تصنع سبرا و از  
اختیارِ خود معرا بود ، فرمان پذیر نگشت . حاکم کوتوال را  
بقهر روان ساخت ، تا او را متنبه سازد ، و از وضعِ تابوت  
باز آرد . این خبر بسمع شریف وی رسانیدند ، فرمود که " اگر  
این جا رسیدن بتواند ، گو پیاید . " آوردند که هرگاه کوتوال  
نزدیک تعزیه گاه بفاصله یک تیر پرتاب رسید ، اسپ وی  
هرونی کرد و او را بر زمین زد ، پایش شکست ، و لنگ شد ،  
دیگر کسی مانع وی نگردید .

( ۲۶ )

## ذکر شاه درویش رحمه الله علیه

آن بزرگوار از هند تا باین دیار تشریف آورده ، در جای  
که مدفون است ، بعبادت الہی مواظبت می داشت . صاحبِ  
عرفان و خداوندِ ایقان بود ، کرامتِ وی بسیار و بی شمار است .

( ۲۷ )

## ذکر شیخ جمن ا جتي رحمة الله عليه

وي از خدمتِ شاهِ درویش نظر فیض یافته ، صاحبِ حال و اهلِ کمال بود ، مجرد و حضور زندگانی می نمود .  
 ذیل است که سالی آب از جوفِ سحاب بیرون نجوشید ،  
 و مددی از آسمان بزمین نرسید . از عدمِ افاضهٔ باران انواعِ سبز و گیاه پژمرده گشت و فریادِ العطش و حش و طیر از فلکِ الافلاک برگذشت . خلائق از بس اضطراب بخدمتِ وي رجوع آوردند ، و برای نزولِ باران که رحمتِ عامهٔ الهی است التماس کردند . وي دست بدعا برداشت ، و گفت :  
 ”الهي اگر من در مدتِ عمر خود هیچ زنی را عور ندیده و گردِ مباشرت نگردیده ام ، بر صدق دعوی من بر حالِ بندگان خود مرحمتی کن ، و بارانِ رحمت بفرست .“ گویند هنوز آن بزرگوار دست بدعا داشت که ابر نمودار شد ، و آوازِ رعد بگوشِ حاضران رسید ، مردم بوثقِ خود شتابان گشتند ، و بمجردی که در خانهای خود رسیدند ، ابر متراکم گردید ، و چندان باران بارید که دشت دریا گشت ، انواعِ نبات سرمایهٔ حیات یافتند ، و اصنافِ نامیه طراوتِ وافیه پذیرفتند .  
 مزار فیضِ آثارش در جوارِ شاهِ درویش واقع - نور الله مرقده .

(۱) دسو ”تحفة الکرام“ جلد ۳ - صفحو ۲۵۰ . ”تحفة الکرام“

جي صاحب ، انهيء ڳالهه کي چٽيءَ طرح بيان ڪيو آهي ، ته اهو بزرگ سمن جي زماني ۾ هو .

(۲۸)

ذکر میان محمد قاسم ۱ مجذوب رحمة الله عليه

گویند بعضی اوقات آن مست جام وحدت را جذبہ شدید روی می داد، بنا بر آن پای او را در چوبی بغایت بزرگ و سطر می کردند، وی در حالت جذبہ با وجود آن راه می رفت. منقول است که شخصی عنین مادرزاد بود، و بسن کھولت رسیده، اتفاقاً پدرش در ایام خورد سالی بجهت وی زن خواسته و او را متاهل ساخته، بعد از آن که وی بحد شباب رسید، خانه عیش خراب دید. همواره با دل نمناک و دیده غمناک نفس عمر می شمرد، و بر حال تباه خویش تاسف می خورد. از آن طرف زن نیز جان کباب و چشم پر آب هر دم حیات خود را بتلخی سکرات حساب می نمود، و ناگزیر پا بدامن عفت پیچیده هم آغوش حسرت می بود. یگان روزی از راه می گذشت، سید را دید طرف شرقی جامع فرخ ۲ نشسته، پیش رفت و مقابل وی بایستاد. سید فرمود: ”قران خوانده؟“

(۱) ”تحفة الکرام“ - جلد ۳، صفحہ ۲۵۷ پر سندن تور و احوال ملی تو.

(۲) هیئ مسجد، میر فرخ ارغون تیار کرائی هئی. هو ارغون گھرائی جو هک اسیر هو، ۽ ان جي لاڳاپي جي ڪري، اها مسجد ”جامع فرخ“ جي نالي سان مشهور ٿي ويئي. هن مسجد کي شاه جهان وري ٻيهر ٺهرايو هو. پر هن وقت ان مسجد جو ڪٿي به نشان نظر نٿو اچي.

( ”تحفة الکرام“ - جلد ۳، صفحہ ۹۰ )

گفت: "حافظ قرآنم." فرمود: "سوره بقر بخوان." وی متامل گشت،  
و گفت: "سوره" کوچک توانم خواند، این سورت بغایت کلان است."  
سید فرمود: "مرد شدن مگر آسان است." وی شروع بخواندن  
کرد و بالحن حزین سوره بقر با تمام رسانید. سید دو عدد  
خرما بدست او داد، و فرمود: "تخم آن را با احتیاج نگاه خواهی  
داشت." وی خرما بخورد، و خسته ها را در گوشه دستار بست  
و روان گردید. بقدرت الله تعالی در اثنای راه بیک بار بخت  
خفته او بیدار گردید، یعنی قوت رجولیتش در اهتزاز آمد،  
و با خود گفت - مصرع:

"این که می بینم بیدار است یا رب یا بخواب!"

قدم از مقصد بر تافت، و رو بخانه نهاد. راوی گوید راه  
بارام رفتن نتوانست، از اشتداد نعوذ عرق ریز، شتاب و دوان  
بخانه در آمد، طلسم از سر گنج بشکست، و یک ران امید را  
در فضای عیش و عشرت جولان داد، و کامیاب مراد گردید.  
گویند دو پسر از وجود آمد، اتفاقاً بعد از مدتی آن دو خسته  
خرما از وی گم شدند، و هر دو پسرش برحمت حق پیوستند.

(۲۹)

ذکر میان لکته رنگریز علیه الرحمة

وی صاحب حال و اهل کمال بود، کرامات و خوارق  
عادتش زائد البیان است.

از کلمات اوست که اگر مردم از مناجات نیم شبی و  
اجابت آن هنگام مطلع شوند، هرگز بدرویشان رجوع نیارند،

و بي وساطتِ اهل الله بر سرادِ خود دست يا بند .

( ۳۰ )

ذکر سيد منبه ۱ رحمة الله عليه

وي صاحبِ معرفت و خداوند تحقيق بود . از وي منقول است كه ”در بدايتِ حال كه آتش عشق الهی در كانونِ دل شعله زن گشت ، سر بكوهستان نهادم ، و سه شبان روز بيخودانه مي رفتم . روز چهارم از فرطِ تشنگي پيچشي در امعا پديد آمد ، بهر جانب كه دويدم آب نيافتم ، چندان كه بي طاقت گشتم ، و از رفتار بازماندم ، گفتم ظاهرا تقدیر الهی مرا اين جا آورده تا ببي آبي هلاك شوم . در اين حال بودم كه شخصي از دور پيدا شد ، چون نزديك رسيد ، كوزه آب و نانِ گرم پيش من نهاد ، و گفت : ’ تو پنداري كه حق سبحانه و تعالی تشنه لبانِ وادي عشق را ناكام مي گزارد ، هيها هيهات ! ’ من بنشستم و از آن مائده غيبي ناشتا را بشكستم ، و بوي گفتم : ’ بحق آن خدای كه ترا

(۱) ”تحفة الكرام“ پر آهي ته ”سيدشاه منبو حضرت غوث الثقلين (پير دستگیر) جي اولاد مان هو . شاه بيگ ارغون جي زماني پر ، هيء سيد كمال شيرازي ، ۽ سيد عبداللہ شاه حسيني شکر اللہ شيرازي سان گڏ ٺٽي پر آيا هئا . انهن چئني چئن جو پاڻ پر تمام گهڻو پيار ۽ محبت هئي . هن جي تربت هن وقت به عام خاص ماڻهن لاءِ کشش جو سبب آهي . ” ( ’تحفة الكرام‘ جلد ۳ ، صفحو ۲۴۵ )

این جا فرستاد ، حال خود را باز گو ، و از نام - خود خبر ده .  
گفت : ' نام من خضر است ، و مرا مامور ساختند که یکی از  
ره نوردان - عشق در این کوه از تشنگی جان بلب دارد ، حال  
اورا دریاب - من آمدم ، و ترا دریافتم . ' این بگفت ، و از نظر -  
من ناپدید گشت . "

( ۳۱ )

## ذکر بی بی قاری علیها الرحمة

گویند آن نیک زن از نژاد مردم - سومره بود ، و خوف  
الهی بحدی داشت که وی از گریه فارغ نبود ، و  
همواره پای خود را بدامن پیچیده نشستی - گاهی دراز نخفتی ،  
و هر گاه خوابش در ربودی ، پشت بدیوار غنودی ، و چون بیدار  
شدی جانب - آسمان نگرستی ، و زار زار بگریستی و گفتی " الهی تو آن  
کریمی که مرا از جمیع - آفات مصئون داشته ، و من آن بنده  
غافلم که همه وقت ترا فراموش دارم . "

منقول است که بعد سهه روز بنیم کاسه آتش روزه  
افطار می کرد ، و در حین خوردن آب در وی می ریخت ، و  
آن را بی ذائقه می ساخت ، و تناول می فرمود .  
از اهل - حاجت هر که بیخدمتش می رسید ، دست بر دعا  
می داشت ، در حال حاجت او روا می گشت .

( ۳۲ )

## ذکر خلیفه عثمان رحمة الله علیه

وی شرف - حج دریافت ، صاحب - حال و اهل دل بود .



منقول است که شیخ محمد مرتضوی و شیخ محمد شجاع  
منصب دارانِ طرف شمالی مقابر آباي خود در قطع زمین  
خارج وضع باغیچه نمودند، و در پهلوی آن حوضی کنده  
چرخهٔ دو لایه بر وی بستند، و معماران را مقرر نمودند،  
تا دیوار خشتی طرف شمالی آن باغیچه تعمیر نمایند. گویند  
معماران هر قدر که روزانه در آن دیوار کار می کردند، شبانه  
منهدم می شد. در مقام حیرت ماندند، و این معنی را بر ناخواهی  
کسی محمول داشته، دو نفر پاسبان را تعیین کردند که تمام  
شب در کمین بوده هادم آن جدار را بشکنجه گرفتاری کشند.  
صبح آن شب نیز بر قرار سابق آن دیوار را منهدم یافتند،  
در ورطهٔ تعجب فرو رفتند، و انگشت عبرت بدندان گزیدن  
گرفتند. آن طائر ریاضِ قدس که مزار پر انوار او متصل  
دیوار مذکور طرف شمالی واقع بود، در عالم رویا خود را  
با ایشان باز نمود، و گفت: "این چه انصاف است که شما ناظر  
این تختهٔ گل باشید، و ما از تماشای آن محرم مانیم، زنده  
دست از تعمیر این دیوار کوتاه سازید که خاطر ما نیز  
بنظارهٔ آن چمن متعلق است."

تصرفات و کرامات آن بزرگوار بسیار و بیشمار است.

( ۳۳ )

ذکر درویش اسحاق المعروف به اسحاق پهوتره علیه الرحمه  
وی صاحب حالات و خداوند کرامات بود. هرچه داشت

براهِ خدا تعالیٰ می‌داد ، حتیٰ که اگر بچیزی دیگر دسترس او نبود ی چادر تهنند را نیز از مساکین و محتاجین دریغ نداشتی ، و ایشان را محروم نگذاشتی . در آخر عمر وقتِ شام با یک کف دست اجوائن روزه افطار می‌کرد ، و از جنس اطعمه هیچ نمی‌خورد .

هنگام نماز فجر در حین سجده جان بحق تسلیم نمود -  
نورالله مرقدہ .

( ۳۴ )

ذکر قاضی سید شکر الله شیرازی علیہ الرحمة

آن بزرگوار نامدار از شیراز بزی تاجران با شکوه فراوان همراه مرزا شاه بیگ ارغون بملک سند تشریف آورده . بس که صورت حال پیرایه فضل و کمال محلی داشت ، مرزا وجود او را مغتنمات شمرده ، در تعظیم و تکریم وی

(۱) سند جو مشهور مورخ "میر علی شیر قانع" سندن خاندان

مان هو . هنن ئی همیشه لاء ئی پر رهائش اختیار کئی ، ۶ هنن منجهان ئی "شکر الاهی" سیدن جو سلسلو شروع ٿیو .

سید شکر الله شیرازی ۶ جی نسب جو سلسلو هنریت آھی :

سید شکر الله ، بن سید وجیه الدین ، بن سید نعمت الله ، بن سید عرب شاه ، بن امیر نسیم الدین محمد المعروف میرک شاه ، بن امیر جمال الدین - عطاء الله - محدث ، بن فضل الله الحسینی الدشتکی شیرازی .

( "مقالات الشعراء" قلمی - صفحو ۲۰۵ - "قانع" جی عنوان

ھیٔ ؛ ۶ "تحفة الکرام" )

باقصبي الغایت توجه مي فرمود، و مرزا شاه حسن ارغون در عهد دولت خود قامت فیض اقامت آورا بتشریف منصب قضا بیاراست.

منقول است که شخصی از عوام الناس در محکمه شریعت بر مرزا شاه حسن استغاثه نمود، قاضی باحضر وی اعلام کرد. مرزا از غایت دین داری انقیاد امر شرعی واجب دیده تخلف نورزید و در محکمه شریعت حاضر گردید. قاضی امر فرمود تا در ایوان قضا بامدعی بی سرو پا برابر بایستاد. بعد رفع معاملات و احقاق حق آن طراز آستین شریعت از جای خود برخاست، و مرزا را بر فراز مسند جا داد و مراسم آداب بتقدیم رسانیده فراخور رتبه خویش بنشست، و مرزا دست بقبضه شمشیر کرد، و گفت: "قسم برب العزت که اگر در اجرای حکم شرعی طرف داری خود معائنہ می کردم، باین شمشیر کار شما بانجام می رسانیدم."

قاضی نیز از گوشه مسند تیغی بر کشید، و گفت: "من هم این را برای آن متوازی ساخته بودم که اگر مرزا از حکم شرعی انحراف ورزد، دست از جان خود بشویم، و کاری دست بسته بظهور رسانم."

گویند در آخر عمر از قضا استعفا نمود، و بارتقای مدارج معنی توجه فرمود، و از زمره اولیاء اللہ گردید. مناقب شریف و محامد منیفش زیاده از حوزه تحریر و تقریر داشت.

مرقد متبرکه که وی در جوار شیخ اسحاق پهوتره واقع .  
 از اولاد امجاد آن قدوه احرار، اکثری اهل کمال و صاحب  
 حال برخاسته اند، و همه وقت خود را از آوازه شهرت مختفی  
 و مستور داشته اند . دنیا در دیده بصیرت شان خوار، و  
 اسباب تجمل در نظر همت ایشان بی اعتبار بود، زهد و  
 تقوی پیرایه حال، و قال الله و قال الرسول حلیه مقال  
 خود داشتند .

مقابر متبرکه که ایشان علحده بمقام معین، در جوار جمن جتی  
 کام روای محتاجان و شفابخش درد مندان .

از راوی ثقه منقول است که ”مرا مهمی صعب پیش آمد،  
 بعد از نماز عشا بزیارت آن بزرگواران رفتم، و تمام شب  
 باوراد و اذکار مشغول بودم . آخر شب خوابم در ربود، دیدم  
 که جمعی با لباس فاخره در آن مقام، فیض التیام صف بسته  
 نشسته اند . یکی از آن میان به آواز بلند مرا نزد خود خواند، و  
 گفت : 'چه حاجت داری؟' گفتم : 'هم چنان مشکلی روی نموده.'  
 گفت : 'خاطر خود را جمع دار که مشکل تو فردا آسان می شود.'  
 گفتم : 'اسباب ظاهری در نهایت تعذر، مشکل من در یک روز  
 چگونه آسان گردد؟' وی قدحی پر از شیر بدست من داد، و  
 گفت : 'اندیشه مکن، و بخانه خود باز گرد که اسباب بر وفق  
 خواهش تو مهیا خواهد شد.' چون بیدار شدم بکمال امید واری  
 رو بخانه نهادم . شخصی را دیدم که بهمان صورت بر سر  
 راه ایستاده است، و جام در دست دارد . چون مرا دید، گفت :

دیر است که انتظار تو سی کشتم ، بشتاب و این قدح شیر در کش . من آن کاسه شیر را تناول نمودم ، و بخانه خود رسیدم . بقدرت الله تعالی در همان روز ، آن چنان امر خطیر که تمشیت آن بحسب ظاهر در یک روز امکان نداشت ، صورت انصرام پذیرفت ."

( ۳۵ )

### ذکر میان پنجن شاه علیه الرحمة

آن بزگوار ، قدوه زهاد نامدار ، و سرآمد عباد روزگار بود . شب را احیا داشتی و بعبادت پروردگار مشغول گشتی . صاحب کرامات جلیه و مناقب علیّه بود . از سخنان اوست ' که اسم اعظم عبارت از خوف الهی است ، خائف زود بکام دل رسد و شهد مراد چشد ' .

( ۳۶ )

### ذکر سید حاجی علیه الرحمة

وی اصل از سادات بخارا است ، صاحب حال و سرآمد اهل کمال بود ، در علم فقه و حدیث دستگاهی عالی داشت ، و همواره بصوم می گذرانید . منقول است که یکی از خدام آن قدوه انام در اثنای راه همیانی زر یافت ، بغایت شاد شد ، بخانه رفت ، و آن را در جای مستحفظ نگاه داشت . در حین معتاد که بخدمت مرشد خود رسیده ، در حلقه خدام بنشست ، آن سالک آگاه بجانب وی

نگریست ، و گفت : "شخصی مفلوک الحال بجهتِ کارِ خیر عاجزه خود مبلغی قرض کشیده ، در عرضِ راه آن زر از وی گم شده و بدستِ تو افتاده ، تو می خواهی که آن را بمصرف خود آری ، و او را در عذاب و اندوه وا گذاری . زنه از آه آتش بارِ او پر حذر باش ، مبادا شراره آن در تو آویزد ، و خانمانت را پاک بسوزد . " از گفتار وی لرزه بر اندامش افتاد ، بترسید ، و بر تقصیرِ خود معترف گردید . آن بزرگوار فرمود : "اکنون اندیشه مکن ، خانه او فلان جا هست ، برو ، و آن مبلغ را بوی بسپار ، و ترا خدای تعالی همه مقدار مبلغ از وجه حلال خواهد داد . " وی بخانه آن شخص رفت ، دید که از فقدانِ آن زر بحالِ تباه نشسته ، و مردم از چپ و راست نزد وی گرد آمده ، بر احوالِ پر ملالِ او تاسف می خوردند . او بیک بار آن همیانی را از بغل بر آورد ، و تسلیم وی کرد . هر همه در مقامِ حیرت ماندند ، و بر امانت و دیانتِ او آفرین خواندند ، گویند یکی از اهلِ جاه بر این حال اطلاع یافت ، بر صدق و راستی او تحسین نمود ، و همان مقدار مبلغ از سرکار خود بوی مرحمت فرمود .

سزارِ فیضِ آثارش در جوارِ میان پنجن شاه واقع -

نورالله مرقدہ .

(۳۷)

## ذکر سید محمد ہاشم علیہ الرحمة

وي نبیره حقائق و معارف آگاہ سید حاجي است کہ مذکور شد . در زهد و تقوی و ریاضت و مجاہدہ قدسي بلند داشت ، و صاحب کرامات بود .

منقول است کہ یکی از خدام بخدستِ وي عرض کرد کہ ”چهار دختر دارم ، اکنون دلم در آرزوي پسر مي سوزد . دعا کن کہ دیدہ امید من بیدار فرزند نرینه روشن گردد.“ آن بزرگوار دست بدعا برداشت ، و او را بر حصول ماسول امیدوار ساخت . بعد از چند گاہ در خانہ او آثار حمل ظاہر گشت . ہم در آن ایام درویش موسی ساکن موضع آمري ا وارد بلده گردید . آن شخص بخدستِ وي نیز رسیدہ ، براي پسر مسئلت نمود . درویش در بارہ او دعا کرد ، و بر تولدِ پسر مطمئن القلب گردانید . خاطر آن شخص بیش از پیش تسلي پذیرفت ، و گمانش بيقين انجامید . اتفاقاً مدت یک سال و چهار ماہ از حمل منقضي گشته آثار تولد صورت نگرفت . وي از غایت اضطراب بخدست آن معرفت نصاب رسیدہ چگونگی حال را شرح داد . سید فرمود : ”یک پسر دعای دو درویش بر نمی تابد . ما نطفہ پسر از صلب تو برحم سادرش منتقل کردیم ، درویش موسی اگر بتواند گو آن پسر را از شکم بیرون آرد .“

(۱) هيء گوت ، داد و ضلع ہر كوئڙي - داد و لائين تي

ريلوي اسٽيشن آهي .

آن شخص از صدقِ دل تائب گشت ، و اعتقادِ خود را بجانب  
 وی یکسو گردانید ، و بر قدمش افتاد و معذرت خواست . سید  
 فرمود : ”اگر میان هر دو ابروی پسرت خالی باشد ، یقین بدان  
 که آن نشانِ اجابتِ دعای ما است . اکنون بخانه برو ، و  
 دیده خود را بیدار فرزندِ دلبنده منور ساز .“ وی بخانه رفت ،  
 بقدرتِ الله تعالی همان ساعت آن پسر متولد گردید ، و میانِ  
 ابروانش خالی هویدا بود .

مرقدِ متبرکه<sup>ه</sup> وی برابر سزار جدِ بزرگوارش واقع -  
 نورالله مرقده .

( ۳۸ )

ذکر شیخ اسحاق تکاری رحمه الله علیه

وی صاحبِ کرامات و تصرفات بود ، در علومِ ظاهری  
 نیز بهره<sup>ه</sup> وافر داشت .

از کلماتِ اوست که ’مرغ تا در بیضه می باشد ناقص  
 است ، هر گاه بیضه را بشکند و بیرون آید بکمال رسد ، و بر  
 اوجِ هوا پرواز نماید : انسان نیز تا قدم از سرای طبیعت بیرون  
 نگذارد ، بکمال نرسد ، و از حسیضِ جزویت باوجِ کلیت  
 عروج نه نماید‘ .



(۳۹)

## ذکر سید عبداللہ قدس سرہ العزیز

آن غواصِ دریای وحدت، شہ سوارِ مضماری معرفت،  
مخزنِ اسرارِ لاهوتی، مطلعِ انوارِ ملکوتی، مرکز  
دائرہٴ ولایت، شمع شبستانِ ہدایت، حقائق آگاہ معارف پناہ  
یعنی سید عبداللہ۔ وی از اولادِ حضرت غوث الثقلین قدس  
سرہ العزیز است۔

در عہدِ مرزا شاہ بیگ ارغون از گجرات وارد تہ گردید،  
و در مکی گوشہٴ عزلت گزیدہ، مجرد و حضور بعنوانِ اختفا  
بیاد خدا اشتغال داشت، تا پیمانہٴ عمر شریفش لبریز گشت۔  
او را در همان جا کہ بعبادت مواظبت می نمود مدفون ساختند۔

(۱) سندن تربت هن وقت عام خاص ماٹھن جي لاءِ کشش جو  
سبب آهي. پاڻ عبداللہ صحابيءَ جي نالي سان مشهور آهن. مکليءَ  
پر سندن تربت جي عمارت، نئين سر ٺاهي ويئي آهي. نئين عمارت، سنہ  
۱۳۵۰ھ مطابق سنہ ۱۹۳۱ع پر ٺهي راس ٿي. هن پر هڪ ننڍڙي  
مسجد بہ آهي، جنهن پر سنہ ۱۰۹۳ھ جو ڪتبو موجود آهي. ڪتبي جا  
شعر هن ريت آهن.

ز هي فيضِ مسجد که از یک دعا  
شود حاجتِ مستمندان روا  
بتاریخ هفدهم و ماهِ صفر  
..... ختم با الخیر و الظفر  
۱۰۹۳ھ

از اتفاقات بمرور از سنه قبرش نیز مندرس گردید . بعد انقضای  
ایام و انصراف عوام ، جناب هدایت نصاب یگانه درگاه صمدیت  
مقرب بارگاه احدیت ، محرم اسرار لاهوتی شاه حافظ الله  
گجراتی بموجب امر حضرت غوث الثقلین قدس سره شیخ  
محمد یعقوب و خلیفه ابوالبرکات که اجل اهل کمال و اکمل  
سردان وی بودند ، از گجرات برای ظهور مرقد متبرکه وی  
روانه سند گردانید . ایشان در بلده رسیده با قدوة المحققین ،  
زبدة الواصلین محرم اسرار خفی و جلی سید علی ثانی شیرازی  
ملاقات نموده ، کیفیت حال باز گفتند . سید علی سر بمراقبه  
فرو برد ، و در عالم مکاشفه ، سید عبداللہ را صد رنشین  
محافل روحانی یافت . بلا توقف برخاست ، و همراه ایشان  
روان گردید ، و در مکلی رسیده مرقد آن قبله حاجات و  
کعبه مرادات بظهور آوردند . گویند شیخ محمد یعقوب و  
خلیفه ابوالبرکات سنگ می آوردند ، و سید علی آن سنگها را  
بدست خود بر مرقد وی می داشت .  
مقرر است که سائلان درگاه فیض بارگاهش زود بکام  
دل رسند ، و عروس مراد در آغوش تمنا کشند .

( ۴۰ )

## ذکر شیخ محمد ۱ یعقوب علیہ الرحمة

وي مریدِ شاه حافظ اللہ گجراتي است، بکرامات معروف،  
و بخوارقِ عادات موصوف بود۔ حسب فرمودهٔ مرشدِ خود،  
همراهِ خليفه ابو البرکات از گجرات به تته آمده، مرقد سید عبداللہ  
عليه الرحمة ظاهر کرد۔

مزارِ فيض آثارش در مقصورهٔ سید عبداللہ طرف پائين  
در گوشه واقع - نور اللہ مرقده۔

( ۴۱ )

## ذکر پير ۲ آسات علیہ الرحمة

در "تحفة الکرام" مذکور است که آن سالکِ مجذوب،  
واصلِ محبوب، برادرِ مخدوم عربي ديانہ ۳ هاله کندي

(۱) دسو "تحفة الکرام"، جلد ۳- صفحو ۲۳۴.

(۲) "تحفة الکرام" جلد ۳، صفحي ۲۴۹، پير آسات جي  
تذکري جي سلسلي ۾، سندن اولاد جي باري ۾ چئي ۽ طرح لکيل آهي  
تہ "سندن بہ صاحبزادا هئا۔ هڪڙي جو نالو احمد، ۽ ٻئي جو  
محمد هو۔ سندن تربت مڪلي ۽ تي موجود آهي۔"

( "تحفة الکرام"، جلد ۳- صفحو: ۲۴۹ ۽ ۲۵۰ )

(۳) مخدوم عربي ديانو، شاه حسن ارغون جي زماني جو بزرگ  
آهي۔ مخدوم نوح جهڙو وڏو ڀلا رو بزرگ بہ سندس شاگرد  
هو۔ قرآن شريف جي تلاوت ڏاڍي مٺي آواز سان ڪندا هئا۔

است۔ از خدمت سید میران محمد مهدی جونپوری قدس سرہ نظر فیض یافته۔

منقول است کہ آن آفتابِ اوجِ عرفان بعد نماز خفتن سر بجیبِ سراقبہ فرو بردی، و چون صبح صادق دیدی سر بر آوردی، در آن حین نظر فیض اثر وی بر هر کہ افتادی صاحبِ ولایت گشتی۔

( ۴۲ )

### ذکر میان متہد علیہ الرحمۃ

وی از جناب حضرت پیرِ ولایت، صاحبِ ارشاد و ہدایت مخدوم نوح قدس سرہ فیضِ وافی اندوختہ، بمقامِ فنا فی اللہ رسیدہ۔

عمر شریفش در جامعِ فرخ کہ تعمیر ثانیث بعہدِ شاہجہان بادشاہ وقوع یافته پمیان رسانید۔

خداوندِ برکاتِ وافرہ و کراماتِ متکاثرہ بود۔ از کلماتِ اوست کہ 'اگر سرم برفع گراید مغضوب باشم، یعنی 'ستہ'، و اگر بنصب اعتلا نماید ناسرہ و کم عیار باشم، یعنی 'ستہ'، من بکسر نفس شیرین شدہ ام، تا نامِ من در کامِ مردم

مخدوم عربی سنہ ۹۸۰ھ پر وفات کئی۔ هن بزرگ جو تذکرہ "تحفة الکرام" جلد ۳- صفحہ ۱۵۰، و "تاریخ معصومی" صفحہ ۲۰۵ پر ذکر کیل آہی: "حدیقتہ الاولیاء" پر سندس احوال و ذیک وضاحت و تفصیل سان ملی تو۔

(۱) تخت نشینی- سنہ ۱۰۳۷ھ؛ وفات- ۱۰۶۸ھ۔

ذائقه و حلاوت بخشد، و مرا 'میتهد' می گویند •  
مزارش پائین نردبان پیر آسات واقع - نورالله مرقدہ •

( ۴۳ )

### ذکر بهاء الدین ، گودریه علیہ الرحمة

وی از اجل مریدان حضرت مخدوم نوح است -  
قدس سره، صاحب وجد و حال و استغراق بود • اکثر اوقات با  
سید علی ثانی شیرازی علیہ الرحمة صحبت - محققانه می داشت •  
گویند هر گاه در حلقه سماع در آمدی، از اختیار خود  
بیرون رفتی، و او را طرفه حالتی روی دادی که کسی بگرد  
وی گردیدن نتوانستی •

منقول است که روزی از راه می گذشت، جوانی را دید،  
بعشق کسی مبتلا شده، و از کار دنیا بازمانده • مردم از  
چپ و راست ملامتش می کردند، و سرزنش می فرمودند •  
وی می گفت: "ای عزیزان! دست زجر و تعدی از من کوتاه  
دارید، و مرا بحال من واگذارید، که عنان اقتدار از کف  
اقتدار من بیرون است •" درویش را از کلام او حالتی روی  
داده، نعره برکشید، و بیهوش افتاد، و تا سه روز در استغراق  
بود • گویند در حینی که درویش نعره بزد، آن جوان از  
سجاز بحقیقت پی برد، و از زمره اهل الله گشت •  
مرقد وی برابر مزار میان متهد فقیر واقع - نورالله مرقدہ •

(۱) سندان ثورو احوال، "تحفة الکرام"، جلد ۳ - صفحہ ۲۵۰

تی ملی تو.

( ۴۴ )

ذکر درس امین محمد ۱ علیہ الرحمہ

وي از خدمت شيخ محمد يعقوب گجراتي نظر فيض يافته ، صاحب معارف و خداوند مناقب بود ، یمن و برکات وافي داشت ، طالبان را بسر منزل تحقيق مي رسانيد .  
گویند شيخ عثمان بقول ۲ رحمة الله عليه پسر خود را اکثر بصحبت وي ترغيب فرمودي و گفتي ” با من چه نشيني ، که یک دانه بصد محنت بر گيري ، آن جا رو که بي محنت فيض بخروار مي بخشد .“

( ۴۵ )

ذکر سبع حفاظ عليهم الرحمة

آن واصلان کامل ، و کاملان اهل دل ، فارسان مضماری تحقیق ، شهسواران عرصه توفیق ، سماي معرفت را

(۱) هن بزرگ جو احوال ، ” تحفة الکرام “ جلد ۳ ، صفحہ ۲۳۴ پر به سلی تو . ” تحفة الکرام “ جي صاحب چٽيءَ طرح بيان ڪيو آهي ته ” هن جي قبر مکليءَ جي جامع مسجد جي دروازي جي پاهران موجود آهي .“

(۲) شيخ عثمان ، درس امين جو پير پائي ۽ شيخ محمد يعقوب گجراتيءَ جو مرید هو . سندس وڏا بادشاهن وٽ ’بقاولي‘ جي نالي سان سڏيا ويندا هئا . هن جڏهن تصوف ۽ معرفت ۾ ڪمال حاصل ڪيو ، تڏهن کيس ’بقاولي مشائخ‘ جو خطاب مليو ۽ انهيءَ خطاب سان مشهور ٿي ويو . ( ” تحفة الکرام “ جلد ۳ ، صفحہ ۲۳۴ )

بمنزلِ سبع سیاره بودند، و در سوانستِ قلبی گوی سبقت از اصحابِ می بودند۔ روزها باهم می نشستند، و بتلاوتِ قرآنِ کریم اشتغال می داشتند، و شبها بر کوهِ مکلی تشریف می بردند، و از صحبتِ محققانه لذائذِ روحانی حاصل می نمودند۔ تا شبی از شبها جمعی قطّاع الطریق بر سرِ ایشان ریختند، و پیمانہٗ عمر آن کنوزِ عرفان بزلالِ شهادت پر ساختند، و عروسِ کوه را بگلگونہٗ خونِ شهیدان هر هفت کردند۔ از بیدار دلانِ شب زنده دار که شبها بر مکلی می روند، و بیمنِ زیارتِ اولیاء اللہ گوهرِ مقصود فراچنگ می آرند، چنین منقول است که بعضی اوقات آوازِ تلاوتِ قرآن از سراقدهٗ منورهٗ ایشان مسموع می شود۔ نور اللہ سراقدهم۔

( ۴۶ )

### ذکر میان جمعه رحمة الله عليه

وی از سریدانِ حقائق و معارف آگاه شیخ عثمان بقول علیه الرحمة است، صاحبِ کراماتِ وافره، و برکاتِ متکاثره بود۔ زیارتِ او دافع بلیات و موجب حصولِ سراد است۔

( ۳۷ )

## ذکر عبدالقدوس عليه الرحمة

وي از ساداتِ کرام لک ۱ علوي است . در عهدِ دولتِ ترخانيه ۲ بزيارت حج رفت ، و موي مبارک حضرت شاه ولايت کرم الله تعالی وجهه از جاي بدست آورد ، و حينِ مراجعت در بلده تته بار اقامت کشود ، و توطن فرمود . ساداتِ شهر بنا بر ناخواهي از سيادتِ وي انکارسي کردند .

(۱) لکي اسٽيشن، ڪوٽڙي ۽ دادو جي وچ ۾ آهي. ان جي ويجهو هڪ جبل آهي، جتي هن خاندان جو وڏو ڏاڏو حضرت سيد علي، سامره مان اچي هتي رهڻ لڳو ۽ سندس نسبت سان هيءُ جبل ” لکي علوي “ يعني عليءَ جو جبل سڏجڻ لڳو.

حضرت سيد عليءَ مان جيڪو خاندان شروع ٿيو، تنهن کي ’ لک علوي ‘ يا ’ لڪياري ‘ سادات چوندا آهن. هن خاندان کي شروع کان وٺي اڄ تائين، سڄي سنڌ ۾ عزت ۽ احترام جي نظرن سان ڏٺو وڃي ٿو.

لکي اسٽيشن جي لڳو لڳ، هن خاندان جي هڪ ٻئي بزرگ سيد صدر جي تربت آهي. پير پاڳارو صاحب جن به انهيءَ خاندان منجهان آهن. ” تحفة الكرام “ ۾ حضرت سيد علي ۽ سندس اولاد جو تذڪرو موجود آهي.

(۲) هيءُ شاه بيگ ارغون جو امير ۽ مائٽ هو، ۽ ان سان گڏجي سنڌ ۾ آيو هو. شاه حسن جي بنا اولاد فوت ٿي وڃڻ ڪري، هن خاندان جي حصي ۾ سنڌ جي حڪومت جو اڏ آيو. هنن جو پهريون حاڪم مرزا عيسيٰ ترخان هو، جو سنه ۹۶۲ھ ۾ تخت تي ويٺو. سندس وفات سنه ۹۷۴ھ ۾ ٿي، ۽ ان کان پوءِ سندس پٽ مرزا



منقول است که آن بزرگوار در ماهِ محرم تعزیت می گرفت،  
و انواعِ اطعمه می پخت، و بفقرا می داد، نوبتی در ایامِ عاشوره  
غله موجود داشت، اما از ممرِ بیخُرچی و روغن و شکر و  
سامان نمی یافت، خدام را گفت ” بروید و آن درختِ تهره‌ندی  
را که در حینِ ورودِ بلده بدستِ خود نشانیده‌ام از من  
سلام رسانید، و بگوئید که روغن و شهدِ مطلوب داریم.“  
آنها پیاپی آن درخت رفتند، و ابلاغِ سلام و پیام نمودند  
بقدرتِ اللہ تعالی از تنهٔ آن درخت روغن و شهد جاری  
گردید. آن قهوهٔ انام، بساداتِ کرام پیغام فرستاد که حضرات  
خود را صحیح النسب می خوانند، و از سیادتِ ما انکار دارند،  
اکنون ما بثبوتِ دعوای خود روغن و شهد از درخت جاری  
ساخته‌ام، کسی از شما بیاید، و آن را از سیلان باز دارد. سادات  
زبان بمعذرت کشودند و سیادتِ وی اعتراف نمودند. آن درخت  
تا اکنون پائدار، و این کرامات از آن قهوهٔ ابرار یادگار است.

محمد باقی (وفات ۹۴۳ هـ) تخت تپو و یثو. مرزا محمد باقی جی وفات  
کان پوء سندس پت مرزا جانی بیگ سند جو حاکم ٿيو، جنهن کان  
اکبر جی سپہ سالار خانخانان سنہ ۱۰۰۰ھ ۾ حکومت حاصل ڪئي ۽  
مرزا جانی بیگ اکبر جی دربار ۾ رهڻ لڳو. سنہ ۱۰۰۸ھ ۾ مرزا  
جانی بیگ برهان پور ۾ وفات ڪئي. هن کانپوءِ سندس پت مرزا  
غازی بیگ، مغلن جی ڪڪ گورنر جی حیثیت ۾ سند تپو حکومت  
ڪندو رهيو. سنہ ۱۰۲۱ھ ۾ مرزا غازی بیگ لاڏاڻو ڪيو، ۽ اهڙيءَ  
ریت هن خاندان جی حکومت جو سلسلو ختم ٿي ويو.

(”تاریخ معصی می“: صفحو ۲۰۷، ۲۱۴ ۽ ۲۵۷)

(۴۸)

ذکر ملا محمود راهوتی رحمة الله عليه

آن مورد تجلیات الهی، گنجینه معارف نامتناهی، نظر فیض از مخدوم اسحاق اربعائی یافته، در شفا بخش معلولان عیسی دم و در وادی معرفت و سلوک پیش قدم بود، هر بیماری و رنجوری که بخدمت آن طبیب قلبی التجا آوردی، و سوره فاتحه خواندی، و بروی دمی، در حال شفا یافتی۔  
در "تحفة الکرام" مذکور است که مخدوم اسحاق علیه الرحمه باسر حضرت غوث الثقلین قدس سره چیزی نوشته در دستار وی نهاد هر که او را می دید، دست بمریدی می داد، تا کار بجای رسید که از ازدحام انام و هجوم عوام بتنگ آمد، آن نوشته را از دستار برکشید، مجدداً کسی دست بمریدی وی نداد۔

(۴۹)

ذکر مخدوم آدم بن مخدوم اسحاق علیه الرحمه

وی اجل اولیای کرام و اکمل علمای عظام، صاحب کرامات و خداوند برکات بود۔

منقول است که هر گاه بشرف زیارت کعبة الله هم قرین سعادت گردید، که انانث و ذکور یکجا داخل حرم اطهر می شوند، این معنی در نظر فیض اثر وی بغایت ناپسند نمود، باشراف مکة معظمه فرمود که داخلی مردان و نسوان

(۱) و ذیک احوال لای ذسو "تحفة الکرام" جلد ۳ صفحو ۲۰۵۔

بیک زمان و یک اوان صورت رجحان ندارد ، برای هر دو صنف روزهای جداگانه مقرر نمایند که هر آئینه قرین صواب خواهد بود ، ایشان متامل ماندند ، شب در واقعه خواب بود از جناب حضرت رسالت پناه علیه الصلوة وسلم ماسور شدند که مطابق گفتهٔ مخدوم بعمل آرند ، از آن باز برای داخلی این هر دو فرقه روزها علجده مقرر شد .

( ۵۰ )

### ذکر مخدوم ، جمعه علیه الرحمة

وي اجل<sup>۳</sup> اولیا و اکمل اتقیا ، و عالم عامل و فاضل کامل بود ، معاصر سید علی شیرازی و شیخ اسحاق اربعائی است .

منقول است که شخصی بخدمت وی رسید ، و معنی این آیه کریمه پرسید : ” و فی انفسکم افلا تبصرون . ” مخدوم معنی آن را بیان فرمود ، وی گفت ” ای مخدوم ! این را می دانم ، اما چه حاصل که می گویم و نمی بینم . ”

یار در خانه و من گرد جهان می گردم  
 آب در کوزه و من تشنه لبان می گردم  
 مخدوم را از گفتار وی حالتی پدید آمد ، خود را ضبط کردن نتوانست برمی خاست و می نشست ، و در وی می نگریست . گویند در همان مجلس بیمن نگاه آن خدا آگاه حجاب از

(۱) سندن ذکر ، ” تحفة الکرام ” جلد ۳ ، صفحہ ۲۵۰ ، پر بیان

تیل آهی .

پيش چشمش مرتفع گرديده ، و جانانِ خود را در کاشانه خود  
ديد و از زمره اولياء الله گشت .

( ۵۱ )

### ذکر میان ابو الحسن عليه الرحمة

وي کامل وقت ، و صاحب علم و عمل بود ، در  
”تحفة الکرام“ مذکور است که چون در ايام پيري بسبب  
ضعف قوی انحناء يافت ، میان عبداللہ واعظ عرف میان موريه  
را که پسر خواهر منکوحه اش بود ، بعد نماز فجر نزد خود  
خواند ، و دست بگذار وي سود ، و گفت ’اي پسرش ريش  
برآر ، و بجاي من امامت کن ، که من از بس انحناء طاقت قيام  
ندارم .‘ گویند آخر آن روز کاتب قدرت ، سرخط جواني  
بدستش داد ، يعني خط برآورد ، و خط امامت او بفتوای شرعي  
مسجل گردید .

(۱) عبداللہ واعظ عرف میان موريه جو احوال ”تحفة الکرام“  
جلد ۳ صفحي ۱۲۸ پر ملي ٿو . هيءُ ڏاڍو سياڻو دل جو پاڪ ۽  
کامل بزرگ هو . پنهنجو گهڻو وقت وعظ ۽ خدا جي ذڪر ۾  
گذاريندو هو . سنه ۱۱۳۷ھ ۾ وفات ڪيائين . سندس پٽ عبدالقادر به  
هڪ سئو واعظ هو . ”تحفة الکرام“ جي صاحب جلد ۳ صفحي ۲۳۵  
۾ سندس هڪ پٽي شاگرد جو به ذڪر ڪيو آهي ، جنهن جو نالو میان  
شيخ محمد هو ۽ میان ملوک شاه جي مسجد ۾ ڏهن ٻارهن سالن تائين  
وعظ ڪيو هئائين .

( ۵۲ )

ذکر شاه اسد اللہ المعروف بشاہ اسماعیل صوفی علیہ الرحمہ

آن عارفِ محقق ، مجذوبِ حق ، سرمستِ خمخانہ ،  
 محبت ، غواصِ دریای وحدت ، باریافتهِ مجامعِ قدس ، محرمِ  
 سراپردہٴ انس ، خداوندِ مناقبِ جلیل یعنی شاه اسماعیل -  
 قدس سرہ . وی از خدمت حقائق و معارف آگاہ ، ولایت پناه  
 شاه ۲ عاشق اللہ نظر فیض یافته ، همواره نحو تجلیات الہی  
 بودی ، طرفہ حالی و غرایب احوالی داشت . و بس کہ آن  
 شمعِ شبستانِ معرفت در آتشِ محبت گداز یافته بود ، پیوستہ  
 آشک از چشمانش روان گشتی .

کلامِ فیض التیامش بدان مرتبہ قبولیت داشت کہ در  
 امراضِ سرکہ و مفردہ سهل چیزها تجویز می فرمود . بقدرتِ  
 اللہ تعالیٰ ازالہٴ زحمت بان می شد ، و هر سقیمی کہ اطبای  
 روزگار در تداوی او اعتراف بعجز خود می نمودند ، بخدمت  
 آن مسیحِ وقت می شتافت ، و صحت می یافت . مظهر برکات و  
 مظهرِ کرامات بود .

(۱) دسو "تحفة الکرام" - جلد ۳، صفحو ۲۳۳ .

(۲) ہیء بزرگ هندوستان مان آیو ہو . تفصیل لاء دسو

"تحفة الکرام" - جلد ۳، صفحو ۲۳۳ .

(۵۳)

## ذکر سيد طالب اللہ عليه الرحمة

وي از خدمتِ فائض البرکت، شہسوارِ مضمارِ ترک  
و فنا، مبارزِ ميدانِ نفس و هوا، جانبازِ معرکہء تجريد، يکہ  
تازِ عرصہء تفرید، عارفِ خدا آگاہ شاه عنایت اللہ، صوفي

(۱) شاه عنایت اللہ صوفي کي تاريخي حيثيت سان سنڌ جي صوفين ۾  
هڪ خاص اهميت حاصل آهي. سندس نسب جو سلسلو هن ريت آهي:  
شاه عنایت اللہ صوفي بن مخدوم فضل اللہ بن ملا يوسف بن ملا شهاب الدين  
بن ملا آجب بن مخدوم صدهو لانگاہ.

شاه عنایت صوفي، فقيريءَ جي شروعات ۾ معرفت الہي حاصل ڪرڻ  
لاءِ دورِ ديسن جو سفر ڪيو. ڪافي مدت کانپوءِ دکن ۾ وڃي شاه  
عبدالملڪ جو مرید ٿيو. پنهنجي مرشد جي هدايتن موجب رياضتن ۽  
مجاهدن کانپوءِ هڪ اهڙي بلند مرتبي تي وڃي پهتو جو ”تحفة الڪرام“  
جي مصنف جي چوڻ موجب ’زبان کي سندس بيان جي طاقت نه آهي.  
شاه عنایت صوفي ظاهري علمن جي تڪميل شاه غلام محمد وٽ  
ڪئي، جو پوءِ سندس مرید به ٿي ويو هو. شاه عبدالملڪ وٽان خلافت  
حاصل ڪرڻ کان پوءِ سندس اجازت سان سنڌ ۾ آيو، ۽ ميران پور ڳوٺ  
(جو جهوڪ جي نالي سان مشهور آهي) ۾ اچي رهڻ لڳو. سندس  
ارشادن ۽ هدايتن جو سلسلو به جهوڪ منجهان جاري ٿيو ۽ حق جا  
طالب پري پري کان اچي سندس خانقاه تي گڏ ٿيڻ لڳا. ايتريقدر جو  
بلڙيءَ جي ساداتن جا معتقد ۽ مرید به ٿولن جا ٽولا ڪري، سندس  
خدمت ۾ اچي حاضر ٿيڻ لڳا، ۽ سندس خانقاه درويشن ۽ فقيرن سان پرپور  
نظر اچڻ لڳي. فقيرن جو اهو سڙو بلڙيءَ جي ساداتن کي ٺٽي وٺيو. تنهن  
ڪري هنن اتان جي زميندارن کي شاه عنایت جي برخلاف پڙڪائڻ شروع  
ڪيو. زميندار به انهيءَ همت جي مخالف هئا ته ڪو شاه عنایت جي خانقاه  
جا ڪي فقير سندن زمينن ۾ گهمندا ڦرندا وٽن. هڪدم گڏجي جهوڪ تي  
حملو ڪيائون، جنهن ۾ ڪيترائي دويش ۽ فقير شهيد ٿي ويا. مقتولن

قدس سره فيض وافي اندوخت. همواره از گلشن دل ازهار انوار مي چيد، و در سرات ضمير اشعه تجلي مي ديد. بعد شهادت مرشد خود بر کوه مکلي گذرانيد و محو استغراق بودي، صاحب وجد و حال و اهل کمال بود.

جي وارثن بادشاه وٽ وڃي انصاف جي گهر ڪئي، جنهن شاه عنايت جي خانقاه ۽ ان جي آس پاس واري زمين فقيرن جي حوالي ڪئي، ۽ فقير ۽ شاه عنايت جا پيا ماڻهو اتي آباد ٿي ويا.

بلڙيءَ جي ساداتن ۽ زميندارن وري هڪ ٻي نئين اٽڪل و پڙهائي: چاڪيائون جو ٺٽي جي ناظم، اعظم خان کي (جو سنه ۱۱۲۸ هـ ۾ مغلن جي پاران ٺٽي جو ناظم مقرر ٿي آيو هو) شاه عنايت ۽ سندس فقيرن جي برخلاف وڃي پڙڪايو. اعظم خان باقاعدي بادشاه کي درخواست ڪئي، ته هي فقير باغي آهن ۽ هنن مان حڪومت کي زبردست خطرو آهي. بادشاه جي پاران سنڌ جي حاڪم ميان يار محمد ڪلهوڙي ڏانهن حڪم جاري ٿيو، ته ”تو کي اعظم خان جي آڻهيءَ لشڪر جي مدد ڪرڻ گهرجي، جيڪو شاه عنايت صوفي ۽ ان جي فقيرن کي سيڪت ڏيڻ لاءِ موڪليو وڃي ٿو.“ نواب اعظم خان، شاه عنايت جي گهر ۽ سندس خانقاه کي گهيرو ڪيو ۽ پورا چار مهينا گهيري ۾ لڳا. فقير جڏهن ڏاڍا تنگ ٿيا، تڏهن لاچار ٿي لشڪر تي شب خون شروع ڪري ڏنائون. اهو شب خون ڪامياب ٿي وڃي ها، پر رڳو هڪڙي فقير کان غلطي ٿي ويئي. يعني ان زور سان وٺي الله اکبر جو نعرو هنيو ۽ ان جي پٺيان ٻين فقيرن به نعرا بلند ڪيا. انهيءَ تي اعظم خان جو لشڪر خبردار ٿي ويو ۽ ڪيترائي فقير شهيد ٿي ويا. تنهن هوندي به اعظم خان جي لشڪر کي فتح حاصل ڪرڻ ڏکي نظر آئي، ۽ شاه عنايت ۽ سندس فقيرن کي صبح جو ڏوڪو ڏيئي گرفتار ڪري ورتائون. اهڙيءَ ريت ڪجهه وقت ٺٽي ۾ قيد رکڻ کان پوءِ سنه ۱۱۳۰ هـ ۾ شاه عنايت کي شهيد ڪيو ويو.

(”تحفة الڪرام“، جلد ۳، صفحو ۱۰۰، نواب اعظم خان - صفحو ۱۶۹ ۽ ۱۷۰)

( ۵۴ )

ذکر درویش ۱ اجر (رحمة الله عليه)

آن بزرگوار، قدوهٔ احرار اصل از نخود پزان تته است،  
حقائق و معارف آگاه سید علی ۲ ثانی شیرازی قدس سره اول  
نظر فیض از وی یافته.

گویند سید علی برهنمونی سعادت ازلی خدمت درویش  
بسیار کردی، و با وجود شرف سیادت و خاندان کرامت از  
طعن مردم باک نداشته بنده وار فرمان پذیر و خدمت گذار  
وی بودی، و ناصیهٔ ارادت، بر آستان فائض البرکت وی  
سودی و اشراف بلده بخوف این که مبادا فرزندان ایشان  
نیز بدرویش بیامیزند، و از کار دنیا بازمانند، او را اخراج  
کردند، وی جانب گجرات رفت. سید علی از درد مفارقت  
او نعل در آتش گشت، متعاقب وی گردید، و در گجرات  
بخد متش رسید. درویش در حالت احتضار بود، امانت کلی  
بسیار تفویض فرمود، و از دنیا رحلت نمود. از خدمت غفران  
مرتبت رضوان منزلت سید میر محمد سجاده نشین حضرت پیر مراد  
قدس سره منقول است که "نعش درویش بطریق اخفا در  
کوه مکلی منتقل است. نور الله مرقده."

( ۵۵ )

ذکر میان جعفر المعروف بشیخ وریه علیه الرحمة

وی در اول حال پیشهٔ خود سرقت داشت. روزی  
شیخ محمد یعقوب قدس سره رخت را بکنار دریا گذاشته،

(۱) دسو "تحفة الکرام" جلد ۳، صفحو ۲۵۰.

(۲) درویش اجر جی وفات کان پوء پاڻ مخدم نوح جا

معتقد ٿیا. (دسو "تحفة الکرام" جلد ۳، صفحو ۲۵۰ ۴ ۲۵۱).



بجهت غسل درون آب درآمد، وی فرصت یافته رخت را برداشت و بگریخت، شیخ نظر توجه بحالش برگماشت، در حال بدرجه ولایت رسید.

و از جمله مریدان او منقول است که شیخ محمد یعقوب در حین رحلت وصیت می فرمود که "مرا در مقصوره سید عبداللہ بیک گوشه مدفون سازند." شیخ عثمان بقول در آن وقت عرض نمود که "من نیز آرزوی دارم که بعد فوت نزد قدمگاه شما مدفون شوم." وی فرمود "تو پیش قدمگاه محمد جعفر مدفون خواهی شد، و سعادتت که ترا نزد من حاصل شود، به از آن جا میسر گردد."

( ۵۶ )

### ذکر شیخ عثمان بقول علیه الرحمة

در "تحفة الکرام" مذکور است، که آبایش در خدمت امرای بعهده بقاوی نان در تنور و حلاوت موفور داشتند. وی را چون استعداد ذایقه عرفان در ضمیر جان ودیعت بود، دیگ محبتش بجوش آمد، و اوجاع شوقش فروخته شد، در طلب مرشد افتاد، تا بیمن نظر فیض اثر شیخ محمد یعقوب گجراتی قدس سیره، از مائده عرفان سیر گشت، و مذاق جانش بذائقه ولایت شیرین و شکرین گردید، و از خدمت مرشد خود بخطاب بقاوی مشایخ سرافرازی یافت.

گراماتش از اندازه تحریر بیرون، و از احاطه تسطیر

افزون است .

اکنون مطابق وصیت خود طرف پائین مرقد میان محمد مدفون است - نور الله مرقدہ .

( ۵ )

### ذکر میان ملوک شاه علیه الرحمة

وي از خدمت پدر بزرگوار خود یعنی شیخ عثمان بقول علیه الرحمة نظر فیض یافته ، در وادی معرفت یوماً فیوماً تزائد و بمعارج ولایت آنآ فانا تصاعد می نمود ، تا از مقام فنا فی الله گذشته بدرجه بقا بالله رسید ، صاحب کرامات و خوارق عادات بود .

منقول است که روزی از راه می گذشت ، هندوی را دید ، که طشت جغرات بر سر ، و از نیرنگیهای زمانه بیخبر شتابان می رود . پرسید " کجا می روی و این جغرات را برای که می بری ؟ " گفت " این را بدکان خود می برم ، تا بتدریج فروشم و انتفاعی بهم رسانم . " آن خداوند کرامات قیمت جغرات تسلیم وی کرد ، و فرمود تا " طشت را بر زمین زند . " ماری سیاه مرده و مضمحل شده از میان جغرات پدید گشت ، فریاد از نهاد حاضران بر آمد . هندو بقدم آن بزرگوار در افتاد ، و شکر جان بخشی بتقدیم رسانیده .

جلوه گاه امامین کریمین بالای عید گاه وی بظهور آورد .

( ۱ ) دسو " تحفة الكرام " جلد ۳ ، صفحو ۲۵۷ .

( ۵۸ )

بیان ظهور گاهِ امامین هم‌امین علیهما التحیة و التسلیم  
گویند شبانی برسم۔ مستمره هر روز گله گوسفندان  
را بجهت چرانیدن بر کوه سکلی بردی، و در حین رفتن و  
برگشتن از آنجا گذار آوردی۔ گوسفندانِ وی چون برابر  
آن ارض مقدس می‌رسیدند، رم می‌خوردند، و کناره می  
گرفتند، و اصلاً در آن خاک پاک قدم نمی‌گذاشتند، شبان  
ازین معنی همواره در ورطه حیرت مستغرق بود، چندان که  
در انکشاف این راز قدم سعی می‌افشرد، و جهد بلیغ بکار  
می‌برد، حقیقت حال جلوه بروز نمی‌بخشید۔

روزی دید که یکی از بندهای خدا در آن مقام بر پا  
ایستاده، و دست بدعا برداشته، روح پر فتوح امامین کریمین  
را در جناب احدیت وسیله انجام مطالب خود ساخته، مسئلت  
می‌نماید۔ چون از مناجات فارغ شد، شبان دست بدامنش  
آویخت و گفت "راست بگو این جای چه اسرار است که گوسفندان  
مرا از آن خوف و اضطراب است؟" وی گفت "این جای پاکان و  
برگزیدگان الهی است، که عالم ملک و ملکوت گردن  
اطاعت بزیر حکم ایشان نهادند، زنهار پرحذر باش و گستاخانه  
ازین راه میا، و از دور بگذر، و الا نخل هستی تو بصرصر  
نیستی از پا در افتد۔"

ع - آهسته که ره بردم تیغ است قدم را

بیت

باش آگاه که ناگاه قفای نخوری

واقف کشتی خود باش که پای نخوری

(۱) مکلیّے تی امامین جو جلوه گاه اچا تائین موجود آھی .

از رواتِ ثقات منقول است، که جناب ولایت ماب حضرت  
مخدوم احمد ۱، و مخدوم محمد ولدانِ مخدوم اسحاق ۲  
علیهما الرحمہ ساکن قصبہٴ هاله کندي در عهدِ دولتِ جام  
نندہ ببلدہ آمدہ و بالايِ اين کوهِ پر شکوه تشریف برده  
بودند۔ هر گاه نزدیک به آن مکانِ هدايت بنیان رسیدند، پای  
برهنه بکمالِ خضوع و خشوع درآمدند، و نفل خواندند، و  
سناجات کردند۔ یکی از خدام کیفیتِ آن مقام استفسار نمود،  
فرمودند ”این جای است که بر عرشِ مجیدِ تفوق دارد، این  
جا جلوهٴ جمالِ جهان آرای حضرت اسامین کریمین روشنی بخش  
دیدهٴ اهلِ ایقان و نور افزای باصرهٴ اصحابِ عرفان است۔“  
آورده اند که حقایق آگاه، معارفِ دست گاه ملوک شاه  
قدس سره روزی از آن راه گذر کرد، بیک بار ظهور  
تجلی آن نیترین سنورین صفر افزای حساب بصیرت وی گشت،  
در سجدهٴ تحییت افتاد، و جبینِ حال را سملوي نور و ضیا  
گردانید، و حدودِ آن قطعهٴ مینو رشک را بسنگ چیده، هر  
چهار جهت آن را معین ساخت، و بجاروب گری آن آستان

- (۱) مخدوم احمد بر گزیده اولیائین سگورن مان هو۔ همیشه اکیلائیء  
پر زندگی گذاریندو هو، ۽ باطني علم، مخدوم عبدالرشید وٴان حاصل  
کیو هئائین۔ ( ”تحفة الکرام“ - جلد ۳، صفحو ۱۴۸ ۽ ۱۴۹ )
- (۲) مخدوم اسحاق ذات جو پٽي هو۔ هالکنديء جو وینل هو ۽  
حضرت شیخ بهاء الدین زکریا ملتانیء جي خاندان جو مرید هو۔ فضیلت  
۽ کمالیت پر پنهنجو مت پاڻ هو۔  
( ”تحفة الکرام“ - جلد ۳، صفحو ۱۴۷ ۽ ۱۴۸ )

علمِ مباحثات بر افراخت . نواب سیف اللہ خان ۱ در عهد ایالتِ خود جلوه گاہ را سکوچه بستہ ، و مبدء سنگین بر کنارہ آن زدہ ، دیوارِ محوطہ بنا نمود و صاحب زادہ خدا داد خان ۲ عباسی گنبدی فلک فرسا بر آن سکوچه مرتب فرمود .

سبحان اللہ این چہ جای ست مہبطِ انوارِ الہی ، و این چہ مکانیت موردِ تجلیاتِ نامتناہی، لمعانِ ہدایت از در و دیوارش پیدا ، و اشعہٴ عنایت از ایوانش ہویدا ، شاہانِ روزگار جبہ سایی این آستان و گردن کشانِ نامدار جا روب کش۔ این سدہٴ آستان ، زحمت کشان را ازین در گاہ صحتی حاصل ، و سائلان را ازین بار گاہ عنایتی واصل ، کو بیدار بخشتی کہ گرم بشتابد و وقتِ سعادت در یابد ، این جا نقدِ فیض رایگان ، و متاعِ جود ارزان ست . الہی بیمن۔ ہمتِ زائران۔ این در گاہ۔ رفیع المنزلت و بصدقِ نیت سائلان این بار گاہِ منیع مرتبت ، مؤلفِ این صحیفہ را بکامِ دل برسان ، و از جامِ معرفتِ خود سرشار گردان .

(۱) سنہ ۱۱۳۷ھ پر نئی جو گورنر ٹی آیو۔ ہن سنہ ۱۱۴۰ھ پر امامین جی جلوه گاہ کی پکی چود یواری ڈیاری . سنہ ۱۱۴۳ھ پر فتح جی بیماریء پر مبتلا ٹی وفات کیائین ۽ مکملیء تی امامین جی جلوه گاہ پر دفن ٹیو ،

( ”تحفة الکرام“ جلد ۳ صفحو ۱۰۱ ۽ ۱۰۲ )

(۲) حکومت جو زمانو : سنہ ۱۱۳۰ھ کان سنہ ۱۱۶۷ھ تائین .

(۵۹)

ذکر درس لله عليه الرحمة

در "تحفة الڪرام" مذڪور ڪه آن بزرگوار از خدمتِ شيخ محمد يعقوب گجراتي رحمة الله عليه نظرِ ڪرامت يافت، و روي توجه از غيرِ حق برتافت، صاحبِ حالات و مصدرِ ڪرامات بود.

(۶۰)

ذکر مخدوم آدم ۲ نقشبندي

المعروف

بمخدوم آدو عليه الرحمة

وي معاصر مخدوم آدم بن مخدوم اسحاق است، كه مذڪور شد. گویند با وجود علوِ مراتبِ حقيقت و افزونيِ مدارج.

(۱) هيءُ شيخ بايزيد وينل رسول آباد (پرڳڻو ساڪرو) جي اولاد منجهان آهي. درس لاءِ حضرت غوث الثقلين جي حڪم سان ٺٽي ۾ آيو ۽ خوجن جي قوم جي گهڻن ماڻهن کي مسلمان ڪيائين. هيءُ انهيءَ پاڙي ۾ رهڻ لڳو، جتي خوجا رهندا هئا ۽ سندن پاڙو نورسيه جي نالي سان مشهور هو. سندس رهڻ جي جاءِ، حاجي محمد قائم واري مسجد هئي، جا پير مسڪين واري ميدان جي لڳو لڳ هئي. شيخ محمد يعقوب، شيخ عثمان ۽ درس امين سان سندس گهرا تعلقات هوندا هئا، ۽ انهن سڀني بزرگن جون ملاقاتون انهيءَ ميدان ۾ ٿي ٿينديون هيون. ("تحفة الڪرام" جلد ۳، صفحہ ۲۳۴)

(۲) تفصيل لاءِ ڏسو "تحفة الڪرام"، جلد ۳، صفحو ۲۳۵.

معرفت جانبِ تعظیم آن بزرگوار بغایت سرعی می داشت ، و یکسر نفس خود را ضعیف بود ، خدا ، را می فرمود که ” مرا آدو گفته باشید “ صاحبِ مقاماتِ جمیل و کراماتِ جلیل بود ، و تاریکِ دلان را بمشعلِ هدایت ، و تیره درونان را بچراغِ معرفت راه می نمود . خلقی کثیر بیمنِ نگاهِ او پی بحقیقت بردند ، و جم غفیر ببرکتِ هدایت او گوهرِ عرفان بچنگ آوردند .

( ۶۱ )

ذکر مخدوم ابراهیم نقشبندی رحمة الله علیه

وی ستوده صفات و صاحب برکات بود ، و خلایق را بشغل ذکرِ خفی از ظلمتِ جهل می رهانید ، و بسرِ منزلِ تحقیق می رسانید ، خوارقِ عادات آن ذات ملائک صفات از حیز شمار بیرون است .

( ۶۲ )

ذکر میان ابا بکر نقشبندی رحمة الله علیه

وی خلفِ ارشد مخدوم ابراهیم نقشبندی است ، قدس سره . منقول است که آن بزرگوار هر که را بذکر خفی مشغول فرمودی ، در اولِ تلقین انوار الهی در سِراةِ فواد مشاهده نمودی ، و از غایت لذت تا دیری مست و بیخود بودی .

(۱) سندس اصلي وطن روهڙي هو . پوءِ ٺٺي ۾ اچي رهڻ لڳو . سندس صاحبزادو میان ابو بکر عرف نالي چڱو به وڏين منزلن جو مالڪ هو . سندس پيو صاحبزادو مخدوم گل محمد سنه ۱۱۸۱ھ ۾ زنده موجود هو . ( ” تحفة الكرام “ جلد ۳ صفحو ۲۳۶ )

گویند چون به ندای 'ارجعي الی ربک راضیة مرضیه' رهگرای ملک بقا گردید، بعد ادائیگی مراسم غسل و تکفین هرگاه جنازه او را بدوش گرفته روان گشتند، بقدرت صانع بی مانع هزاران هزار طیور از تنق غیب پدید گشته، بالای جنازه آن سلیمان کردار پر در پر یافتند.

از روایت ثقه منقول است که هجوم طیور بجدی بود که اکثر مردم شهر بتشیعت جنازه وی همراه بودند، و تا مکلی در زیر سایه مرغان می رفتند، و هرگاه نعش او را از دوش فرو آوردند، و تهیای نماز جنازه کردند طیور ناپدید گشتند، اما صفوف نماز بر تعداد مردم مضاعف گردید.

( ۶۳ )

ذکر میان ابوالقاسم نقشبندی ، رحمة الله علیه

آن مصدر فیوضات غیبی ، مظهر مکاشفات لاریبی

(۱) سندن والد جو نالو درس ابراهیم آهی . هن خاندان جا بزرگ شروعات کان ئی حضرت شیخ بهاء الدین زکریا ملتانی ع جا معتقد هئا . سندن والد درس ابراهیم سپ کان اگهر ئی پر آیا ع ئی پر ئی وفات کیائون . هنن کان پوء میان ابوالقاسم سندن جانشین ٿیو ع ان جي فیض ع برکت مان تمام گهڻن ماڻهن کي فائدو پهتو . هيء عالم به هو ع نسبت جو مالڪ درویش به . سندس معتقدن مان میان محمد زمان ع سنڌ جو مشهور عالم ع درویش مخدوم محمد معین خاص شهرت رکن ٿا . میان عبدالباقي واعظ به کانئس فیض حاصل ڪیو هو . سندس قبرستان مکلی ع تي موجود آهي . سندس ڪمالیت جو تفصیلوار احوال "مقالات الشعراء" منجهان معلوم ٿئي ٿو .

( "تحفة الڪرام" جلد ۳ صفحو ۱۶۵ ، ۱۷۶ ع ۲۲۹ )



مقداري خداپرستان، قدوه اهل عرفان، کاشف غوامض عالم رموز معرفت، عارف معارف ديني، سالک مسالک يقين، مخزن تجليات خداوندي يعني ميان ابوالقاسم نقشبندي قدس سره. قلم را چه طاقت، و زبان را چه يارا که شمه از مناقب شريف و محامد منيف وي بمعرض بيان درآرد.

آن ذات، ملک صفات خورشيدِ مرحمت بود، که بر خلق مي تافت، و سحابِ رحمت بود که عالم از رشحه عنایتش فيض مي يافت. هزاران مردم بيمن نظر فيض اثر وي بملک دل راه بردند، و بشغل ذکر خفي بدرجه تحقيق رسيدند، کراماتش اظهر من الشمس.

منقول است که يکي از مقربان نواب سيف الله خان با غفران منزلت مخدوم محمد معين در رنگ ناخواهي نقاري

(۱) پاڻ پنهنجي علمي تبجر، فقہ ۽ درويشيء ۽ ممتاز درجي جي شاعريء جي ڪري سڄي سنڌ ۾ حد کان وڌيڪ شهرت ۽ عظمت جا مالڪ هئا. پارسي شاعريءَ ۾ ”تساير“ ۽ هنديءَ ۾ ”بيراگي“، تخلص ڪم آڻيندا هئا. سندن نسب جو سلسلو هيءُ آهي: مخدوم محمد معون بن مخدوم محمد امين بن مخدوم طالب الله. پاڻ ميان ابوالقاسم نقشبنديءَ جا معتقد ۽ شاه عنایت الله جا شاگرد هئا. سندن وفات سنه ۱۱۶۱ هـ ۾ ٿي.

سندن تذڪرو ”مقالات الشعراء“ - قلمي، صفحو: ۷۲، ۶۰ (تسليم جي بيان جي سلسلي ۾) ۽ ”تحفة الڪرام“ جلد ۳، صفحي: ۱۷۴، ۲۰۶، ۲۲۷، ۳۳۹، ۳۳۹ ۽ ۳۳۰ ۾ چٽيءَ طرح ملي ٿو. سندن تربت مخدوم ابوالقاسم جي پيرانديءَ جي پاسي موجود آهي. انهيءَ قبرستان جي قبرن تي ڪتبا موجود ڪينهن؛ تنهن ڪري اسين سندس نقشو (جو ابراهيم خليل پنهنجي بياض ۾ ڏنو آهي) صفحي ۸۳، ۸۳ تي ٿا ڏيون؛ جنهن منجهان هر هڪ قبر جي نشان جو پورو پتو پئجي سگهندو. هن بياض جو نقل سنڌي ادبي بورڊ جي لٽريچري ۾ موجود آهي. (ڏسو صفحو ۸۲)

که دیگر روی به آبادی نیارد. مخدم از غایت  
اضطراب بخدمت آن ولایت مآب رسیده، در حالتی که بتوضی  
اشتغال داشت، حقیقت حال بعرض رسانید. آن بزرگوار را از  
کمال اضطراب وی دل بدر آمد، و کوزه گلی که  
بد آن وضو می فرمود، از دستش بیفتاد، و بشکست. آن گاه روی  
بسوی مخدم کرد، و گفت: "خاطر خود جمع دار، که حال  
آن بدسگال نیز هم چنان خواهد شود." گویند هر گاه وی از  
خدمت نواب بفوجداری سرکار مذکور سرافرازی یافته،  
روان گردید، و بگهات بلده رسید. اسپ وی شوخ پاشد،  
و او را بر زمین زد، یک پایش بر کاب زین بند گردید، و اسپ  
می دوید، و او را بر زمین می کشید، تا استخوانش سفال آسا  
خورد بشکست و مرغ روحش از آشیانه جسم بدر جست.

( ۶۴ )

## ذکر سید پر خوردار علیہ الرحمة

وي از اولادِ کرام حضرت غوث الثقلین قدس سره است . منقول است که هرگاه از بغداد باین دیار تشریف آورد ، سادات بلده از نسبِ وي انکار می کردند ، و خدام او را می رنجانیدند . نوبتی آن بزرگوار از راه می گذشت ، خد<sup>ام</sup> وي مطابق قانون این سلسله<sup>ء</sup> علی<sup>ه</sup> دو علم را که یکی موسوم باسمِ قادری ، و دیگر مسمی بنامِ حضوری بود پیشاپیش می بردند ، کسان سادات آن علمهارا بتحکم از دست ایشان ربوده ، بخانه<sup>ء</sup> خود بردند ، و آن را در جای مستحفظ نهاده دروازه را مقل کرده . آن بزرگوار حقیقتِ حال را بخدمتِ نواب ، عزت خان بمعروف بعزت پیر ابلاغ نمودند . نواب او را بحضورِ خود طلبیده باحضارِ سادات امر فرمود . بعد انعقادِ مجلس ، سادات از نسبِ وي انکار کردند ، و گفتند : ” اگر دعوی سیادت صادق است ، آن علمها را که بنام قادری و حضوری موسوم نمودست در حال حاضر گرداند . ” گویند آن بزرگ از غیرت بجوشید ، و رنگِ

(۱) هیء عزت پیر جی نالی سان مشهور هو . پهریائین بکر جو فوجدار هو ۱۰۷۸ هـ پر نئی جو گورنر مقرر تیو . پد سال انھیء عھدی تی قائم رهيو ۶ پوء ۶ کنھن پئی صوبی ڈانھن موکلیو و یو . سعادت خان کان پوء هیء وری پھر نئی جی گورنری تی موئی آيو ۶ چھن سالن جی عرصی تائین رهيو .

( ” تحفة الکرام“ - جلد ۳ ، صفحو ۹۷ )

رويش متغير گرديد، و برخاست و بانگ زد که ”اي قادري و حضوري خود را زود برسانيد!“ بقدرتِ الله تعالى همان دم آن علمها از دروازه مقفل سرکشیده بپرواز آمدند، و نزد وي حاضر گرديدند. ساداتِ کرام سر بچيب انفعال کشيده عذرِ مبادرتهاي خود خواستند.

خلفِ ارشدِ وي بري شاه عليه الرحمه نیز اهلِ دل و خداوندِ کرامات بود، و برابر مزارِ پدر بزرگوار خود آسوده است - نورالله مرقد هما.

(۶۵)

### ذکر درویش اللہدنه زرگر عليه الرحمة

وي از مریدانِ نوباده بوسستانِ کرامت، نخل بندِ گلستانِ هدايت، مظهرِ لطفِ عميم سيد عبدالکریم قدس سره هست. منقول است که پيرزادهاي قریشي ساکن موضع کهاره درویشانِ اين سلسله عليه را از روي حقد و حسد مي رنجانيدند، و هر درویشي که از برابر موضع مذکور گذر نمودي، کمال اذيت بوي مي رسانيدند. درویشان از جور و تعدي ایشان

(۱) هنن جو اصلي نالو سيد عبدالکریم ۽ والد جو نالو سيد لله آهي. هنن جو خاندان متعلوي ساداتن منجهان آهي. پاڻ سنڌ جي مشهور ولي ۽ عظيم مرتبي واري شاعر، شاه عبداللطيف ڀٽائي جا پڙ ڏاڏا آهن. سندن درگاه بلڙي شريف ۾ عام خاص ماڻهن جي زيارت گاه آهي. سندن ولادت سنه ۹۴۳ھ ۾ ٿي ۽ سنه ۱۰۰۰ھ ۾ وفات ڪيائون.

(”تحفة الكرام“، جلد ۳ صفحو ۱۶۰، ۱۶۹، ۱۷۲، ۱۹۳، ۲۰۴، ۲۳۸)

بجان آمدند، و ترک آن راه نمودند۔ اتفاقاً آن بزرگوار را بدان جانب گذر افتاد، پیرزادها از درویش خبر یافتند، و باراده بی حرمتی بشتافتند۔ چون بفاصله ضرب چوب رسیدند، درویش بجانب ایشان نگاه کرد، و بحکم مالک القلوب آن جماعه خون خوار که از درویشان این سلسله ننگ و عار داشتند، کلهم چوبها از خود درافکنده در عقب درویش روان گشتند و در موضع بلری رسیده، سر ارادت به آستان درگاه فلک بارگاه سید عبدالکریم علیه الرحمه سودند، و خود را در سلسله علیه ایشان منسلک نمودند۔ از آن باز مطابق نذر هر سال در ایام مجمع سرو پا برهنه بچراغ افروزی این درگاه سرگرم میشوند۔ مزار فیض آثارش طرف جنوبی مصلی واقع۔ نور اللہ مرقدہ۔

( ۶۶ )

### ذکر محمد یوسف مهدوی رحمة الله علیه

آن صاحب معارف قدسیه، مهبط انوار الهیه، قطب سماوی معرفت، مرکز دائره کرامت، شمع شبستان نبوی، فروغ خاندان مرتضوی، سالار قافله اهل اللہ، سر دفتر و اعلان حق آگاه مقبول جناب صمدی یعنی سید محمد یوسف مهدوی قدس سره۔

در "تحفة الکرام" مذکور است که وی نظر فیض از جناب مبارک شاه یافته، و از مبارک شاه فیض اندوخته، و این از اجل مریدان سید میران محمد مهدوی جونپوری است قهس سره، از بهکر بهتته آمده اغلب اوقات بر مکلی در مقام۔

ورودِ میران مهدوی که اکنون جای شادپایانه سرائیان است۔  
 عبادتِ الهی اشتغال داشت، صاحبِ کرامات و مظهر  
 تجلیات بود۔

و از حقائق و معارف آگاه سید عبدالکریم قدس سره  
 منقول است که "درویشی هندی صاحبِ حال و اهلِ  
 کمال واردِ موضع بلری شد، و در مسجد اقامت نمود۔  
 هر روز وقتِ صبح بخدش می رفتم، روزی احوال  
 اولیاء اللہ سکنهٔ بلده که در قیدِ حیات بودند، از من  
 پرسید۔ من شیمه از مناقب و محامدِ هر یک بمعرضِ بیان  
 در آوردم۔ فرمود: 'ازینها که تو گفتی سید محمد یوسف بمعارضِ  
 ولایت و مدارجِ معرفت افزون می نماید'۔ فرادی آن روز که  
 عبادتِ معهود نزدِ وی رفتم، درویش را نیافتم، بخاطرم  
 گذشت که اغلب در بلده بخدست سید محمد یوسف رفته باشد،  
 متعاقب روان گشتم، درویش را دیدم که در خدمتِ آن  
 عزیزِ مصر معرفت بکمالِ ادب در صفِ نعال نشسته، من هم  
 بگوشه فرا نشستم۔ سید نعلینِ مبارک خود را تبرکاً بوی  
 کرامت فرمود، درویش بغایت شادمان گشت، و فلک را  
 بکامِ خود یافته از خدمتِ فیض منقبتِ وی مرخص شد، و مرا  
 گفت: 'ازین نعلین برای من کلاهی بساز'۔ من رفتم و از آن  
 نعلین برای وی کلاهی ساختم، وی آن را بسر کشید، و روان  
 کعبته اللہ گردید۔"

(۶۷)

## ذکر میان آسو بودله علیہ الرحمة

وی از سریدانِ مهر سپهرِ هدایت، مرکزِ دائرهٔ ولایت  
سید محمد یوسف مهدوی است۔ بنابر وفورِ خدمت و کثرت  
حضور از جنابِ مرشدِ بهرهٔ وافی اندوخته، صاحبِ حالات  
و کرامات بود۔ مزارِ متبرکِ که اش در جوارِ مرشد واقع -  
نور اللہ مرقدہ۔

(۶۸)

## ذکر سید محمد قاسم، رحمة اللہ علیہ

آن بزرگوار، از خدمتِ غواضِ بحرِ تجرید، شہسوار  
عرصۂ تفرید سید عبدالکریم علیہ الرحمہ نظرِ فیض یافته، صاحبِ  
معرفت و یقین و خداوندِ ارشاد و تلقین بود۔ زیارتِ آن  
بزرگوار، منبعِ سعادتِ دنیوی و شمرِ درجاتِ آخروی  
است۔ هر که از صدقِ نیت در حین مشکلات بوی رجوع  
نماید، سرادِ وی به آسانی برآید۔

خلفِ ارشد وی سید لطف اللہ زیاده بر پدر بزرگوار -  
خود بمدارجِ عرفان تصاعد نمود، و صاحبِ حال و کرامات بود۔  
منقول است کہ "آن قدوہ انام، هنگامِ نمازِ شام هر چه  
از اذوقہ در خانۂ خود می یافت، صرفِ فقرا و مساکین می نمود،  
و می فرمود کہ 'روزی' فردا را روزی رسان متکفل است"۔  
قبورِ ایشان در جوارِ سید محمد یوسف مهدوی واقع -  
نور اللہ مرقدہما۔

(۱) دسو "تحفة الکرام"، جلد ۳، صفحو ۱۲۳۔

(۶۹)

## ذکر شیخ ۱ ابا بکر علیہ الرحمۃ

وي از اولاد حضرت قطب الاقطاب شیخ بهاء الدین زکریا ست قدس سره، صاحب فیض و برکت بود.

گویند: شخصی بخدمت وی آمد و گفت "هفت سال است که تاهل کرده ام و فرزندی ندارم، از ملامت مردم در آزارم، که گاهی مرا عینین می خوانند، و گاهی زوجه مرا عقیمه می دانند. دعا کن خدا تعالی فرزندی بمن کرامت فرماید، اگرچه دختری باشد." آن بزرگوار این آیه کریمه بوی آموخت، که بعد ادای فریضه صبح ده بار می خوانده باش، 'یهب لمن یشاء اناثا ویهب لمن یشاء الذکور'. بعد چندی آن شخص باز آمد، و گفت: "دعای بندگان موقع قبول یافت، آثار حمل پدید گشته است، اکنون بصدق نیت آمده ام نظر همت برگمار، تا فرزند نرینه بمن روزی گردد." "آن حقائق آگاه تبسم نمود، و فرمود: "هرگاه خاطر تو بفرزند نرینه تعلق دارد نصف آخر از آیه مذکور می خوان." آن شخص همچنان کرد، بعد انقضای مدت حمل خدا تعالی پسر بوی

(۱) "تحفة الکرام" جي روايت موجب، پاڻ سيد ميران محمد جونپوريءَ جا مرید ۽ فیض یافتہ هئا. سندن تربت ذکر تي آهي.

( "تحفة الکرام" جلد ۳، صفحو ۲۵۱ )

(۲) ترجمو: 'جنهن کي چاهي ٿو، ٿيئر عطا فرمائي ٿو ۽ جنهن کي چاهي ٿو، پٽ عطا فرمائي ٿو'. (پارو ۲۵، سوزہ الشوري، رکوع ۴).



کرامت فرمود ، و دیده امید او بدیدار فرزند دلبنده روشن  
گردید .

مزار فیض آثار وی علیحدہ بر کوهچہ موسوم باسمش  
واقع - نور اللہ مرقدہ .

( ۷۰ )

ذکر بی بی فاطمہ المعروف بی بی حاجیانی علیہا الرحمۃ

وی فاطمہ نام داشت ، چون از زیارت بیت اللہ مراجعت  
نمود ، باین اسم موسوم گردید .

گویند : وی قرآن بر زبان داشت ، در عزیمت کعبۃ اللہ  
هر شبان روز ختم قرآن می کرد ، و ثواب آن را بروح مطهر  
حضرت رسالت علیہ الصلوٰۃ و السلام می فرستاد .

منقول است کہ بعد از فراغ زیارت حرمین شریفین زاد  
ہما اللہ تعظیماً و تکریماً چون در کشتی بنشست ، و روان گردید ،  
در اثنای راه بادی تیرہ پیدا شد ، و طوفانی عظیم برخاست .  
اہل کشتی دست از جان خود بشستند ، و مایوس گشتند ، از  
غایت اضطراب بہ آن رابعہ زمان رجوع آوردند . وی دست  
بدعا برداشت ، و گفت : "اللہی من برضای تو راضیم ، و بقضای  
تو تن دادم ، امّا این ضعیف و جمعی مضطر کہ تکیہ بر کرم  
تو دارند ، و از طوفان نجات می خواہند بر حال ایشان رحم کن ."  
راوی گوید : وی در مناجات بود ، کہ طوفان بنشست ، و  
باد مخالف برطرف گردید .

(۷۱)

## ذکر میان شیخ اعلیٰ قدس سرہ

آن سست جام توحید، نھنگ لجه، تفرید، مصباح مکامن۔  
روح، مفتاح خزاین فتوح، نیئر اوج معرفت، دریای پرموج  
حقیقت، مبارز میدان مجاہدہ، محو تجلیات مشاہدہ، خداوند  
اوصاف معانی یعنی پیر شیخ عالی رحمۃ اللہ علیہ۔  
وی ارشد اولاد حضرت شیخ بہاؤ الدین ملتانی ست  
قدس سرہ۔

در "تحفة الکرام" مذکور است، کہ آن بزرگوار در عہد  
ترخانہ بزی اہل فقر وارد تہ، و در باغ میان سید علی شیرازی  
علیہ الرحمہ کہ امروز اولاد کرام شیخ در آن جا سکونت  
دارند، فرود آمدہ، در سایہ درختی بنشست، و بس کہ آواز  
چرخہ دولاب مرغوب خاطرش افتاد، همان جا مقام کرد۔  
ہنگام شام باغبان بعاتت معہود گاؤ از دولاب بکشود، و  
بخانہ رفت۔ چون خاطر شیخ بصدای دولاب تعلق پیدا کردہ  
بود، بقدرت الہی تمام شب چرخہ دولاب بی گاؤ در گردش  
بود۔ باغبان کہ وقت صبح بباغ در آمد، دید کہ تمام شب  
دولاب گردیدہ، و از کثرت آب اشجار نقصان پذیرفتہ، بخدمت  
میان سید علی بشتافت، و استغاثہ نمود کہ فقیری تمام شب  
دولاب گردانیدہ، و باشجار اذیت رسانیدہ۔ سید علی فرمود تا  
اورا از باغ بیرون نمایند۔ شیخ بمجرد منع از باغ بیرون  
خرامید۔ گویند: آن درخت کہ در سایہ او منزل

(۱) دسو "تحفة الکرام" جلد ۳، صفحو ۱۳۱۔

و آن چمن گل که بتماشاي او حظ دل داشت ، حالي هم پاي فقير روان گرديد . باغبان در ورطه حيرت در افتاد و سر بتمدم وي نهاد ، و زبان معذرت بکشاد ، و خبر به سيد علمي فرستاد . آن قدوه احرار از جاي خود دويده آمد ، و ملاقات محققانه کرد ، و تمامي باغ نثار مقدمش فرمود . گویند : آن بزرگوار عالي مقدار در تمام عمر خود از جنس ماکولات چهارده تويه جو خورده بود .

( ۷۲ )

### ذکر میان لاکهه عليه الرحمة

وي صاحب حال و اهل کمال بود . در هر چهار موسم بيک ته بند چيرسي که از ناف تا زانو مي پوشيد ، قناعت داشت ، و در تغلق آباد ، عرف کلان کوٹ تنها مي گذرانيد . کرامات و خوارق عادات او بسيار است . گویند : شخصي در ايام زمستان شبانه بنا بر طلب شتري

(۱) هيء شهر مڪلي - ٽڪريءَ جي ڏکڻ ۾ هندن جي زماني جو هڪ آڳاٽو شهر هو ، ۽ آتان جي راجا جي نالي پٺيان ڪلاڪوٽ مشهور ٿي ويو . بعد ۾ جدا جدا زماني ۾ هن شهر ۽ قلعي جي مرمت ٿيندي رهي . جدا جدا تاريخن ۽ تذڪرن ۾ سندس نالو ، تغلق آباد ، طغرل آباد ۽ ڪلاڪوٽ به ملي ٿو . هنوقت به قلعي جا ڀڳل ٿيل نشان ، جامع مسجد جون ديوارون ۽ ٻئي تلاءَ ، انهيءَ شهر جي عظمت ۽ وڏائي جا شاهد آهن . ( ” لب تاريخ سنڌ“ - قلمي صفحو ۲۵۶ ، ۽ ” مڪلي نامه“ قلمي

ملڪيت - سنڌي ادبي بورڊ )

کد گم شده بود ، از آن جا می گذشت . پس که افسرده سر ما بود ، چون ویرا که دید گفت : ” ای درویش ! اگر آتشی داری ، بنما که ساعتی خود را در تاب آن فراهم آرم . ” آن بزرگوار گفت : ” بیا بپهلوی من بنشین . ” وی رفت و بپهلویش نشست ، چندان حرارت در وی اثر کرد که تاب نیاورد و برخاست ، و یک قدم دورتر نشست .

مزار فیض آثارش در جوار میان شیخ عالی علیه الرحمه واقع - نورالله مرقدہ .

( ۷۳ )

ذکر درویش موسی المعروف بموسی مهربان علیه الرحمه  
وی صاحب کرامات بود . گویند : هر حاجت مندی که بخدمت آن کریم الاخلاق رجوع آوردی ، در سلام بروی سبقت فرمودی ، و هر گاه وی مطلب خود عرض کردی ، بکمال عجز و نیاز او را بر حصول مقصد امیدوار نمودی ، بنا بر آن بقلب مهربان اشتهار یافت .

از مردم معتبر مسموع است که آن بزرگوار ، مستجاب الدعوات بود ، گاهی تیر دغای او از هدف رد نگشت ، و سائل از خدمت وی هیچ گاه محروم برنگردید .

مزار فیض آثارش در جوار درگاه میان شیخ عالی علیه الرحمه واقع - نورالله مرقدہ .

( ۷۴ )

## ذکر شیخ محمد غوث علیہ الرحمۃ

گویند : آن بزرگوار روزی نشسته بود ، بیک بار برخاست ، و نعره بزد ، و حمله چند بکار برد . بعد از ساعتی تسکین یافت ، و بجای خویش قرار بگرفت . از خدمتِ وی حقیقتِ حال استفسار نمودند ، فرمودند : ” یکی از خدامِ ما در بیابان می رفت ، دزدان بروی ریختند ، و خواستند تا سرش ببرند ، و مالش را بغارت ببرند ، وی ما را یاد کرد ، برخاستم ، و او را از دزدان نجات دادم . ”

بعد انقضای ایامِ چند ، آن شخص درآمد ، و شکرِ دستگیری و اعانتِ مرشد بتقدیم رسانید . از وی چگونگی حال باز پرسیدند ، گفت : ” در همان تاریخ دزدان بر سرم تاخته بودند ، من شیخ را یاد کردم ، آن بزرگوار بصورتی که دارد ، خود را در آن جا ظاهر کرده بر دزدان حمله آورد ، و مرا از دست آنها نجات بخشید . ”

مزارِ وی برابر میان موسی مهر بان واقع - نور اللہ مرقدہ .

( ۷۵ )

## ذکر پیر غیب رحمۃ اللہ علیہ

گویند : در زمان سابق که زمینها زیر دریا بود ، این جا کشتی غرق شده ، و در آن کشتی یکی از اولیاء اللہ تشریف داشت ، که اهل آن سفینه را قبلاً ازین واقع آگاه ساخته ، بتصدیقِ نصف مال امر فرمود . ایشان سخن آن اهل دل را

لا يعني انكاشتنده، و بهزل و تمسخر پرداختند، تا آن كه سفينهء  
وجودِ شان بهوای سالِ دنيا غرقِ بحر فنا گردید.

منقول است كه آن بزرگوار در آن روز بذكر جلي مشغول  
بود، و در حین غرق شدنِ كشتي هم چنان بذكر مواظبت  
داشت، و بعد از آن كه بلجهء رحمتِ الهی فرورفت، تا سه روز  
آواز ذكر از آن جا بیرون می آمد.

آورده اند كه بعد این واقعه بالای كوهچه در جاي كه  
اكنون مزار متبركهء او واقع است، بعضی اوقات شخصی  
نمودار می شد. هرگاه دریا این زمین را فرو گذاشت، دیگر کسی  
در آن جا بنظر نیامد.

( ۷۶ )

### ذكر میان لال علیه الرحمة

وي صاحب مقامات و خداوندِ كرامات بود، با حقائق  
آگاه شیخ محمد و اصل ۲ سجاده نشین حضرت پیر شیخ عالی  
قدس سره صحبت محققانه داشت. تصرفات وي بسیار و بیشمار است.  
گویند: مرقدِ متبركهء آن بزرگوار گاهی پیدا و گاهی  
ناپیدا است. والعهدهء علی الراوی.

(۱) سندن تربت شیخ جیئی جی تربت جی اپرندي پاسی دانهن  
آهی. ( " تحفة الكرام " جلد ۳، صفحه ۲۴۸ )

(۲) پاڻ ترخان جی زمانی جا بزرگ آهن. سندن تذکرو  
" تحفة الكرام " جی جلد ۳، صفحہ ۲۱۳ پر ذکر کیل آهی.

( ۷۷ )

## ذکر سید محمد غوث علیه الرحمة

وي پيشواي اهل عرفان، و قدوه اصحاب ايقان بود۔  
منقول است که: "شخصي دختری داشت، بغایت خوبروي،  
و پسندیده خوي، اما گراني گوش مادرزاد داشت، و  
بجدي اصم بود که آواز رعد هم بسامعه وي نمي رسيد، و  
بنا بر اين علت کسی از ابناي جنس بخواستگاري او رغبت  
نمي فرمود۔ آن شخص ازین سمر همواره اندوهناک مي بود،  
روزي بخدمت آن غوث زمان بشتافت و عجز و زاري و  
تضرع و بيقراري از حد گذرانيد۔ آن بزرگوار را بر حال وي  
ترحم پديد آمد، فرمود: "برو، و در هر گوش او اذان برخوان۔"  
وي بخانه رفت، و هم چنان کرد، بقدرت اللہ تعالی همان  
دم دختر او از آن علت نجات يافته، و شنوا گردید۔  
گویند: از آن بعد قوت سامعه او بجدي رسيد، که اگر  
کسي بفاصله بعيد سخن باهستگی مي گفت، وي مي شنفت،  
و مردم از آن تعجب مي کردند۔

( ۷۸ )

## ذکر شاه جنید قدس سره

وي صاحب حال و اهل کمال بود، در جاي که اکنون  
مدفون است، بعبادت حق مواظبت مي داشت، و تنها مي گذرانيد۔  
هر سقیمی که بخدمتش رفتي، از کوزه خود مقدار آب  
بخوردن وي دادي، در حال شفا يفتي۔

گویند: در غاری که بکوه سکلی جانب میکرا واقع است، مدت دو سال بعبادت پروردگار مشغول بود، و در آن مدت بیک گرده نان و یک کوزه آب که همراه خود برده قناعت داشت.

منقول است که: روزی خفته بود، ماری عظیم ظاهر شد، و قصد وی نمود، چون نزدیک رسید، و خواست که به آن ذات فائز البرکات گزندی رساند، در حال سنگها از جای خود برجستند، و سر آن مار را فرو گرفتند. شخصی از دور معائنه این حال نمود، بمالینش آمد، و از خواب شیرینش بیدار کرد، و آن عجوبه را بوی باز نمود. گفت: "هرگاه لطف الهی در باره همچو من بنده غافل تا باین قدر باشد، فضل او تعالی و تقدس در حق بندگان خاص خود که دمی بی یاد او نباشد، تا چه حد خواهد بود."

مزار فیض آثارش نزدیک به تغلق آباد واقع - نور الله مرقده - پوشیده نماند که هر چند اولیاء الله بمسافت دور و نزدیک بسیار برین کوه آسوده اند، اما چون معمول زائرین رحمهم الله علیهم اجمعین چنان است، که از درگاه عرش اشتباه حضرت پیر مراد قدس سره، تا مزار فیض آثار شاه جنید علیه الرحمه از یک سر ابتدا و تا سر دیگر انتهای زیارت می کنند، بنابر آن مؤلف این صحیفه شریفه یک ران قلم را ازین جا منعطف نموده، در وادی شرح و بیان آسودگان بلده گرم شتاب می سازد.



## باب د و ډيم

در ذکر اولياء اللہ کہ در عينِ بلده تته آسوده اند.

### فصل اول

در ذکر اولياء کہ در محله غله بازار آسوده اند.

( ۷۹ )

ذکر حضرت سيد شاه مسکين قدس سره

آن شهبازِ فضايِ لاهوت، يکه تازانِ ميدانِ جبروت،  
سر دفترِ اولياءِ کبار، سالارِ قوافلِ ابرار، صاحبِ مناقبِ  
عليه، مظهرِ کراماتِ جليه، گلِ دستهٔ بوستانِ اصطفاء، گلِ  
سر سبدِ حديقهٔ ارتضا، شهسوارِ مضممارِ معرفت و يقين، يعني  
سيد شاه مسکين عليه الرحمه.

وي در فترتِ فرنگيان، که در عهد دولت مرزا عيسی

(۱) شاه حسن جي وفات کان پوءِ، اتر سنڌ جي حڪومت سلطان  
محمود جي حوالي ٿي، ۽ ڏکڻ سنڌ تي مرزا عيسی ترخان حڪومت ڪرڻ  
لڳو. پنهنجي پنهنجي حصي تي قبضي ڪرڻ کان پوءِ ٻنهي ڌرين ۾  
اختلاف پيدا ٿيو ۽ جنگ تائين نوبت اچي پهتي. سنه ۹۶۳ھ ۾ مرزا  
عيسی ترخان پنهنجون فوجون وٺي سلطان محمود جي گاديءَ جي هنڌ  
بکر ڏانهن وڌيو. هن پنهنجي مدد لاءِ گوٺا جي پورچوگين کي  
گهرايو، پراهي اڃا آيا ٿي ڪين ته هيءُ اڳي بکر ڏانهن روانو ٿي  
ويو. هن بکر پهچي شهر کي گهرو ڪيو ۽ سلطان محمود قلعي ۾  
بند ٿي ويو. اهو گهرو اٽڪل پندرهن ڏينهن تائين هليو ۽ انهي  
عرصي ۾ ٻنهي ڌرين جي وچ ۾ هڪ ٻه ڀيرو چڻا پيئي به ٿي. مرزا عيسی

ترخان وقوع یافته، و شرح آن در احوال گنج شهیدان ۲ مرقوم  
گردد، بشهادت رسیده.

از روایت ثقات منقول است که آن بزرگوار بعالم

خان بکر پر ئی هو ته گوئا جي پورچو گیزن جون فوجون نئي ۾  
اچي پهتيون. انهن جڏهن ميدان خالي ڏٺو تڏهن خيال ڪيائون ته  
جنهن صورت ۾ مرزا عيسي هتي ڪونهي ۽ هيٺ اسان کي جنگ جو  
فائدو به حاصل ٿي نٿو سگهي، تڏهن ڦرلٽ ڪرڻ جو اهو سڀ کان  
بهترين موقعو آهي. بس، انهن سڄو ملڪ بادشاه کان خالي ڏسي ڦرلٽ  
مان خوب هٿ ٺاريا، ۽ نئي ۾ قتل عام ڪري سڄي شهر کي باه ڏيئي  
چڏيائون، جنهن جي ڪري نئي جون وڏيون وڏيون عاليشان عمارتون  
سڙي رک جو ڍير بنجي پيون. چون ٿا ته اهو درد ناڪ حادثو جمعي  
جي ڏينهن ٿيو هو.

پورچو گيزن انهيءَ ڦرلٽ منجهان جيترو ڌن دولت هٿ ڪئي،  
تنهن جو مثال ايشيا جي ڪنهن به ڦرمار ۾ نٿو ملي سگهي. اهڙيءَ  
ريت اهي ماڻهو رڻ ڀاري واپس هليا ويا. مرزا عيسي کي جڏهن  
انهي ڳالهه جي خبر پيئي، تڏهن هڪدم گهرو چڏي نئي موٽيو.  
سلطان محمود سندس پيڇو ڪندو سيوهڻ تائين آيو، پر انهيءَ زماني جو  
مشهور بزرگ مير ڪلان اچي وڃ ۾ پيو ۽ پنهنجي ڌرين جو صلاح ڪرائي  
چڏيائين. تنهن کانپوءِ سلطان محمود بکر ڏانهن روانو ٿيو ۽ مرزا  
عيسي نئي واپس موٽي آيو، ۽ ايندي شرط اڌ سڙيل جاين جي مرمت  
ڪرايائين.

(”تاريخ معصومي“ صفحو ۲۰۷، ۲۰۸ ۽ ”تحفة الڪرام“ جلد ۳ صفحو ۶۷)  
(۲) پورچو گيزن جي انهيءَ ڦرلٽ ۽ خونريزيءَ ۾ جن جامع مسجدن  
جي اندر مسلمان شهيد ٿيا، تن کي انهن مسجدن جي ڀانڱرن دفن ڪيو  
ويو. اهي هنڌ جتي انهن شهيدن کي دفن ڪيو ويو هو،  
تن کي گنج شهيدن (شهيدن جا پٽ) چئجي ٿو ۽ اهڙا پنج  
شهيدن جا پٽ نئي ۾ موجود آهن.

روحانیت در محافلِ اولیاء اللہ بمنصبِ جانشینی حضرت غوث الاعظم قدس سره، سرافرازی دارد. زیارتِ فیض اشاعتِ او، گره کشای کارِ فرو بستگان، و سرهمِ بندِ ناسورِ دل خستگان است، هر که از صدقِ ارادت به آسانتش رسید، بکامِ دل آرسید.

سروی ست از جناب هدایت نصاب میان ابوالقاسم نقشبندی علیه الرحمه که 'از اولیاء اللہ کسی باین شکوه در عین بلده نیا سود.'

نقل است از راویِ ثقه که وی از جمله اوراد و اذکار صلواتِ مبارک را بسیار دوست، و صلواتِ خوان را بغایت عزیز دارد، و حاجاتِ او را زود بانجاح رساند، در حین حیات خود بسیار کسان را بمقام صدق و صفا رسانید، منجمله آن خاکِ شاه است، که عمرِ گران مایه خود را صرفِ خدمت و ارادتِ او نموده یافت آن چه یافت.

قبرِ وی برابر مرقدِ متبرکه که 'مرشد واقع - نور اللہ مرقد هما.

(۸۰)

### ذکر سید محمود علیه الرحمه

آن صاحب بصیرت، ملک سیرت در مسجد اقامت داشتی، و همواره بتسبیح و تهلیل مشغول بودی.

منقول است که گدای نابینا همواره از بصارت خود در پیچتابِ غم، و گردابِ الم می بود، روزی برهنمونی بخت پیدار در آن مسجد درآمد و از قراینِ گفتگو آن بینای راهِ حقیقت

را مردِ معنی یافته ، بامیدِ بهبودِ خود در گوشهٔ مسجد  
مذکور معتکف گشت ، و چشمِ امل در وی دوخت . آخر شبها  
دستِ تضرع بدامنِ فیض میامنش آویختی ، و گفتی : " ترا که  
دیدهٔ دل و است ، و در گلشنِ معرفتِ محو تماشا ست ، از تو  
آید که باعادهٔ بصارتِ من نظرِ لطف بر گماری ، و آب از  
جوی رفته را باز آری . " شبی از شبها که چشمِ بختش بیدار شد  
بود ، آن مردِ مکِ دیدهٔ معرفت بر حالِ تباهِ وی رحم آورد ،  
و سرِ زبان معجز نشانِ خود را در عیونِ وی بگردانید ، در  
حال بقدرتِ الله تعالی کاسهٔ چشمش لبریز بادهٔ نور و ضیا  
گردید ، و از چپ و راست دیدن گرفت .

بیت

کار نه این گنبدِ گردان کند  
هر چه کند همتِ سردان کند

( ۸۱ )

ذکر شیخ فریدِ قدس سره

آن صاحبِ حال ، مظهرِ کمال ، باز یافته مجلس انس ،  
محرمِ خلوت سرایِ قدس ، مستِ جامِ حقیقت ، شاربِ رحیقِ  
معرفت ، غواصِ بحرِ تجرید یعنی شیخ فرید علیه الرحمه .  
وی کمالاتِ ظاهری نیز بسیار داشتی ، صاحبِ علم و  
فضل بود ، در طاعات و عباداتِ الهی کمال جد و جهد  
می نمود ، و در مقامِ جذبهٔ محبت ، و غلبهٔ شوقِ رتبهٔ عالی  
داشت .

منقول است که از ارادتمندانِ وی در ایامِ حجِ بیخداست آن بزرگوار نشسته بود، و بر حالِ خود تاسف می‌خورد، و گفت: "سه سال است که ارادهٔ حجِ مصمم دارم، و بنا بر قصورِ طالع هر سال از حصولِ باین دولت محروم می‌مانم." وی فرمود: "چه مانع داری؟" گفت: "مادرم پیر و ضعیف است، اگر من از و مفارقت جویم، حالِ وی تباه خواهد شد." آن سالیک مسالکِ حقیقت بر رعایتِ حقوقِ وی تحسین نمود، و فرمود: "برخیز و هم پای من روان شو که ترا بکعبهٔ الله رسانم." وی برای قدمِ شیخ روان گردید، بعد طی اندکِ مسافت بمکهٔ معظمه رسیدند و بمناسکِ حجِ قیام نمودند، و هر گاه سه روز منقضی شد، معاودت نمود، و از همان قرار در یک ساعت وی را باز بشهر رسانید.

در فترت فرنگیان درجهٔ شهادت یافته - نور الله مفعجه.

( ۸۲ )

ذکر شیخ محمد مکائی رحمه الله علیه

آن شیرِ بی‌شدهٔ حقیقت، صاحبِ یمن و تصرفات و خداوندِ کرامات و خوراقِ عادات بود، مناقب و مجامدِ وی زیاده از حوصلهٔ بیان است. کلامش اجابتِ کلی داشت، هر کرا دعای خیر کردی، و در بارهٔ او فاتحه خواندی، فلک بکامِ وی گشتی، و بر مراداتِ دینی و دنیوی دست یافتی. سزارِ فیضِ آثارش مظهرِ تجلیات و معدنِ فیوضات است. گویند در زمانِ سابق آخر شبها شیری می‌آمد، و بدّمِ خود

جا روبِ آستانش می نمود .  
 بعضی مردم را اعتقاد آنست که این آستانه همان شیخ  
 محمد مکائی است که در نیرن کوت ۱ که اکنون به حیدرآباد  
 موسوم است آسوده - نور اللہ مرقدہ .

(۸۳)

## ذکر حاجی محمد یعقوب علیہ الرحمة

وی عارفِ کامل و عالمِ عامل بود، بر شرائع و سنن استقامت  
 کلی داشت، و همواره تخمِ محبت حضرت خیرالبشر علیہ الصلوٰۃ  
 والسلام در مزرع دل می کاشت، و بعد ادای فرض و سنن همه  
 وقت بشغلِ صلوٰۃ رطب اللسان بود، و خلق را می فرمود که  
 'در جمیع اوقات و اذکار حضورِ دل شرط است، که بی آن  
 بدرجہ اجابت و اصل نشوند، الا صلوٰۃ که بی حضور شائسته  
 قبول است' .

گویند هر دریضی که بخدمت اکسیرِ خاصیت وی  
 می رسید، یک بار صلوٰۃ مبارک می خواند، و بر وی می دید،  
 در حال شفایافت .

(۱) هائوکی حیدرآباد واری هند تی آباد ٹیل شهر جو نالو  
 نیرن کوت هو . هنوقت محمد مکائیؑ جی تربت شهر جی اوله  
 ۶ ذکون طرف هکڑی قلعی پر موجود آھی . اهو اشارو انھیؑ تربت  
 ڈانھن آھی .

(۸۴)

## ذکر سید محمود اقدس سره

در "تحفة الکرام" مذکور است که مرقد آن عارفِ حق، واصلِ مطلق در اصل محسوس نبوده. شخصی از عطاران بنای خانه می نهاد، چون زمین را کافتند، جسد سالم یافتند، از چگونگی حال آن مظهرِ کمال هر چند سراغی جستند، گاهی اطلاع دست نداشت. شب آن روز در مرایا معلوم شد که سید محمود از اهل الله است، از آن باز زیارت گاه خاص و عام و سائلان در گاهش را فلک بکام. مخدوم محمد حافظ ساکن ضلع اوده چه زاد بر کاته - نقل می کرد که: "در اوائل حال که در بلده با استفاده علوم مواظبت داشتیم، ناگاه بعشقِ مه روی مبتلا گشتم، چندان که عنان اختیار از کفم بیرون شد، زلفِ مطولش سلسله جنون بر گردنم نهاد، و دور و تسلسل عشقش سبق شیدائی یادم بداد. در حاشیه شمسیه عذارش پیوسته نظر می کردم و در تفسیر بیضاوی جمالش مطالعه سر می کردم. سخن مختصر از تحصیل فوائد علمی عاطل ماندم، و چندان که دل درد مند خود را پند می دادم، از کوچۀ عشق بر نمی گشت. روزی برهنمونی بخت از برابر مزار فیض آثارِ وی می گذشتم، بخاطر گفتم 'الا ان اولیاء الله لا یموتون' یک بار از روح پُر فتوحِ وی مدد خواهم، باشد که خانه دلم را از شور عشق پردازند، و جانم را از هوای آن غارت گرِ هوش مستغنی سازند.

(۱) ذ سو "تحفة الکرام" جلد ۳ - صفحہ ۲۴۶.

برفتم و زیارت کردم ، بقدرتِ الله تعالی همان دم دلِ خود  
را از عشقِ وي خالی یافتم ."

(۸۵)

ذکر سید ابراهیم علیه الرحمة

وي مجذوب و مستانه وضع بود، در محبت الهي بيقراري  
تام داشت . هر کرا فحش گفتم ، زودبر مرادِ خود دست یافتم ،  
و هر که را سنگ زدي بلا از سر وي دفع شدي .

منقول است که روزي از راه مي رفت ، جواني را دید  
که از دور مي آمد، دست بسنگ انداخت ، جوان دریافت ، و  
بگریخت ، وي عقب آن مي دوید ، و مي گفت 'باش تا بلا از  
سرت بگردانم . ' جوان تیزگام از نظر وي ناپدید شد، گویند :  
هم در آن روز جوان را مار سیاه بگزید ، و رخت حیات ازین  
سرا بیرون کشید .

مزار فیض آثارش بر کنار کولاب ملاحان واقع - نور  
الله سرقده .

(۸۶)

ذکر سید عبد الله علیه الرحمة

وي صاحب حال و اهل کمال بود ، در وادي توحید  
و سلوک رتبه عالی داشت ، عمر شریفش در تجرد پایان  
رسانیده ، مناقب و محامد آن بزرگوار بسیار و بیشمار هست ،  
بیمن برکات معروف ، و بکرامات و تصرفات موصوف بود .



مزارِ فیضِ آثارش برکنارِ کولابِ ملاحانِ معدنِ فیض و  
عنايت و مخزنِ لطف و هدايت است - نورالله مرقدہ .

( ۸۷ )

ذکر سید ابراهیم علیہ الرحمۃ

آن نخل بندِ ریاضِ شهادت ، رنگ بخشِ گلستانِ  
سیادت ، قدوہٗ احرارِ اجل ، ابرارِ سالکِ مسالک ، معرفتِ  
ناسکِ مناسک ، حقیقتِ مظهرِ لطفِ قدیم ، یعنی سید ابراهیم  
قہس سرہ . وی صاحبِ معارف و مناقب بود .  
منقول است کہ پسرِ داشت خورد سال ، روزی بعبادتِ  
طفلانہ در حینِ نماز بر زانوی وی بنشست ، بیک بار رنگِ  
درویش متغیر گشت . بعد ادای نماز روی بسوی او کرد ،  
و گفت " میان من و پروردگار من حائل شد ، ایامِ عمرت  
سپری باد . " گویند آن پسر را همان ساعت در شکم پیدا شد ،  
و جان بحق تسلیم نمود . بعد ازین واقعه خاطر از جمیع علائق  
و عوائق برکند ، و در مسجد بنشست ، و همواره سر بمراقبه  
داشت ، تا شبی از شبها کسی بگمانِ سال وی را بدرجہ  
شهادت رسانید

مزارِ متبرکہ اش در کنجِ حویلی خشتی واقع - نورالله

مرقدہ .

(۸۸)

## ذکر شیخ حسن علیہ الرحمة

آن صاحب بصیرت، ملک سیرت، باز یافته خلوت لاهوت،  
 محرم سرا پرده، ملکوت، شهسوار مضماری حقیقت، غواص  
 دریای معرفت، مقبول ایزد ذوالمنن یعنی شیخ حسن  
 علیہ الرحمة.

وی صاحب مقامات عالیہ بود، با حقائق و معارف آگاه  
 مخدوم اسحاق اربعائی علیہ الرحمة صحبت محققانه داشت،  
 گویند نماز فجر هر روز در بیت الله می خواند.  
 منقول است که سلطان روم را مهمی صعب پیش آمد  
 دست تضرع بدامن اهل الله آویخت، بجهت کشائش  
 کار خود از انفس متبرکه، ایشان همی خواست. آن سالکان  
 مسلک حقیقت چندان که در انجلال مشکل وی صرف مقدور  
 خود نمودند، از کار فرو بسته، سلطان گره نکشود و بعجز خود  
 اعتراف کردند، و گفتند شیخ حسن نامی از زمره اولیاء الله  
 در بلده تته سکونت دارد، مشکل تو بتوجه وی آسان گردد.  
 سلطان روم یکی از معتمدان خود را بطریق اختفا بر جناح  
 استعجال بجانب سند روان ساخت، تادر خدمت فائض البرکت  
 وی عرض حال نموده چاره کار از آن قدوه احرار باز جوید.  
 هر گاه فرستاده سلطان وارد بلده گردید، بعد تفحص معلوم  
 نمود که بفاصله ده روز از دنیا رحلت کرده، بغایت  
 مایوس و نا امید گردید. شب در واقعه خواب آن معرفت نصاب

اورا بر حصول ماسول بشارت داد، و بمعاونت ماسور ساخت،  
و سلطان را نیز همان شب در عالم رویا بر کامیابی مطمئن  
و متسلی گردانید. گویند آن فرستاده بکمال امیدواری مراجعت  
نمود، و قبل از ورود او بیمارگاہ خلافت سلطان بر خواهش  
خود دست یافته فائز المرام شده بود.

( ۸۹ )

## ذکر سید ابراهیم علیه الرحمة

وی در فضل و کمال ظاهری سرآمد روزگار بود، و  
در علوم غریبه نیز دست گاهی داشت. روزی در علم جفر  
بمستقبل حال خود نظر می کرد، از معرفت الهی در طالع  
خود نصیب وافی دید. برهنموننی توفیق طالب مرشد گردید،  
و در خدمت حقائق و معارف آگاه شیخ حسن قدس سره رسیده  
مدتها ریاضت کشید، و سه بار در اربعین نشست، تا آن گه  
بیمن توجه مرشد چراغ معرفت در دلش افروخته شد، و  
از زمره اهل الله گشت.  
مزار فیض آثارش برابر مرشد واقع - نورالله مرقده.

( ۹۰ )

## ذکر پیر بودهن علیه الرحمة

وی صاحب مقامات علیه و مظهر کمالات جلیه بود،  
گویند: هر توکه ریشی که محاسن گاه خود را یک اربعین  
کامل بر سر قد متبر که وی بساید، ریش او از یک سر تا

سر دیگر درست براید .

یکی از دوستان این مؤلف توکه ریش بود ، و موی چند  
بر زنج داشت ، و در آن حالت بحد کهنوت رسیده . یک بار  
بقدرت اللہ تعالی ریش او گرد و سالم بر آمد ، بحیرت رفتیم ،  
و بجهت کشف این راز دست بدامنش آویختم ، گفت 'از  
میامن برکات آن قبله حاجات در معرکه مردان سرخرو گشتم .'

## فصل دو یم

در ذکر اولیاء اللہ کہ در محلہٴ بهائیکان آسوده اند۔

( ۹۱ )

ذکر شیخ موسیٰ لانگاہ علیہ الرحمۃ

وی صاحبِ حال و اهل دل بود۔ در آخرِ عهدِ مرزا عیسیٰ ترخان در زیٴ قلندران از ملتان ببلدہ آمدہ بر سرودِ شغفِ تمام داشتی، علی الخصوص بر مقامِ پوربِ حالتیِ غریب بر وی طاری گشتی، و از خود رفتی، و تا سه روز در استغراق بودی، و بطعام و آب میل نفرمودی، و در آن حالت هر چه بر زبان گذشتی، بدرجہٴ اجابتِ موصول گشتی۔  
گویند: مردم در حینِ مشکلاتِ قوالان را بخدمتِ آن صاحبِ دل می بردند، و هر گاہ مجلسِ سرودِ بمقامِ پوربِ گرم می شد از وی دعا می خواستند، و بیمنِ کلامِ آن مرجعِ انامِ مشکلاتِ مردمِ آسان می شد۔ مزارِ فیضِ آثارِ وی متصلِ دیوارِ قلعهٴ ارک واقع - نور اللہ سرقده۔

(۱) نئی پر شاه جهان واری جامع مسجد جی سامهون، ارک جو قلعو هو، جنهن کي حاڪم جو قلعو بہ چوندا هئا؛ جتي سرڪاري جايون ٺهيل هيون، سي هنوقت صاف ميدان جي حالت ۾ آهن۔

(۹۲)

## ذکر پير شاهي رحمة الله عليه

آن برگزیده حق عارف مطلق ، شمع ایوان معرفت، طراز  
 گریبان حقیقت ، سالک مسالک عرفان، عارج معارج ایقان ،  
 مظهر انور الهی یعنی پیر شاهي قدس سره .  
 وي فضل و کمال ظاهري نیز بسیار داشت ، و همواره در  
 محبت الهی بیقرار بود ، و ریاضات شاقه می کشید .  
 از راوي ثقہ منقول است که بعد ده روز بنان جوي بي  
 ادا م روزہ افطار می نمود .  
 در فطرت فرنگیان بدرجه شهادت رسیده . صاحب کرامات  
 و معدن برکات بود .

از کلمات اوست که ”راه حق دور نیست ، میان خالق و  
 مخلوق یک قدم راه است ، هر که از خود گذشت بجانان پیوست.“

(۹۳)

## ذکر سيد لطيف شاه عليه الرحمة

وي هفت بار شرف حج یافته ، صاحب یمن و کرامات  
 بود . گویند : لکھو شاه پهاپهره که از عمده تجاران بلده بود ،

(۱) هيء بزرگ مرزا محمد عیسی ترخان جي زماني ۾ ٺٽي ۾ آيو .  
 سنہ ۹۶۳ ھ ۾ جنهن وقت پورچوگيزن آچي ٺٽي ۾ ڦرلٽ ڪئي ، تڏهن  
 ان قتل و غارتگريءَ ۾ شهيد ٿي ويو . ماڪ امان واري چونڪ جي ويجهو ،  
 جتي سندس گهر هو ، آتي کيس دفن ڪيو ويو .

( ”تحفة الكرام“ جلد ۳ صفحو ۲۴۵ )

پسری داشت بغایت خوب روی که آفتاب از پرتو عذارش  
 خیره ، و ماهتاب از رشکِ جمالش تیره گشتی . آن اهلِ دل  
 را با وی عشق مجازی بهم رسید ، و بستهٔ محبت او شد ،  
 بامید دیدار در کوچهٔ دلدار بنشست ، و مقیمِ آستانهٔ  
 وی گشت . هر چند او را می راندند از شیوهٔ عاشقی باز  
 نمی آمد ، و باز می آمد تا آن که سخن بالسنه افتاد ، و داستانِ  
 عشقش افسانهٔ هر انجمن گردید . آن تجار از ملامتِ مردم  
 بغایت دل تنگ شد ، او را بهانه راکبِ کشتی نموده روان  
 گشت . هر گاه بوسطِ دریا رسیدند ، آسیا سنگی بگردنش  
 در آویختند ، و بقعرِ دریا افکندند . بقدرتِ بدیع العجائب  
 آن سنگ بسان سفینه بر روی دریا نشست ، و آن ملاح کشتی  
 توفیق بر آن سنگ جالس گشت ، و همراه کشتی آنها روان  
 گردید . مردم بگردابِ حیرت فرو رفتند و آن غواص لُجهٔ  
 حقیقت را آشنای معرفت یافتند ، تجار سر بقدم وی نهاد ، و  
 معذرت خواست ، و اور بشهر باز آورد ، و پسر خود را وسیلهٔ  
 عفوِ جرائم خود ساخته بخدمت وی حاضر گردانید .

( ۹۴ )

### ذکر پیر چفته رحمة الله علیه

وی صاحبِ حال و مظهر کمال بود ، در وادیِ مجاهده ،  
 و ریاضت قدمی بلند داشت ، و اوقاتِ گران مایهٔ خود را همه  
 وقت صرفِ طاعات و عباداتِ الهی می نمود ، صاحبِ یمن  
 و خداوندِ برکات بود .

مزار متبرکہ اش متصل - ويلي غفران منزلت مير  
متين الدين ۱ خان واقع - نور الله مرقدہ .

( ۹۵ )

### ذکر پير صلاح الدين عليه الرحمۃ

وي صاحب کرامات و خوارق عادات بود ، در عهد جام  
فيروز بن جام نظام الدين شير سواره از هند بديار سند تشریف  
آورده . جام فيروز قدوم آورا مساوي انگاشته اصلا التفات  
نکرد ، و گفت : ” مردم خرس و بوزنه را هم تعليم مي کنند ،  
و فيل و گوزن را هم بخود رام مي سازند ، اگر کسي شير را  
مسخر کرد و بدام اطاعت کشيد بعيد نيست . ” آن بزرگوار از  
استماع اين کلمات متغير شد ، و گفت : ” زود باشد که خانه  
دولت وي خراب گردد ، و رواق سلطنت او از پا درافتند . ”  
گويند : از آن بعد کارش از نظم درافتاد ، و بزودي قصر  
دولتش منهدم گرديد . در ” مرات العالم ” مذکور است که  
صلاح الدين يکي از خویشان جام فيروز دوبار بر وي مسلط  
گشته متصرف مملکت گرديد ، و کرت سيوم مرزا شاه بيگ  
ارغون از قندهار باين ديار روي نهاد و تمامي ملک سند  
بحوزه تسخير خود در آورد ، و جام فيروز بصوب گجرات فرار  
نمود ، و سلطنت موروثي از دستش بدر رفت .

( ۱ ) هن بزرگ جو احوال ، ” تذکره امير خاني ” ( مرتب : سيد  
حسام الدين شاه راشدي ) پير تفصيل سان چاڻايل آهي .



( ۹۶ )

## ذکر گنج شهیدان متصل جامع فرخ

بعد فوتِ مرزا شاه حسن ارغون چون خلفی از و یادگار  
 نماند، ملکِ سند میانِ دو امرای عالیشانِ او تقسیم یافت :  
 از آبِ شور تا هاله کندي به میرزا عیسیٰ ترخان، و از سیوستان  
 تا بهکر به سلطان محمود خان تعلق پذیرفت. آخر فی مابینِ  
 ایشان بنا سازی انجامید، مرزا عیسیٰ بمهم سلطان محمود خان  
 دل نهاد گردید، و لشکری از فرنگیان بکومک خود درخواست.  
 چون آمدن آنها بدیرد راز کشید، پابندِ ورودِ شان نگشته،  
 باستعدادِ شایان ایلغار زد، و قلعه سیوستان بجوزه تسخیر در  
 آورد. درین ضمن فرنگیان از بندر گووه به بندرِ لاهوری  
 در سال نه صد شصت و دو ( ۹۶۲ ) هجری روز جمعه بوقتِ  
 نماز بیلده تته وارد شدند و ملک را بی خداوند یافته در کوی  
 و برزن باروت ریخته آتش زدند، و قتلِ موفوره بعمل آوردند،  
 و همچنین در جامع میر فرخ ارغون در آمده انداز دو هزار  
 کس که بسیاری از اولیاء اللہ در آن میان بودند، بدرجه  
 شهادت رسانیدند.

منقول است که در همه روز جمعه در صفِ اول شخصی بشخص دیگر  
 که بفاصله چند قدم نشسته بود، صدا کرد که "نه گفته بودم امروز  
 سهمانی است، و ما هردو هم طبق خواهیم بود، بیا بپهلوی  
 من بنشین." آن شخص تبسم نمود، و از آن جا برخاسته بپهلوی  
 او بنشست. هر گاه فرنگیان در مسجدِ موصوف در آمده تیغ

خون آشام بفرقِ خاص و عام می رانند ، کارِ آن هر دو  
شخص بیک ضربِ شمشیر تمام شد ، بر هم دیگر افتادند ، و  
از یک طبق ذائقه شهادت یافتند .

اکنون مزار متبرکه که این گنج شهدا طرفِ شمالی جامع  
مذکور واقع ، ارباب حاجات را از آن چا نقدِ مراد بکف و تیرِ  
امید بر هدف .

( ۹۷ )

### ذکر پیر چفته ا علیه الرحمه

آن صاحبِ حال ، فرخنده خصال ، مظهرِ عرفان مصدرِ  
ایقان ، گل دسته گلشنِ معرفت ، رنگ بخشِ ریاضِ حقیقت ،  
صاحبِ توفیق ، خداوندِ تحقیق ، مجموعه صدق و صفا ،  
ینبوعه پرهیز و تقی ، محرمِ رازِ نهفته یعنی پیر چفته قدس سره .  
وی صاحبِ برکات و صاحبِ کرامات بود . مغفرت نشان  
قاسم حسن خان نقل می کرد که در اوائلِ حال که بنا بر  
وجه معیشت عازمِ هندوستان بودم ، یک اربعینِ کامل  
بزیارتِ وی مداومت داشتم ، و از روحِ پُرفتحِ او در  
کارِ خود اعانتی می خواستم . شبِ چهلم در واقعه خواب خود  
را بمن باز نمود ، و فرمود " رفتنِ تو مبارک است ، زود بکامِ  
دل فائز شوی . اما در اثنای راه بمرضی سخت مبتلا گردی ،  
زنهار از دستِ کسی دوا نخوری که یکی از همراهانِ تو  
در ادویه زهرِ تعبیه خواهد نمود . " بعد چند روز که  
تدارکِ سفر دیده روان گشتم ، صورتِ آن خواب را همه

(۱) چتو .

وقت نصب العین داشته در کار خود اندیشناک بودم ،  
تا آن که در اثنای راه بمرض ذات الجنب مبتلا گشتم . یکی  
از همراهان که محل اعتماد بود ، بکمال دل سوزی متوجه  
معالجه شد ، واجزای چند را کوفته و بهم آمیخته ترتیب لعوق  
داد ، و بعد نماز عشا پیش آورد . من که نبض شناس این معاملت  
بودم ، آن لعوق را از وی گرفته پیش خود نهادم . صبح پگاه  
نظر تعمق و تحقیق در وی گماشتم ، بعد تفتیش معلوم شد که  
سم الفار در وی تعبیه بود ، طرفه تر این که بمجرد کشف  
این راز از آن مرض نجات یافتم ، بر سلامت حال سجده شکر  
بجا آوردم ، و بعد ورود به شاهجهان آباد کارها بو وفق خواهش  
میسر گردید .

## فصل سیوم

در ذکر اولیاء اللہ کہ در محلہ سہتیہ آسودہ اند

( ۹۸ )

ذکر شاه غیب و شاه کمال قدس سرهما

آن دو گوهر درج سیادت و آن دو اختر برج حقیقت،  
آن دو گل دستہ گلشن عرفان، آن دو شمع شبستان ایقان،  
محرمان سرا پردہ ملکوت، بازیافتگان خلوت لاهوت، کاملان  
صاحب حال یعنی شاه غیب و شاه کمال علیہما الرحمہ.

آن هر دو بزرگوار برادر اعیانی بودند، و در وادی  
توحید و سلوک رتبہ عالی داشتند.

گویند: شاه غیب مجذوب و مستانه وضع بود، بعضی  
اوقات بجسم ظاہری خود از میان مردم ناپدید می گشت،  
بنابر آن باین لقب شهرت یافت، و نام وی در اصل سید جمال  
بود. منقول است کہ روزی با رفقا جانب مکلی می رفت،  
در اثنای راه از نظر ایشان ناپدید شد، بعد از زمانی او را  
باز دیدند، و پرسیدند: "کجا بودی؟" گفت: "بر آسمان  
دیگر دنیا رفته بودم، می خواستم کہ بر آسمانی پرایم.  
بیک بار حقوق رفاقت ملحوظ شد، خود را باز نزد  
شما رسانیدم."

و شاه کمال بر جا دہ شریعت مستقیم بود، صورت حال  
بپیرایہ صلاح و تقوی مطرز داشت.

هر دو بزرگوار مجرد و حضور زندگانی نمودند ، و صاحب کرامات و خوارق عادات بودند .

(۹۹)

## ذکر سید ابراهیم علیه ارحمة

آن بزرگوار اجل ابرار، و اکمل احرار بود . در فترت فرنگیان درجه شهادت یافته ، عمر عزیز در تجرد پ پایان رسانید . از مزار فیض آثارش هر دم خورشید عنایت تابان و اشعه لطف درخشان ، سائلان درگاهش لآلی امید بخروار برند ، و هیچ گاه نروند .

مرقد پر انوار وی در جوار مجلدان واقع .

(۱۰۰)

## ذکر شاه اگر گنج قدس سره

آن شیر بیشه حقیقت وضع قلندرانه داشت ، مجذوب بود . غفران پناه رضوان آرام گاه سید احمد شیرازی بسیار بخد متش رسیدی ، آورا بتولد قطب الاقطاب سید مراد قدس سره العزیز قبلاً خبر داده بود .

منقول است که هر گاه سید احمد بخد مت وی تشریف بر دی ، در غایت انکسار بتواضع او قیام نمودی ، و هر گاه گوهر نطفه حضرت قطب زمان بصدف رحم منتقل گردید ، بتعظیم وی بر نخاستی و گفتی : "تواضع من بجانب قطب وقت بوده ." او

(۱) دسو "تحفة الكرام" جلد ۳، صفحو ۲۴۶

آخر ايام در اثنای سیاحت شهادت یافت، سر خود را از آنجا در دست خویش گرفته بمدفن گاه رسید.

گویند: آخر شب ها شیری می آمد، و بدّم خود جاروب آستانش می نمود. حقائق آگاه مهربان فقیر که از خدمت وی نظر فیض یافته، بد رجه ولایت رسید. طرف پائین فیض آثارش مدفون است - نورالله مرقد هما.

(۱۰۱)

### ذکر پیر کهتوریه ا علیه الرحمة

وی صاحب جمال و اهل کمال بود. گویند: در فترت فرنگیان دوزخم کاری، یکی بر دوش و یکی بر ابروی او رسیده بود که بدان شهادت یافته.

از راوی ثقه منقول است که قبرش بحرورد هور اندراس یافته بود، بعد صد سال هر گاه آن زمین را کافتند، جسد وی سالم یافتند و خون از هر دوزخمش هم چنان جاری بود.

مزار فمض آثارش متصل خانه مفتیان واقع - نورالله تعالی مرقده.

(۱۰۲)

### ذکر سید ابراهیم علیه الرحمة

در "تحفة الکرام" مذکور است که وی از نبائر

(۱) کتوریو.

(۲) هن بزرگ جو تذکرو، "تحفة الکرام" - جلد ۳ صفحہ ۲۴۶

پر ذسق گهرجی.

مخدوم راجو قتال است۔ قدس سرہ۔ پدرش از میراثِ آبا کاسہ چوبین داشت، هر گاہ آن را از طعام پُر می کردند، هزاران مردم بحدِ شبع از آن تناول می نمودند، و کاسہ خالی نمی شد۔ چون رحلت نمود، خدام آن کاسہ را بخدمتِ وی بردند، آن را بشکست، و فرمود: "ازین کاسہ غیر از شہرتِ حہ حاصل؟" صاحبِ کرامات و خوارقِ عادات بود۔ مزارِ فیضِ آثارش در جوارِ کشمشیان واقع، سائلانِ جناب او را ہر دم مراد حاصل و فضل الہی شامل۔ نور اللہ مرقدہ۔

( ۱۰۳ )

## ذکر پیر کھتوریہ رحمۃ اللہ علیہ

آن امامِ صومعہ ریاضت، سر مستِ رحیقِ شہادت، موحدِ حق شناس، محققِ معرفتِ شناس، مصباحِ مشکوٰۃ عرفان، غواصِ دریای ایقان، محرمِ اسرارِ الہیہ، یعنی پیر کھتوریہ علیہ الرحمۃ۔ وی اوقاتِ خود را ہموارہ صرفِ ریاضت و مجاہدت می نمود، صاحبِ برکات و مستجاب الدعوات بود۔

منقول است کہ سوارِ جمل ہزاری یکی از چاکرانِ نواب شریف الملک در جوارِ وی سکونت داشت، پیوستہ آن بزرگ را می رنجانید، و اذیت می رسانید۔ چون بی اعتدالی او از حد گذشت، عریضہٴ احوال بخدمتِ نواب فرستاد۔ نواب مغرور قدم از جادہٴ عدالت و انصاف باز داشتہ، اصلاً بدادِ رسی متوجہ نشد۔ سوارِ جمل بعد ادراکِ این حقیقت صندوقِ سینہ را از

کینه پر ساخته بیشتر از بیشتر در ایداء کوشید۔ آن بزرگوار از غیرت بجوشید و گفت: "روزی باشد که نواب را بدار کشند، و سوارِ جمل را زنده در چاه کنند۔" گویند: بعد از قضای دوماه شاهزاده شاهجهان از پدر بزرگوار خود رنجیده ببلده تته شرف نزول فرمود۔ نواب شریف الملک بنا بر شقاوتِ ازلی ابوابِ تمرد بر روی روزگار خود کشوده، دروازه های قلعه ارک فرو بست، و علم عناد افراخته، توب های مقابل سرا پرده شاهزاده سرداد۔ شاهزاده والا تبار گوشمالِ آن بدسگال را حواله بوقتِ دیگر نموده، بغایت خشمگین و غضب آگین مراجعت فرمود، و بمساعدتِ بخت بلند، و نیروی طالعِ ارجمند عنقریب بر معارجِ سلطنتِ عروج نمود، و اورنگِ خلافت را بعزِ وجود فائض الجود خود شکوهِ تختِ سلیمانی بخشید۔ چون در حینِ عبور از دریای تته سوارِ جمل مطابق ایماي نواب شریف الملک از چپ و راست تاخته، دو نفر کنیز را در سلقِ تفنگ شهید ساخته بود۔ بمجرد جلوس میمنت مانوس اول حکمی که بر زبان بادشاه ظل الله جاری شد، در بابِ گرفتاری شریف الملک و سوارِ جمل بود۔ بعد از آن که هر دو ناهنجار را به پیشگاهِ عدالت حاضر ساختند، مطابق حکم قهرمانی شریف الملک را بدار و سوارِ جمل را زنده در چاه کردند۔

"در آخرِ عهدِ آن بادشاه دین پناه کسی بگمانِ مالِ آن صاحبِ حال را در نصفِ شب بدرجه شهادت رسانید۔"

مزارِ فیضِ آثارش وی در جوارِ کشمشیان واقع۔ نورالله

مرقدہ۔



( ۱۰۳ )

## ذکر پیر لا کھہ ا علیہ الرحمۃ

وي صاحبِ کرامات و خوارقِ عادات بود، در واديِ شوق و محبت بيقراري تام داشت. مجرد حضور مي گذرانيد، آخرِ عمر در گوشه خلوت و کنجِ عزلت غرقِ بحرِ استغراق مي بود.

گویند: هر که از اهلِ حاجت بخدمتِ وي مي رفت، در اثناي راه مکرر از تفاؤلِ نیک بشارت مي يافت، و دلش بر حصولِ مدعا گواهي مي داد، و بعد از آن که بخدمتِ آن بزرگوار مي رسيد، از تبسمِ وي که دليل بر تمشيتِ سرام بودي، بکمال اميدواري مراجعت مي نمود، و زود بکام دل فائز مي گشت.

منقول است که شخصي دختری داشت بعدِ جواني رسیده، مردم از هر طرف بخواستگاري او برخاستند. وي از سمرِ تهی دستي هم کدام را اجابت نمی کرد، زنانِ قوم و قبيله زبان بطعن بر کشادند، مگر هوایِ سباهرتِ سلاطينِ روزگار در سر دارد که دست رو بر سينه ابناءي جنسِ مي گذارد. بیچاره در کارِ خود حیران ماند، و چندان که بقرض و وام از مردم اعانتی مي جست، سروت را مفقود الاثر مي يافت. سخت در ورطه حیرت فرو رفت، بمزارِ فیضِ آثار، آن قدوه ابرار التجا آورد، و بجهتِ کشائشِ کار فرو بسته خود مسئلت مي داشت. شبی در خواب دید که آن بزرگوار پارچه کاغذ

(۱) لا کو.

بدستِ وي داد، و فرمود: "پانصد روپيه تنخواه کرده ايم،  
آن را برگیر، و بمصرفِ خود برسان." چون از خواب بیدار شد،  
بر حصولِ مامول امیدوار گشت. گویند: آن روز باران  
بارید، و دیوارِ کهنهٔ او در افتاد، و دیگچهٔ مسی از آن جا  
ظاهر گردید، برداشت و سرش بر کشاد، پانصد روپيه بي کم  
و زیاده از وي بر آمد.

( ۱۰۵ )

## ذکر سید ابابکر قدس سره

آن مستِ جامِ شهادت، گل دستهٔ سیادت، مظهرِ انوارِ  
الهی، موردِ تجلیات نامتناهی، شمعِ شبستانِ وحدت، مهرِ  
سپهرِ معرفت، خداوندِ مناقب، صاحبِ فخر یعنی سید ابابکر  
علیه الرحمة. وي قدوهٔ اولیای عظام، و زبدهٔ اصفیای کرام  
بود، عجیبِ حالی و غریبِ استغراقی داشت. در فترتِ فرنگیان  
درجهٔ شهادت یافته.

گویند: قبل از ورودِ فرنگیان مردم را ازین حادثه  
آگاه ساخته و هم از شهادتِ خود خبر داده بود.

منقول است که قبل از شهادت سه روز به طعام و  
آب میل نفرمود، و از مقولاتِ دنیوی حرفی بر زبان نراند،  
و بذکرِ جلی مواظبت داشت. هرگاه بتیغِ جفای آن ستمگاران  
سرش از تن جدا افتاد، تا دیری زبان او باسمِ ذاتی گویا بود.

(۱۰۶)

## ذکر سید ابراهیم علیہ الرحمۃ

آن سالارِ قوافلِ احرار، صدر نشینِ محافلِ ابرار، گل دستہٴ گلشنِ عرفان، شمع شبستانِ ایقان، واقفِ اسرارِ لاهوتی، مطلع انوارِ ملکوتی، دوحہٴ شجرہٴ اصطفیٰ، درہٴ لجهٴ ارتضا، مہبطِ انوارِ قدیم یعنی سید ابراهیم قدس سرہ۔

وی در زمانِ خود اجلِ مشائخ و اقدم اولیاء بود، فی مابین آن بزرگوار حقایق و معارف آگاہ شاه گرجنج علیہ الرحمہ صحبتِ عارفانہ انعقاد می یافت و مقالاتِ موحدانہ مذکور می شد۔ در وادیٴ تجرید و تفرید قدسی بلند داشت، هر کہ از صدق ارادت بذیلِ عنایت وی نشست نمودی، هر آئینہ بر مقصودِ مافی الضمیر کامیاب گشتی، و بر مرادِ خود دست یافتی۔ معدنِ برکات، و مخزنِ کرامات بود، شمایلِ رضیہ و خصایلِ مرضیہ وی زیادہ از آن ست کہ بشرح و بیان در آید۔ منقول است کہ حضرت قطب الاقطاب سید مراد شیرازی قدس سرہ العزیز هر گاہ روز یکشنبہ زیارت پیر البہ علیہ الرحمہ تشریف بردی، اول زیارت مرقد وی کردی۔ فرمودی: "عجب مردی است کہ از بالیدگیٴ عرفان در جامہٴ خود نمی گنجد۔" مرقد پُر انوارش در شارعِ عام واقع۔ نور اللہ مرقدہ۔

## فصل چوارم

ذکر اولیاء اللہ کہ در محلہ مغل وارہ آسودہ اند

(۱۰۷)

ذکر شاہ شمس علیہ الرحمۃ

آن خورشیدِ اوجِ ولایت ، منیرِ بُرجِ کرامت ، معدنِ عوارف ، مخزنِ معارف ، حقیقت ماب ، معرفت نصاب ، باریافته خلوتِ قدس یمنی شمس علیہ الرحمۃ . وی خداوندِ مناقبِ علیہ ، و کراماتِ جلیہ بود ، باحقائق و معارف آگاہ شاہ گرگنج علیہ الرحمۃ صحبتِ محققانہ داشت . وی میفرمود کہ ” این شمس از شمس تبریزی یک قدم بلند است .“ بوضع لا اوبالیانہ بسر می برد ، و از جوشِ محبت و گرمی شوق در یک جا آرام نداشت ، و همواره بیقرار می بود ، و گاہ وقت او را جذبہ شدید روی می نمود ، و در آن حال اسرارِ عجیبہ و کرامات غریبہ از وی ظهور می یافت .

مزارِ فیض آثارش در جوارِ شاہ گرگنج واقع - نور اللہ

تعالی سرقده .

(۱۰۸)

## ذکر سيد و رايه عليه الرحمة

از زمرة اولياء الله بود، همواره خود را از نظر خلق  
مختفي مي داشت، و مجرد و حضور در گوشه عزلت  
مي گذرانيد.

مزار فيض آثارش متصل مسجد غفران پناه، قاضي واقع،  
زيارت وي در حين مهمات و مشكلات متکفل کشائش و  
انشراح است - نور الله مرقدہ.

(۱۰۹)

## ذکر پير بودله عليه الرحمة

وي صاحب حال و اهل دل بود، و يغايت خليق و كريم  
الطبع بود.

منقول است که شبی آن بزرگوار از دور ميديد، که خري  
مرده در مزبله افتاده، و زني گوشت ازو بریده در آوند ميکند.  
آهسته نزديک وي رفت، و گفت: "چه حال است که بلحم  
مردار دلت مائل شده؟" آن زن بگريست و گفت: "شوهر من از  
مدتي بر بستر رنجوري افتاده، من بقدر طاقت خود هر روز  
از وجه زيستن مقداري نفع مي کردم، و قوت اطفال مي نمودم.

(۱) اهو اشارو گهڻو ڪري قاضي محمد اچ واري ڏانهن آهي، جو  
شاه حسن ارغون جي زماني ۾، قاضي سيد المذ شيرازيءَ کان پوءِ  
قاضي القضاة مقرر ٿيو هو. سندس مسجد ايجان تائين قاضين جي پاڙي  
۾ موجود آهي.

از دیروز مرا هم تپ گرفته و دست من از کار فرومانده،  
فرزند انم از گرسنگی سرحدِ هلاکت رسیده اند، ناگزیر بوسیله  
این مردار امشب جان بر تو انیم شد." آن عارف آگاه را دل بدر  
آمد، بر حال تباه وی رحمت آورد، و گفت: "این گوشت مردار  
را همین جا واگذار و بخانه خود برو که جمیع اسباب بر وفق  
خواهش از عالم غیب پدید آید." آن زن بخانه خود رفت، بعد  
اندک زمانی کسی حلقه درش فرو کوفت، و دو طبق طعام بغایت  
لذیذ و پر میوه بدست وی داد. آن جماعه گرسنه بحد شبع  
از آن تناول نمودند، و شکر الهی بجا آوردند. آن هر دو همان  
شب صحت یافتند و بعد از چند روز شوهر او را در سرکار  
حاکم شغلی بهم رسید، مصاحب مکتب و ثروت گردید.

( ۱۱۰ )

### ذکر سید هریره علیه الرحمة

گویند: وی بصدق ارادت خدمت حقائق و معارف آگاه  
پیر بودله قدس سره بسیار کردی، تا آن که روزی بوی مهربان  
شد، و فرمود: "دین می خواهی یا دنیا؟" آن سعادت مند  
ازلی گفت: "دنیا در معرض فنا و زوال است، مرا آن ده  
که هم در دنیا و هم در عقبی بکار آید." وی بنظر رحمت در  
وی نگریست، همان دم بدرجه ولایت رسید، و بدیده تحقیق  
انوار تجلیات الهی در سرات ضمیر خود مشاهده نمود.  
مرقد وی برابر مزار فیض آثار پیر بودله واقع - نورالله

مرقد ه .

( ۱۱۱ )

## ذکر سید بایزید قدس سره

آن محققِ کامل ، سوحدِ اهلِ دل ، سالکِ مسالکِ تجرید ،  
فارسِ عرصهٔ تفرید ، یعنی سید بایزید رحمة الله علیه ، وی  
در لباسِ قلندرانہ بسر می برد .

منقول است کہ در عهدِ وی اثرِ او با پدید آمدنِ هر روز  
خلقی کثیر پا از دائرهٔ حیات بیرون می نهادند ، و رختِ هستی  
ازین سرایِ سپنجی بدر می بردند ، در هر خانه فرشِ تعزیت  
سمهد ، و در هر کاشانه حلقهٔ ماتم منعقد . در آن آیام یکی از  
ارادات مندانِ او بر بسترِ رنجوری پهلوانهاد ، و یقین داشت  
کہ دورانِ عمر پ پایان رسید ، و پیمانۂ حیات لبریز گردید ،  
هول زده و اندوهناک بخدمتِ وی بشتافت ، و خاموش بنشست .  
اتفاقاً چشمش بهم پیوست و خوابش در ربود ، در عالمِ رویا  
دید کہ جمعی سپاہ ترکش بند تیر و کمان در دست بچا بکی  
تمام در هر کوچه و برزن می شتابند ، و هر کرا می بینند ،  
بتیرِ خارا شگاف می دوزند . از معاینۂ این حالت خواست کہ  
بکنجی متوازی گردد ، کہ ناگاہ نظر یکی از آنها بر وی  
افتاد . او را آماج گاہ ساخته ، تیر را بسرعت راست کرد ، و  
کمان را کشیدن گرفت ، یکی دیگر از آن تیر اندازان بانگ  
بروی زد ، و گفت : 'زنهار اورا نرنی ، و خود را در بلا نیفگنی ،  
کہ وی از خدامِ سید بایزید است' . آن جوان تیر از کمان  
فرو آورد ، و متعرض وی نشد . بعد واقعۂ خواب چشمش بیدار

شد، سید تبسم نمود، و فرمود: "اکنون خاطر خود جمع دار که از سهم و با ترا آسیبی نخواهد رسید." گویند: آن شخص بخانه خود رفت و همان روز صحت یافت.

(۱۱۲)

## ذکر سید اسماعیل علیه الرحمة

وی صاحب حال و اهل کمال بود، برکات و افره و کرامات متکثره داشت، مناقب و محامد او زائد البیان است. هر که از صدق نیت و رسوخ عقیدت روزی چند بزیارت سرمایه تجارت وی مداومت نماید، بهر مرادی که خاطر او متعلق باشد، با احسن وجه رخ نما گردد. نورالله مرقده.

(۱۱۳)

## ذکر پیر غیب علیه الرحمة

نام وی در اصل دیگر بوده، در عهد دولت ترخانیه بزی قلندران از هندوستان آمده، صاحب کرامات و تصرفات بود. منقول است که آن بزرگوار اطفال را بغایت عزیز می داشت، و با وصف آن که وی را می رنجانیدند و می زدند، و بیازیچه بر سر و گردن او می نشستند، و موی سرش می کنند، اصلاً متغیر نمی شد، و خاموش می بود. از آن جا که صغرسن مقتضی هوش و تمیز نیست. روزی اطفال بر وی زور آوردند، گفتند: "تو درین زمین غرق شو که ما تماشا ببینیم." وی تبسم می نمود، و آنها مبالغه از حد می گذرانیدند



و مي زدند. بيگ بار گفت: "الله اكبر!" و بر زمين فرورفت، و ديگر بيرون نيامد، از آن باز باين اسم موسوم گشت - نورالله مررده."

(۱۱۳)

### ذکر گنج شهيدان ۱ بازار امير بيگ

چنانچه بسبق ذکر يافت، در عهد سرزا عيسى ترخان لشكري از فرنگيان روز جمعه بوقت نماز دريا در آمده، داد سفاكي و بيباكي دادند، و پنجه خود را از خون تظلم و بيداد رنگين ساختند، و دقيقه از خون ريزي فرو نگذاشتند، و هم در مسجد واقع بازار امير بيگ در آمده زياده بر دو صد كس كه درميان شان ابرار و احرار بودند، بدرجه شهادت فائز ساختند. پوشيده نماند كه گنج شهيدان واقع بازار امير بيگ دوجا آسوده اند، آنهاي كه در مسجد مذكور شهادت رسيدند، متصل ديوار جنوبي آن مسجد مدفون اند، و قريب دو صد كس از مسلمين و صالحين كه در رسته بازار شهادت يافتند علجده در جوار اين گنج شهيدان آسوده اند.

از روايت ثقات منقول است كه زيارت ايشان در حين مشكلات اضطرار و پریشانی را بفرح و شادمانی بدل گردانند، و ناکامان را بکام دل رسانند - نورالله مضجعهم.

(۱) د-و "تحفة الكرام" جلد ۳، صفحه ۶۷.

(۱۱۵)

## ذکر سید ورو شیرازی عایه الرحمة

وی صاحب حال و اهل کمال بود، تمام روز در حالت استغراق خاموش نشستی، و بعد نماز عشا به مکلی رفتی، و هنگام صبح شهر باز گشتی. عمر خود را در تجرد پیاپی رسانید، صاحب یمن و سیف زبان بود.

حقائق و معارف آگاه سید سومار که از وی نظر فیض یافته بدرجه تحقیق رسید، برابر مزارش آسوده، و عرفان ماب سید حسین که صاحب کمال و مسافر هندی بود نیز برابر وی مدفون است - نور الله مرقده.

## فصل پنجم

در ذکر اولیاء اللہ تعالیٰ کہ در محله اگر آسوده اند

(۱۱۶)

ذکر سید محمد قادری رحمۃ اللہ علیہ

آن شمع شبستانِ کرامت، خلاصہٴ خاندانِ سیادت،  
مرکزِ دائرہٴ عرفان، کلیدِ خزاینِ رحمان، سالکِ مسالکِ  
سروری یعنی سید محمد قادری۔ وی از اولادِ کرام حضرت  
غوث الثقلین قدس سرہ العزیز است، صاحبِ کرامات و مظهرِ  
تجلیات بود۔

گویند: یکی از خدامِ آن قدوہٴ انام، جیہ نام گاہ گاہی  
طشتِ جغرات بخدمتِ وی نذر آوردی۔ روزی از قرارِ  
معهود طشتی بخدمتش می برد، در اثنای را یکی از چاکران  
نواب حفظ اللہ خان ۲ آن جغرات را بقمیت از وی بخواست،

(۱) ہیء پاڑو اچان تائین موجود آھی۔

(۲) نواب حفظ اللہ خان ولد سعد اللہ خان، شاه جهان جو وزیر  
هو۔ سنہ ۱۱۰۳ھ پر نئی جو حاکم مقرر ٿي آیو، سنہ ۱۱۱۲ھ پر  
سیوہن پر وفات کیائین۔ میر غلام علی آزاد بلگرامی، "ید بیضا" پر  
سندس وفات جی تاریخ قرآن جی ہیئین تاریخن مان کیئی آھی۔  
"فلهم جنات الماویٰ نزلاً بما كانوا يعملون۔"

(ڈسو "تحفة الکرام" جلد ۳، صفحو ۹۸۔)

گفت: "فروختنی نیست، نذری است بخدمت مرشد خود می برم." آن کور باطن لفظ شنیع نسبت به آن جناب بر زبان راند. وی را عنان اختیار از دست برفت، طشت را از سر فرود آورد، و بیک ضرب شمشیر او را بخاک برابر ساخت، و خود بخدمت پیر شتافت. آن بزرگوار بعد اطلاع این ماجرا وی را سرزنش فرمود، و گفت: "هر چند غلط عظیم کردی، و برخلاف رضای ما بعمل آوردی، اما چون کار از دست رفت، و شدنی شد، حالا اندیشه مدار، که بهیچ وجه ترا گزندی نخواهد رسید."

گویند: نواب را چون حقیقت حال معلوم شد، کسان را تعیین کرد، تا بازوی جیه را بسته آرند. هر گاه آنها بفاصله یک تیر پرتاب رسیدند، بقدرت الله تعالی پاهای ایشان بیحس و حرکت گردید، و از رفتار عاطل ماندند. چگونگی حال بسمع شریف نواب رسانیدند. وی تبسم کرد و این معنی را بر پاسداری آن طرف محمول دانسته کسان دیگر فرستاده. آنها نیز همان جا رسیده قدمی فراتر از آن نتوانست برداشت نواب تصدیق این معنی نکرده مقربان بساط دولت را پیهم روانه می ساخت. هر همه بدان مقام می رسیدند، و همان حال معاینه می نمودند، بعد ثبوت این حقیقت و تیقن این کیفیت نواب از سر خون او در گشت و برسم ارادت نذری بخدمت سید فرستاد. منقول است که آن بزرگوار بعد این ماجرا فرمود: "حالا شهرت آفاق شدیم، بودن ما صلاح نیست." و عنقریب بروضه رضوان خراسید.

نقل است کہ روزی بخانهٔ عجوزه کہ ارادت مند  
وی بود، مهمان شد۔ وقتِ شام مادهٔ گاؤِ آن ضعیفه از  
چراگاه باز آمد، سید را گفت: ”امروز شما بدستِ خود ازین  
ماده گاؤِ شیر بدوشید۔“ سید قبول کرد، و شیری دوشید،  
چندان کہ آن عجوزه در سر انجامِ ظروفِ مطلوبه، شیر عاجز  
ماند، و فریاد برآورد کہ ”بس کن!“ حقائق و معارف آگاه  
سید شاه نواز برادرزاده اش کہ عارف اهلِ دل بود، برابر  
وی آسوده - نور اللہ سرقد هما۔

( ۱۱۷ )

## ذکر پیر بدر اعلیٰ علیہ الرحمۃ

آن خداوندِ خصائلِ رضیّتہ، صاحبِ اوصافِ مرضیّتہ  
روزها بیابان رفتی، و ریاضتِ شاقه کشیدی، و شبها در جای  
کہ اکنون مدفون است بعبادت مشغول گشتی۔  
منقول است کہ روزی از بیابان برگشته، در اثنای راه  
شخصی را دید کہ بوجعِ شکم زار می نالید، و راه رفتن  
نمی توانست۔ اشارت کرد کہ ”خاک از زمین بردار، و بمال!“  
آن شخص کفِ خاک از زمین برگرفت، و بر شکم مالید۔ خاک  
مالیدن همان بود، و صحت یافتن همان۔

( ۱۱۸ )

## ذکر گنج شهیدان

چنانچ مذکور شد، در عهدِ مرزا عیسیٰ ترخان، فرنگیان

(۱) ڈسو ”تحفة الکرام“ - جلد ۳ صفحو ۲۴۵۔

وارد بلده و در مسجدی که طرف شرقی محلّه اگر واقع بود، روز جمعه هنگام نماز درآمده زیاده بر دو صد کس که در میان شان بسیار اهل پرهیز و تقوی و صاحب صدق و صفا بودند، بدرجه شهادت رسانیدند.

اهل حاجات ازین بمطالب خود و اصل، و مرادشان ازین جا حاصل - نورالله مضیجهم.

(۱۱۹)

### ذکر حاجی مؤذن رحمه الله علیه

آن ملک سیرت، خداوند معرفت اکثر بمراقبه بودی، و بتلاوت کلام الله اشتغال داشتی. گویند: در حین تلاوت از خود رفتی و گونه بشره و تغییر پذیرفتی، و اشک از چشمانش روان گشتی. ارباب حاجات هر مشکلی بخد متش می بردند، بیمن - انفاس متبرکه او آسان می شد. اکنون نیز طوائف انام برای انجام سرام خود بمرقد وی سائل شوند، و بکام دل باز روند - نورالله مرقده.

## فصل ششم

در ذکر اولیاء اللہ کہ در محلہ تندسر آسودہ اند

(۱۲۰)

ذکر حضرت یتیم مردان المعروف بہ اٹی مردان رحمۃ اللہ علیہ  
آن عارفِ حق، مجذوبِ مطلق، غصنفرِ بیشہ، حقیقت،  
غواصِ بحرِ معرفت، شاربِ رحیقِ تحقیق، غریقِ لجه،  
توفیق، عارفِ یزدان، یعنی یتیم مردان۔ وی صاحبِ کرامات،  
و خداوندِ تصرفات بود۔ از ہند باین دیار تشریف آورده،  
در خرکہ درویشی شکوہ سلطانی داشت۔  
منقول است کہ غفران پناہ، رضوان آرام گاہ سید محمد  
شجاع المعروف بہ ناتھن شاہ سجادہ نشین۔ حضرت قطب الاقطاب  
سید شاہ مراد قدس سرہ اکثر اوقات بز یارتِ وی تبرک جستی،  
و گفتی :

” اٹی مردان بحق شاہ مردان

مرا محتاج۔ نامردان مگردان۔“

مزار فیض آثارش کام روای حاجت مندان، و گرہ کشای

کار فرو بستگان است۔ نور اللہ مرقدہ۔

(۱۲۱)

## ذکر مخدّرات ابدالیه علیهن الرحمة

منقول است که آن قدسی نهادان، عصمت قباب و آن پاک دامنان عفت نقاب هر سه خواهر حقیقی بودند، و رتبه ابدالیه داشتند. همواره اوقات گران مایه خود را صرف عبادت الهی نموده، از شهرت خلق باختفا می گذرانیدند. ایشان را بجناب احدیت عزّ اسمہ منزلی رفیع، و مرتبتی منیع بود، هر چه بر زبان خود می راندند موقع قبول می یافت.

مزارات آن هر سه کامله متصل هم واقع. گویند: اگر کسی را مشکلی واقع شود، از صدق نیت زیارت آن سریم صفتان بشتابد، و هفت بار سوره یسین خوانده ثواب آن را بروح ایشان بفرستد، حاجت او روا گردد. نورالله تعالی مرقدهن.

(۱۲۲)

## ذکر سید چهوته ۱ و میان چهته ۲ قدس سرهما

آن نیرین بروج معرفت، و آن گوهرین درج کرامت صاحب حال و اهل کمال بودند، و همواره باهم صحبت محققان می داشتند، و از گلشن توحید گلهای معارف می چیدند. زیارت ایشان بر آورنده حاجات و دافع بلیات است. گویند: میان چهته نظر فیض از خدمت سید چهوته یافته، بمعارف عرفان عروج نمود، و مرید او است.

مزارات آن بزرگواران در جوار مخدّرات ابدالیه واقع. نورالله تعالی مرقدهما.

(۱) چتو. (۲) چتو.



(۱۲۳)

## ذکر سید ابراهیم علیہ الرحمة

آن شیر پیشه لاهوت، در جناب حضرت صمدیت بغایت  
قرب منزلت داشت، و صاحب حالات و خوارق عادات بود.  
منقول است که شخصی از وی نصیحتی خواست، فرمود:  
”همه وقت پاسبان حال خود باش، و از گذشته و آینده  
یاد مکن.“

مزار فیض آثارش در جوار حقائق و معارف آگاهان  
سید چهوته و میان چفته واقع - نور الله مرقدہ.

(۱۲۴)

## ذکر سید برهان علیہ الرحمة

وی خداوند مناقب علیّه و کرامات جلیّه بود. زبان  
قلم در بیان او صاف جمیل و محامد جزیله او گنگ و لال است.  
گویند: اجابت کلام بحدی داشت، که هر سخنی را  
که بی اراده گفتی، درجه قبولیت یافتی، بنا بر آن او لا حرف  
را بخاطر می سنجید، بعده بر زبان می آورد.

مزار فیض آثارش در جوار سید ابراهیم علیہ الرحمة واقع،  
شفا بخش معلولان و دافع آلام درد مندان - نور الله مرقدہ.

(۱۲۵)

## ذکر حاجی سلیمان علیہ الرحمة

وی در علم فقه و حدیث بهره وافی داشت، و صاحب حال

و اهل دل بود که نوبتي بعارضهٔ صعب مبتلا گشت، و بسرحده نزع رسيد. مردم بسامان غسل و کفن در افتادند، وي بيک بار زبان کشاد، و گفت: ”چرا تصديع بيهوده مي کشيد، منم تا شرف زيارت حرمين شريفين در نياهم، مرغ روح را از آشيانهٔ جسم بود، پریدن نه دهم.“ گویند: بعد از چند روز شفایافت و بصوب حرمين شريفين - زاد هماالله - تعظيماً و تکریماً بشتافت، و شرف زيارت حاصل نمود. بعد ورود بلده بفاصله سه روز از دنيا رحلت فرمود. مرقد متبرکهٔ وي در مسجدي واقع. نورالله مرقده.

( ۱۲۶ )

### ذکر بي بي راني عليها الرحمة

آن وليّۀ عصر، کاملهٔ دهر از زمرهٔ اصحاب عرفان بود. هيچ کدام بر حقيقت حال وي اطلاع نداشت، تا آن که يکي از همسايه هاي او بمرض صعب مبتلا گشت، بنا بر سبقت ارادت بخدمت حقائق و معارف آگاه بهاوالدين، فقير گودريه بشتافت، و حال خود را باز نمود، و از انفاس عيسوي او نوش داروي صحت طلب کرد. آن بزرگوار ببحر مکاشفه فرورفت، بعد از ساعتی سر برآورد، گفت: ”تو صاحب دلي

(۱) هي بزرگ مخدوم نوح جو مرید ۽ سيد علي ثانی شیرازی ۽ جو هم عصر آهي. ارغونن جي حکومت واري زماني ۾ موجود هو. سندس تربت مٺي فقير جي تربت جي لڳ لڳ آهي. ( ”تحفة الكرام“ جلد ۳، صفحو: ۱۵۰، ۱۶۳ ۽ ۲۵۰ ).

را رنجانیده‌ای، تیری از شست پر زور او جسته و در وجود تو نشسته است. من چندان که قوت کردم آن تیر بدر نمی‌آید، و از دست ضعیف من کاری نمی‌کشاید. اکنون ترا سراغ می‌دهم، در جوار خانه تو زنی صاحب دلی و پارسا، خداوند معرفت و تقوی سکونت دارد، وی بی بی رانی است، چاره کار تو از دست وی آید. "آن شخص از غایت اضطراب به آستانه" وی رسید، و بیقراری از حد گذرانید. آن مریم زمان او را نوید صحت داد و گفت: "اکنون شهره آفاق شدم، بودن من در دنیا حلاوت نخواهد داد." گویند: آن شخص بعد سه روز شفا یافت، و آن نیک زن در همان روز ازین دار فنا بدار بقا انتقال نمود. نورالله مرقدها.

( ۱۲۷ )

### ذکر حاجی حسین علیه الرحمة

در علم فقه و حدیث بهره وافی داشت. روزی بتلاوت کلام الله مشغول بود، هرگاه باین آیه رسید 'ولله المشرق والمغرب فاینما تولوا فثم وجه الله' - بیک بار ساکت ماند، و محبت الهی در دلش ناخن زد. روی از دنیا بر تافت، و قدم در وادی سلوک نهاد و از زمره اولیاء الله گشت. عمر شریف در تجرد پایان رسانید.

(۱) (سیارو: "الم" سوره البقره، رکوع ۱۳) ترجمو: ۴ اوپر  
۴ اوله الله جوئی آهی: تون جیدانهن به منهن کنه بن، تیدانهن  
تنهنجی سامهون الله ئی هونه و.

منقول است که یکی از نجبای بلده سرزا محمد مظفر نام  
 بخدمت وی ارادت صادق داشت. روزی بخدمت آن  
 صاحب کمال رفت و گفت: "سردم به هندوستان می روند، و  
 بمنصب سرافراز می شوند، مرا نیز این آرزو بدل گره بسته، نظر  
 توجه برگمار که بر سراد خود دست یابم و کامیاب شوم."   
 فرمود: "تو هم برو که بکام دل باز آئی، و فائز المقصد مراجعت  
 نمائی." گفت: "دست من خالی و طاقت من طاق است،  
 مبلغی خطیر می باید، تا کسی خود را بدار الخلافه رساند، و  
 سرگرم این تلاش گردد." فرمود: "بهر قدر که دسترس  
 تو باشد سامان کن، و نزد من بیار." وی بخانه رفت و بچندین  
 سعی مبلغ یک صد روپیه سرانجام نموده، در همین کرد، و  
 بخدمتش برد. آن بزرگوار ازین جمله آن مبلغ پنج روپیه  
 خود برگرفت، و باقی را بوی داد و فرمود: "از ابتدای  
 عزیمت تا انتهای مراجعت این زر ترا کفایت خواهد کرد، اما  
 زنهارد در همین نظر نکنی، و الا سخت پشیمان گردی."   
 گویند: وی به شاهجهان آباد رفت، و هر چه می بایست از  
 آن همین می کشید، و بمصرف می رسانید، تا بعد دو سال  
 بمنصب سرفرازی یافته مراجعت نمود. بعد ورود او ببلده  
 آن همین خالی گشت. از زبان وی منقول است که مقدار  
 دو صد روپیه از آن همین بمصرف رسیده باشد.

(۱۲۸)

## ذکر سید ابراهیم بخاری قدس سره

آن عارفِ کامل، محققِ و اصل، قدوهٔ صاحبِ دلانِ حق شناس، زبدهٔ موحدانِ معرفتِ اساس، سیارِ عالمِ لاهوت، نظارِ بواطنِ ملکوت، سلالهٔ خاندانِ سیادت، خلاصهٔ دودمانِ کرامات و خوارقِ عادات بود. در طاعات و عباداتِ الهی قدمی بلند داشت، و همواره در ریاضات و مجاهدات می کوشید. مناقب و محاسنِ آن بزرگوار زیاده از اندازهٔ تحریر و افزون از احاطهٔ تسطیر است.

منقول است که شخصی کثیرالعیال و ابوالبنات بود. اتفاقاً بسبب عارضهٔ بصارتِ وی مفقود گردید، و هر دو چشمش از بینائی عاطل ماند. بنا بر فقدانِ بصارت و زبونیٔ طالعِ وی را ایامِ عسرت پیش آمد و کار او بفقیر و فاقه انجامید. از غایتِ اضطرار بخدمتِ آن قدوهٔ احرار بشتافت، و صورتِ حال و عسرتِ احوالِ خود بیان ساخت، و در باب اعادهٔ بصارت مسئلت نمود. آن بزرگوار را بر حال تباهِ وی رحم آمد، و فرمود: "اگر در حین عارضه می گفتم تدارک سهل بود، حالا که کار از دست رفت و مرغ از دام پرید، اعادهٔ بصارت نمودن خارج از قانونِ شریعت است. اکنون مدعای تو کشائشِ روزی است، هر شب بعد از نماز خفتن دو گانه نفل بگذار، و ثوابِ آن را بروحِ امامین کریمین - علیهما التحیته و التسلیم - بفرست، و دستِ خود زیر مصلا کن و دو رویه بگیر." گویند: آن شخص در قهده

حیات بود، هر شب دو گانه نفل می گذارد و دو روپیه از زیر  
مصلا می یافت.

( ۱۲۹ )

### ذکر سید حسین رحمة الله عليه

گویند: مرقد متبرکه که وی از انصراف دهور مندرس گشته  
بود، حینی که حقائق و معارف آگاه میان ملوک شاه بنای  
مسجد می نهاد، معماران بنا بر عدم اطلاع احوال او دیوار  
شرقی آن مسجد بر مزار وی بنا می کردند. آن بزرگوار  
شب مرایای خود را بمیان ملوک شاه باز نمود، و گفت: "قبور  
اهل سمات بیش از یک دو و جب بلند نباشند، منت خدای را  
که مرقد من بدولت شما دو قد آدم ارتفاع می پذیرد."  
منقول است که وی بدیدن این خواب بیدار شد، همان ساعت  
خود را در آن جا رسانید، بصفتی باطن حال او را دریافت،  
و دید که مرد معنی خفته است. صبح آن روز بمعماران فرمود  
تا دیوار مذکور بقدر یک ذرع دورتر بنا کردند،  
و مرقد وی ظاهر ساخته داخل آن مسجد گردانیدند.

(۱) "تحفة الكرام" جلد ۳، صفحہ ۱۹۲، هن بزرگ جو  
تذکر و سید ملوک شاه جی عنوان سان ملی تو. هی بزرگ تمام  
و ڈی کمالیت جو مالک هو. قاضی صدر جو معتقد هو ۷ سنه من قبر به  
قاضی صاحب جی تربت جی و یجهو موجود آهی.

## فصل هفتم

در ذکر اولیاء اللہ کہ در محلہ گدا بازار آسوده اند

(۱۳۰)

### ذکر پیر لده علیہ الرحمۃ

آن سالک مسالک صدق و صفا، ناهج مناهج هدایت و اهداء، کامل اکمل، صاحب حال، اهل دل، شفا بخش دردمندان، صبح نفس، مسیح زمان پیر لده - قدس سره .  
گویند: و جاہت صورت بمرتبه کمال داشت، و بشغل پنبه فروشی در جای که اکنون مزار متبرکه او آنجا واقع دکانی کشیده بود، اتفاقاً حقائق و معارف آگاه شاه مراد گودریه علیہ الرحمۃ از الکامی کیچ وارد بلده و از رسته آن بازار می گذشت . نظرش بر صورت او افتاد و ایستاد، و چشم نظاره در وی دوخت . از آن جا که اختر طالع آن پسر هوشمند از مطلع سعادت طلوع کرده بود، از جای خود برخاست، و بقدم وی در افتاد، و لوازم تعظیم و تکریم کما ینبغی بجا آورد، و خاطر درویش بیش از پیش گرویده صحبت او شد . اکثرها بد کانش نشستی، تا روزی بنظر کیمیا اثر خود کار وی تمام ساخت، و رسید به آن چه رسید! گویند: بعد حصول این موهبت عظمی برقع بر روی فروهشته در دکان

خود نشستی، و بشغلِ قدیم خود اشتغال داشتی .  
 از روایات ثقات مروی است، که هر چهار کنجِ دکانِ خود  
 را بکلوخ های ریزه ریزه پر ساخته بود . هر سقیمی و عایلی که  
 بخدمت اکسیر خاصیت وی رسیدی، و از یک گوشه ریزه  
 کلوخی بخوردن او دادی . بقدرت اللہ تعالیٰ از هر قسم مرض  
 که داشتی، شفا یافتی .

گویند : زنانِ ماهی فروش که خانه های ایشان نزد دکان  
 آن بزرگوار واقع بود، بنا بر سفاهت جبلی خود چنانچه رسمِ  
 مستمره آنها است، اکثرها هنگامِ فجر با هم جنگ می پیوستند،  
 و از شتم و هرزه گوئی دقیقه فرو نمی گذاشتند . خدام شکایتِ  
 این معنی بخدمت آن سالک آگاه بردند . فرمود : ” باکی نیست،  
 باری بهر رنگ صبح خود را بیدار می دارند .”

( ۱۳۱ )

### ذکر سید منبه قدس سره

آن زبده عارفانِ کامل، سلاله واصلانِ اهل دل،  
 مخزن هدایت، معدن ولایت، شهبازِ اوج جبروت، محرم خلوت  
 سرایِ لاهوت، نخل بند گلستانِ توحید، رنگ بخشِ بوستان  
 تفرید، شاربِ رحیقِ تحقیق، سالکِ مسالکِ توفیق، قدوه  
 موحدانِ وارسته - یعنی سید منبه علیه الرحمة .

وی از اولادِ امجادِ حضرت غوث الثقلین قدس سره العزیز  
 است . گم گشتگانِ تیه ضلالت را بشهرستانِ رهبری می فرمود،  
 سر گشتگانِ ظلمتِ جهالت را بمشعلِ معرفت راه نمود .



مقاماتِ عالیش از آن بلند تر است که طائر کلمک بر اوجِ  
بیانش پرواز نماید ، و مرغِ بیان بر فرازِ اوصافش بالِ  
پرواز کشاید .

مزار فیض آثارش مهبطِ انوارِ الهی ، و مرقدِ پر انوارش  
محلِ تجلیاتِ الهی نامتناهی است . سائلانِ در گاهش را  
هر دم گلِ امید بدامان و اسپِ سراد زیرِ ران - نور اللہ مرقدہ .

( ۱۳۲ )

### ذکر پیر عباس ۱ علیہ الرحمة

وی معاصر سید علی ثانی شیرازی است - قدس سره . صاحبِ  
حال و اهلِ کمال بود .

مقرر است که اگر کسی را علتِ بهق سفید یا سیاه بر  
ظاهر جلد پدید آید ، روز یکشنبه اول ماه زیارت آن بزرگوار  
بشتابد ، و نان و ماهی بر خود نذر کند ، و بصدقِ نیت از  
خاکدانِ وی کفِ خاک برگیرد ، بر بهق مالد ، و تا هفت  
یکشنبه بتواتر همچنین بعمل آرد ، وی زائل گردد - بارها  
این معنی را بتجربه رسید .

مؤلفِ این صحیفه<sup>۱</sup> شریفه نیز بیمن زیارت فائز البرکت  
ازین مرض نجات یافته بود - نور اللہ مرقدہ .

(۱) هن بزرگ جو تورو ذکر " تحفة الکرام " - جلد ۳ ، صفحہ

۲۴۵ پر موجود آھی .

## فصل هشتم

در ذکر اولیاء اللہ کہ در محلہ 'خواجہ شکر آسودہ اند۔

( ۱۳۳ )

### ذکر سید جاجی مؤذن

وی قدوہ زہاد ، و سرآمد عباد ، صاحبِ حال و قال بود۔  
منقول است کہ شخصی را ضعفِ بصر طاری شد۔ چندان کہ  
بمعالجه کوشید ، سودی نکرد۔ نزدیک بہ آن رسید کہ  
بصارتِ او بالکلہ مفقود گردد۔ بخدمتِ وی رفت ، و بکمالِ  
اضطراب حقیقتِ حال باز گفت ، و آن بزرگوار را دریای رحمت  
بجوش آمد ، فرمود "کہ میل از سرمہ پُرکن ، و یک طرف  
آن بچشم راست درکش ، و بگو 'لا اله الا اللہ نور العینین' ، و  
طرفِ دیگر در چشمِ چپ برکش ، و بگو 'محمد رسول  
اللہ سید الکونین'۔" آن شخصی بخانہ رفت و ہم چنان کرد۔  
بینائی وی بحدی ضیا یافت کہ در شبِ تاریک بی چراغ  
می دید ، و چیزها سرئی وی می شد۔

( ۱۳۴ )

### ذکر سید اسماعیل قدس سرہ

وی خداوندِ کرامات و تصرفات بود ، در اوقات شبان  
روزی هیچ گاہ خود را از عبادتِ الہی عاطل نمی داشت۔

مزارِ فیضِ آثارش مهبطِ انوارِ یزدان، و مصدرِ عنایاتِ سبحان است. منقول است که مخدوم یارمحمد خلف غفران منزلتِ مخدوم ضیاء الدین، طالب علم بعارضهٔ صعب مبتلا گردید، چندان که آثار موت در ناصیهٔ حال او پدید گشت. عبدالخالق نامی که ارشدِ تلامذهٔ وی بود، بمعائنهٔ این صورت بیقرار شد، و دلش بدر آمد. از غایتِ اضطرار، بمزارِ فیضِ آثار سید اسمعیل رجوع کرد، و برای صحت و عافیت آن نوبادهٔ بوستانِ فضل و بلاغت مسئلت نمود. شب در واقعه خواب آن عرفان ماب بد و گفت: "دست از تمنا کوتاه کن که عمرِ وی تمام است." بیدار شد، آتشِ غم بجانش پیچید.

(۱) مخدوم ضیاء الدین بن مخدوم ابراهیم بن مخدوم هارون بن مخدوم عجائب بن مخدوم الیاس، شیخ شهاب الدین سهروردیء جی اولاد منجهان آهی. مخدوم عنایت الله جو مشهور شاگرد، علم و فضیلت پر پنهنجو مت پان هو. وڏا وڏا علماء سندس شاگرد هئا، سڄيءَ سنڌ ۾ خوب علم پکيڙيائين.

جيتوڻيڪ کيس علم ۽ فضیلت ۾ ايڏو کمال حاصل هو، ان جي باوجود عاجزيءَ ۽ انڪساريءَ جو دامن ڪڏهن به هٽ مان نه ڇڏيائين. سندس شاگردن منجهان علامه مخدوم محمد هاشم ۽ ممتاز حیثیت رکي ٿو.

مخدوم ضیاء الدین جی ولادت سنہ ۱۰۹۲ھ ۾ ٿي ۽ ۸۰ سالن جی ڄمار ۾ سنہ ۱۱۷۱ھ ۾ وفات ڪيائين.

(تفصیل لاءِ ڏسو "تحفة الڪرام" جلد ۳ صفحو ۲۴، ۲۲۵، ۲۲۸، ۲۲۸، ۱۲۳، ۱۲۰ ۽ ۲۲۶)

و نائره اندوه بد لش افروخت . تابِ مفارقت درخود ندیده  
راضی به آن شد که عمر خود را بمخدوم جامع العلوم ببخشد،  
و سلامتی وی حاصل نماید . مکرر بمزار آن قدوه احرار التجا  
آورد، و گفت: "اگر اولیاء اللہ را در کارنامه قضا و قدر  
دست گاهی است، چشم توجه بکشا، و آن چه از عمر من باقی  
ست، در عمر مخدوم بیفزا." شب در سراپا آن بزرگوار بوی  
گفت: "هژده سال از عمر تو باقی بود که آن را حسب آن  
خواهش تو در عمر مخدوم افزودیم، اکنون آماده سفر  
آخرت باش." صبح بگاہ بخدمت مخدوم رفت، و سرگذشت  
را بمعرض بیان آورد . گویند: وی بابلاغ این مژده بر بستر  
رنجوری پهلوانهاد، و بعد سه روز در گذشت، و مخدوم در  
همان سه روز صحت کامل یافت، تا هژده سال در قید  
حیات بود .

## فصل نهم

در ذکر اولیاء اللہ کہ در محلہ مسگر آسودہ اند .

(۱۳۵)

ذکر پیر محمود رحمۃ اللہ علیہ

وی صاحبِ حال و اہلِ کمال بود . در وادی توحید و معرفتِ الہی مرتبہ رفیع داشت . یمنِ فیض اثر آن مسیح نفس ہزاران مردم از امراضِ مہلکہ شفا می یافتند ، و ببرکت دعای اجابت انتمای وی خلایق بمراد دل فائز می گشتند . صاحبِ صدق و صفا ، خداوندِ زہد و تقوی بود .

مزار فیض آثارش در حینِ مشکلات کام روای نا کامان ، و گرہ کشای کار فرو بستگان است . ہر کہ از صدقِ نیت بجناب فیض ماب وی توسل جوید ، بیشک نہال مراد از حدیقہ آرزویش روید . نور اللہ مرقدہ .

(۱۳۶)

ذکر شاہ دہندہ علیہ الرحمۃ

وی صاحبِ معارف و خداوندِ مناقب بود . روزها بصیام و شبها بقیام بسر می برد . یمنِ او برکات وافی داشت . ہر کرا دعای خیر کردی ، زود بمراد رسیدی .

کراماتِ وی بسیار و بیشمار است . با حقائق و معارف آگاہ

(۱) دنو .

سید کمال ۱ قدس سره صحبتِ محققانه داشت. گویند: سید کمال تحصیلِ علم ظاهری از خدمتِ وی نموده.

(۱۳۷)

ذکر سید کمال ۲ علیه الرحمة

آن مرکز دائرهٔ معرفت و ایقان، گوهرِ دریای حقیقت و عرفان، معدنِ فیوضات غیبی، مصدرِ مکاشفاتِ لاریبی، صدرنشینِ محافل روحانی، محرمِ خلوت سرایِ یزدانی، سرو گلستانِ سیادت، گل دستهٔ بوستانِ کرامت، مقبولِ ذوالجلال یعنی سید کمال - قدس سره.

وی خداوندِ مناقبِ جمیله و محامدِ جزیله و صاحبِ کرامات و خوارقِ عادات بود. درگاهِ فیض بارگاهش گنجینهٔ لطف الهی و مخزنِ فیوضاتِ نامتناهی است، هر که از صدقِ ارادت بسدهاش بشتافت، کامِ دل یافت و هر که برسوخِ عقیدت سر به آستانش سود، از رنج و محنت برآسود. معلولان را از دارِ شفا عنایتش صحتی حاصل، و تهیِ دستان را از خزانهٔ لطفش دولتی و اصل - نور الله مرقدہ.

(۱) سید کمال و سید جمال پد پائر هئا. اهی پئی سید شکرالله سان گد، شیراز کان نئی پر آیا. سید کمال سچی عمر شادی نه کئی و پنهنجی حویلی عی پر دفن تیوه (تفصیل لای دسو "تحفة الکرام" جلد ۳، صفحو ۱۹۸ و ۲۴۵).

(۲) و ذیک احوال لای دسو "تحفة الکرام" جلد ۳، صفحو ۹۸۱ و ۹۸۲.

( ۱۳۸ )

ذکر سید داؤد و سید اسماعیل علیہما الرحمة

آن هر دو بزرگوار برادر اعیانی بودند، و در وادی تحقیق و توفیق رتبه عالی داشتند، و اوقات شبان روزی بریاضات و عبادات صرف می نمودند.

منتقول است که در اواخر ایام متوجه سیاحت شدند، و در اثنای راه شهادت یافتند، سر خود را بدست گرفته در مدفن گاه رسیدند. مزارات ایشان در مسجدی واقع - نور الله مرقد هما.

( ۱۳۹ )

ذکر میان نورشاه مجذوب علیه الرحمة

وی صاحب حال و اهل دل بود، در حین جذبہ صولتی بهم رسانیدی که کسی مقابل او نگرستن نتوانستی. در وضع بیقرار هشیار مغز و کامل العیار بود، مجرد و حضور زندگانی می نمود.

روزی بمسجدی درآمد، و هر دم لعاب دهان خود را بمحراب می افگند. قاضی اسلام که در آن مسجد قرآن بدست داشت، و بتلاوت مشغول بود، در وی نگرست، و ازین ادای ناصواب سلامتش کرد. آن صاحب دل خاموش بنشست. هر گاه قاضی سبابه خود را به آب دهن تر کرده مطابق رسم متعارفه اوراق مصحف را گردانیدن گرفت، وی گفت: "یا

ایها القاضي آبِ دهانِ ما را بمحرابِ مسجد روا نداشتی ، تو چرا اوراقِ مصحفِ مجید را بلعابِ دهنِ خود آلوده می سازی ؟ ”  
قاضي از ایرادِ خود منفعل گردید ، و سر بجیبِ سکوت فرو کشید .

مؤلفِ این رساله ایامی چند عسرتِ احوال داشت .  
روزی بر درِ خانه خود از استیلاي افکار چون پیکرِ تصویر حیران استاده بود ، اتفاقاً آن سالکِ مسالکِ حقیقت از آن راه گذر می آورد ، چون برابر رسید ، بایستاد ، و بنظرِ مرحمت وا نگرست ، و گفت : ”خاطرِ خود را از اندوه خالی کن ، بعد از اُسه روز در کار فرو بسته تو کشائی پدید آید . ” از گفتارِ وی خاطرِ مخزونم را تقویتِ کلی دست داد . بکرشمه لطفِ الهی مترصد گشتم ، بعدِ انقضای سه روز چیز های دو ساله وجه منصب که ایصالِ آن بهیچ وجه صورت نداشت ، و بعد سعیِ کلی دست از تلاشِ آن کوتاه نموده بود ، یک دست بمعرضِ وصول در آمد ، و ایامِ عسر بیسر مبدل گردید .

اکنون مطابقِ وصیتِ خود در مسجد طرفِ پائینِ مزاراتِ حقائق و معارف آگاهان سید داؤد و سید اسماعیل مدفون است .  
نورالله مرقدہ .



( ۱۳۰ )

## ذکر پیر چہتہ ، علیہ الرحمۃ

آن حقائق شعار، معارف دثار، بلبلِ آشیانِ حقیقت، طاؤسِ ازمِ معرفت، موحدِ وارستہ یعنی پیر چہتہ، وی صاحبِ حالات و کرامات بود۔

منقول است کہ در عهدِ جامانِ سمہ، بلدہٗ سا سوئی آباد، و زمینِ تہہ زیر باغات بود۔ آن صاحبِ صدق و صفا از زیارتِ بیت اللہ مراجع و در لباسِ قلندرانہ سیر کنان واردِ باغاتِ مذکور، و در باغی کہ بغایت دل کشا و موسوم بباغِ مشکین بود، پائی اقامت فشرده، بیادِ خدا مواظبت داشت۔ از اتفاقاتِ دخترِ جامِ وقت کہ بنا بر تفرجِ طبع اکثر بباغِ مذکور تشریف می آورد، درویش را وارستہ محض دیدہ ارادتی بہم رسانید، و از انفس قدسیہٗ او گاہی گاہی ہمتی می خواست مردمِ خباثت پیشہ، فساد اندیشہ این معنی را در خدمتِ جام بوضع نا فرجام جلوہ گر ساختند۔ جام راست را از دروغ تمیز نکرد کسان را بر گماشت، تا او را بشہادت رسانیدند۔

مرقدِ پُر انوارش در همان شہادت گاہ واقع، اربابِ حاجات بزیارتِ او می روند، و مقضی المرام بر می گردند۔ نور اللہ مرقدہ۔

(۱) چتو۔

(۱۳۱)

## ذکر سید حاجی قدس سره

آن ناسکِ مناسکِ دین، سالکِ مسالکِ یقین، گل دستهٔ گلشنِ عرفان، شمعِ شبستانِ ایقان، قدوهٔ اصحابِ توفیق، زبدهٔ اربابِ تحقیق، عارفِ رموزِ شریعت، کاشفِ غوامضِ حقیقت، خلاصهٔ خاندانِ نبوی یعنی سید حاجی علیه الرحمتہ۔  
وی خداوندِ کرامات و خوارقِ عادات بود۔ قلم را چه یارا که شمه ای از خصائلِ رضیّہ و شمائلِ مرضیّہ او تواند نگاشت۔ در جذبۂ محبت و غلبۂ شوقِ رتبۂ عالی داشت۔ در زمانِ خود اجل<sup>۳</sup> شائخ و اکملِ اولیاء بود۔

منقول است کہ مرزا فتح علی بیگ مغل در برابرِ مزارِ فیض آثار آن اجل<sup>۳</sup> ابرارِ قصری بغایت زیبا و پُرنگار بنا فرمود۔ از بس کہ ساغرِ کامرانی بزال دولت برداشت، بهوا و هوس مائل افتاد، و در آن رواقِ بمنہیات و معصیات مشغول گردید۔ آن معرفتِ نصابِ شبی در خواب اور از ارتکابِ آن شغلِ ناصواب مانع شد، و تهدید نمود۔ وی از آن جا کہ مستِ بادۂ غفلت بود، دست از هواجسِ نفسانی کوتاه نکرد، ہم چنان کمیتِ هوس را در وادیٔ معاصی می تاخت، گویند: در اندک مدت اسبابِ جمعیتِ وی پریشان گشت، و دولت وی زوال یافت، و آن قصرِ دل فریب خراب و منهدم گردید۔

(۱۳۲)

## ذکر سید ابراهیم علیہ الرحمة

خداوند معارف قدسیه و مهبط اسرار الهیه بود ، هیچ گاه خود را از عبادت پروردگار عاطل نمی داشت ، و عمر شریف در گوشه انزوا بتجرد می گذرانید . کلام فیض التیامش بحدی قبولیت داشت ، که هر چه بر زبان مبارک وی جاری گشتی همه دم راه باجابت کشودی . خداوند مناقب علیه و کرامات جلیه بود .

بعد فوت بموجب وصیت خود در مسجد لکھی آسوده ، و درخت اراک بر سر قد متبرکه که وی سایه گسترده مقرر است که هر کس از آن درخت شاخی ببرد ، یا شتری در حین مرور از وی بچرد ، در حال دیوانه گردد . بعد تجربه اطفال محله دست بدان شجر دراز نمی کنند ، و ساربانان باخبر نیز شتران را از برابر دیوار آن مسجد نمی گذرانند .

(۱۳۳)

## ذکر درویش زین العابدین رحمة الله علیه

وی خداوند یمن و برکت بود . گویند : آن بزرگوار بحکمتی که اهل ظاهر بحقیقت آن پی نتوانند برد ، بشرب بنگ مداومت داشت . روزی بعبادت معهود ظرفی پُر از بنگ آبه در پیش خود نهاده بود . محتسب را خبر کردند ، وی خود را بسرعت در آن جا رسانید ، و در آن ظرف نظر کرد : دید که از شیر تازه لبریز و مملو است .

## فصل دهم

در ذکر اولیاء اللہ کہ در محلہٴ مولہ تہتی آسودہ اند۔

(۱۳۴)

### ذکر شاہ بدر ۱

وی عارفِ محقق و موحدِ مطلق بود، در زیٴ قلندران  
می گذرانید، شبها نہ خفتی، و اشکِ مسلسل از دیدہٴ حق  
بینش روان گشتی۔ در وادیٴ شوق و محبت رقبہٴ بلند داشت،  
صاحبِ یمن و برکت بود۔ اہل حاجت بدعای وی فائز المرام  
گشتند، و بمراد می رسیدند۔

در "تحفة الکرام" مذکور است کہ وی هنگامِ فترتِ  
ارغونیه درجہٴ شہادت یافت۔ نور اللہ مرقدہ۔

(۱۳۵)

### ذکر میان پنجن شاہ علیہ الرحمۃ

وی صاحبِ مقامات و کرامات و متورع و ہائم النہار بود۔  
منقول است کہ شخصی در جوارِ وی سکونت داشت و بنا بر  
مہمی بجانبِ نصر پور می رفت۔ ہر گاہ از دریا عبور نمود،

(۱) ہن بزرگ جو تذکرہ "تحفة الکرام" جلد ۳، صفحہ ۲۴۵  
پر بیان ٹیل آہی۔

خوفِ راه بحدی شنید که از بیمِ دزدان پیش رفتن نتوانست،  
 و بشهر برگشت. روزی دیگر آن بزرگوار را دید، بر درِ  
 خانهٔ خود ایستاده، نزدیکِ وی رفت، و گفت: "پیش  
 ازین مردان بودند که بنظرِ ایشان مشکلاتِ خلق آسان می  
 شد. مرا مهمی در پیش و رفتنِ نصرپور ناگزیر، و راه بغایت  
 خطرناک، در کارِ خود حیرانم، تو نیز اگر جوهرِ سردی  
 داری چشمِ توجه بکشا، که سلامتِ تانصرپور بروم و باز آیم."  
 وی از چادرِ خود پرچه بریده، بدستارش بست، و گفت: "اکنون  
 از دزدان اندیشه مدار که بهیچ وجه ترا آسیبی نخواهند  
 رسانید، و خدمت گذارِ تو خواهند بود." آن شخص را از گفتار  
 وی تقویتِ دل بهم رسید، بی تامل بصوبِ مقصد روان گردید.  
 در اثنای راه دزدان او را از دور بدیدند، و بارادهٔ غارت  
 پشتما فتند، چون نزدیک رسیدند، هر همه بقدمِ وی در افتادند،  
 و باهم گفتند: "پیرزاده احياناً ازین جا گذر آورده، اکنون  
 وقتِ خدمتِ ما هست." آن سنگ دلان بهزار سماجت او را  
 بمنزلِ خود بردند، و مهمانی کردند، و از نقد و جنس هر چه  
 توانستند، نذر گذرانیدند، و در حینِ عزیمت و مراجعت  
 بدرقهٔ راه شده، وی را سلامت در بلده رسانیدند.

(۱۳۶)

### ذکر پیر چفته علیه الرحمة

آن سالکِ مسالکِ توفیق، شاربِ رحیقِ تحقیق، غریقِ  
 دریایِ معرفت، حریقِ نیرانِ محبت، عارفِ محقق، مجذوب

حق ، گوهر درج ولایت، اختر برج حقیقت، صاحب معارف  
قدسیه یعنی پیر چهره علیه الرحمة . وی خداوند کرامات و  
خوارق عادات بود. هر شب بعد نماز خفتن بصحرا رفتی، و بعبادت  
الهی مشغول گشتی .

منقول است که یکی از خدام آن قدوه انام خواست که  
از احوال شبانه وی اطلاعی حاصل نماید . شبی از شبها نهفته  
بر اثر قدم او روان گردید . آن بزرگوار بصحرا در آمد، و بر  
زمین پاک بنشست، و بذکر جلی مشغول گشت . وی بمفاصله  
بعید استاده بود، و معائنه می کرد . بعد از ساعتی بیک بار  
آواز ذکر از زبانهای متعدده شنید، در حیرت ماند، و بمقدم  
آهسته پیش رفت، دید که هر عضو آن قتیل محبت جدا  
افتاده، و بر زبان علجده باسم ذاتی گویا است . قدس سره .  
مزار فیض آثارش در جوار کلان واقع . نور الله مرقده .

## فصل یازدهم

در ذکر اولیاء اللہ کہ در قلعهٔ ارک آسوده اند

(۱۳۷)

ذکر پیر چہتہ رحمۃ اللہ علیہ

وی قد وہٗ اولیاء و زبدہٗ اصفیاء، صاحبِ حال و قال بود۔  
گویند: ہر کرا مشکلی پیش آمدی و بوقتِ طلوعِ صبحِ صادق بخدستِ وی رفتی و تضرع نمودی، از ہر قسمِ مشکل کہ بودی، یمنِ توجہِ او آسان گشتی۔  
از راویٗ ثقہ منقول است کہ اطفالِ محلہ بر مزار وی گرد می آمدند، و ببازیچہ مشغول می گشتند، و چنانچہ عادتِ طفلان آنست بر مرقدِ او سوار می شدند۔ شخصی ہمسایہ این معنی را بر سؤٗ ادبِ محمول داشتہ اطفال را زجر می نمود، و از آن جا می راند۔ نوبتی آن بزرگوار در عالمِ خواب او را از ملامتِ اطفال مانع آمد، و گفت: ”این بی گناہان را بار دیگر نرنجانی، و از پیشِ ما نرانی، و الا در شکنجہٗ عذاب فرومائی۔“ آن شخص یک چند کار بندِ نصیحتِ وی شدہ، خود را از ممانعتِ اطفال بازداشت۔ روزی دید کہ کودکان بر مزارِ فیضِ آثارش هجوم آورده سنگ بمرقدش می کوفتند، و لت می زدند۔ وی را عنانِ تحمل و ہوشیاری

از دست رفت . یکنی را بگرفت و طمانچه سخت زد ، آن بزرگوار  
شب در واقعه<sup>۱</sup> رویا خود را بوی باز نمود ، و در حالت  
غضب گفت : ” دستي که بدان پیگناهي را خسته کردی بریده  
باد . ” گویند : بعد از روزی چند بحرف سرقت مأخوذ شد ،  
بفتوی<sup>۲</sup> شرعی دست او را از ساعد بریده و گذاشتند .  
راوی گوید : آن شخص را بچشم خود دیدم ، و این  
حکایت را بالمشافه از زبان وی شنیدم .

( ۱۳۸ )

## ذکر پیر لال قدس سره

وی صاحب حال و اهل کمال بود . مناقب و محامد  
وی بسیار بلند است . در وادی شوق و محبت رتبه<sup>۳</sup> عالی  
داشت ، و باجابت کلام و استجابت دعا معروف ، و بکرامات و  
خوارق عادات موصوف بود .  
مزار متبرکه اش در جوار پیر چهته واقع - نورالله تعالی  
سرقده .

( ۱۳۹ )

## ذکر میان درگاهی شاه علیه الرحمة

وی صاحب کرامات و تصرفات بود . منقول است که  
روزی عزیزالله خان برادر نواب سعیدخان ، بهادر باتجمل

(۱) هن جی والد جو نالو سعید الله خان هو . هیء سنه ۱۱۱۹ هـ  
پر نئی جو گورنر مقرر ٿیو ۶۶ سال ۶ کن مهینن کان پوء کیس  
موقوف کیو ویو . انھیء منجهان ظاهر آھی ته اهو بیان ٿیل واقعو به



بسیار از راه می گذشت . وی از آنجا که دل با خدا داشت ، و از اهل جاه مستغنی بود ، اصلاً چشم التفات بدان جانب نکشود ، و بسلام آن وافر الاحتشام قیام نفرمود ، وی بس که صورت پرست و از جام غرور مست بود ، از بی التفاتی او بر آشفت ، و قهر کرد . خدمتگاران جلو بر سر درویش معرفت کیش ریختند ، و بچوب فرو کوفتند . در آن حین بر زبان الهام بیان وی جاری شد که ” کردنی خویش آمدنی پیش . ”

گویند : بعد انقضای یک ماه روزی خان مذکور بعبادت مستمره در حرم سرای نواب تشریف آورده بود . نواب را بجانب وی سوی ظن بهم رسید ، کتکی از آبریشم تافته بدست داشت بی محابا بر سرش فرود آورد ، و بچند ضرب کاری تمام ساخت و حرم خود را نیز در همان ساعت بخفه هلاک نمود .

---

آنهیء ساگئی سال پیش آیو ء اهو بزرگ آنهیء وقت حیات هو .  
 ( تفصیل لاء ذسو ” تحفة الکرام ” - جلد ۳ صفحو ۹۹ ء  
 ” ذخیرة الخوانین ” - قلمی ، صفحو ۱۱۳ ء ۱۶۱ )

## مقاله

در ذکر اولیاء اللہ کہ در سوادِ بلده آسود اند .

(۱۵۰)

### ذکر پیر بدر

آن عالمِ اکمل ، فاضلِ اهلِ دل ، واعظِ عامل ، عارفِ کامل ، خداوندِ معرفت و یقین - یعنی پیر بدرالدین بن شیخ رکن الدین رحمة اللہ علیہ - وی از نبائرِ کرام حضرت شیخ بهاء الدین زکریا ملتانی است - قہس سرہ .

در کمالاتِ ظاہری نیز دستگاہی عالی داشت . رسالہ "اساس المصلي" از نتایج طبع و قواد اوست . ہر روز جمعہ و عظ می فرمود ، بنا بر آن بلقبِ مذکور سندی شہرت یافت . صاحبِ کلام و مستجاب الدعوات بود .

منقول است کہ روزی وعظ می فرمود ، یکی از مستمعان بخاطرِ خود گذرانید کہ در کلامِ شیخ چندان تاثیر نیست . شیخ بصفائی باطن دریافت ، و تیز دروی نگریست . در حال آن شخص بمقامِ وجد آمد و کیفیتِ غریب بہم رسانید ، و تا دیر سرمست و بی خود بود .

مزارِ فیض آثارش طرفِ غربی محلہ مسگر واقع - نور اللہ

مرقدہ .

(۱۵۱)

## ذکر پیر چہتہ ، علیہ الرحمہ

وی صاحبِ حال و اہلِ دل بود . بدعای اجابت انتمای  
آن خداوندِ عرفان مردم بکامِ دل می رسیدند ، و بنظرِ شفا بخشیم  
وی از امراضِ مهلکہ شفا می یافتند .  
مزارِ فیض آثارش طرف غربی محلہٴ خواجہ شکر در جوارِ  
قصابان واقع - نور اللہ مرقدہ .

(۱۵۲)

## ذکر سید حسین علیہ الرحمہ

آن شہ سوار بوادی تجرید ، خوش خرام میدان تفرید ،  
جان باز ، راسخ قدم ، منصورِ وقت ، مسیحا دم ، ناہج مناہج  
صدق و صفا ، خلاصہٴ خاندانِ آلِ عبا ، صاحبِ کراماتِ باہرہ ،  
خداوندِ معارفِ فاخرہ ، مقبولِ کونین - یعنی سید حسین  
قدس سرہ .

وی اکثر اوقات بیجر مکاشفہ و استغراق می بود ، و هموارہ  
خود را از نظرِ خلأئق مخفی می نمود . منقول است کہ در  
عهد ایالت نواب سعید خان بہادر اطفال را جمع نموده بسنگ  
بارانِ خود امر فرمود ، و درجہٴ شہادت یافت . گویند : درحین  
بارش سنگ متبسم بود ، و بعد شہادت نیز لبها بتبسم مفتوح  
داشت .

(۱) چتو .

مرقدِ مستبرکهٔ او سمتِ غربیِ محلہ تندسر متصل خانہا  
واقعہ - بر آرندۂ حاجات و مرادات - نور اللہ مرقدہ .

(۱۵۳)

### ذکر سید لال چہتہ ۱ قدس سزہ

وي عارفِ محقق و ولئ حق اكثر اوقات رياضاتِ شاقه  
مي کشيد . گویند : در فصل تابستان کہ از حدتِ آفتاب زهرهٔ  
مردم آب مي شد ، در نصف النهار بيابان مي رفت ، و آتشي  
مي افروخت و در پيش آن آتش سوزان بر خاک تفته بعبادتِ  
الهي اشتغال مي نمود .

در "تحفة الڪرام" مذکور است ' آن بزرگوار پسرِ شاه  
وجيه الدين حسيني است ' مدتي خود را بدريا مختفي ساخته بود .  
مزارِ وي طرفِ غربیِ محلۂ تندسر واقع - نور اللہ مرقدہ .

(۱۵۴)

### ذکر پير ۲ دادن عليه الرحمة

وي درويشي مجذوب مستانه وضع بود . كرامات و  
تصرفات او بسيار است . منقول است كه يكي از ارادتمندانِ

(۱) هن بزرگ جو تذڪرو "تحفة الڪرام" جلد ۳ صفحي ۱۶۷

پر بيان ٿيل آهي .

(۲) "تحفة الڪرام" ، پر لکيل آهي ته "هن بزرگ جي باري

پر روایتون آهن : هڪڙي اها روایت ته 'هيءُ محمد يوسف رضوي

جو معاصر هو ، ۽ ٻي اها ته ان کان به اڳي ئي گذريو آهي .'

( "تحفة الڪرام" ، جلد ۳ صفحو ۲۴۷ ) .

وي در بیابان سی رفت . بیک بار دزدان از دور نمودار شدند،  
وي از غایت اضطراب آن معرفت نصیب را یاد کرد، گفت :  
” درویشا! از شر این دزدان سرا در پناه خویش گیر.“  
گویند : از عالم غیب در پیش نظر آن جماعه حجابی واقع  
شد، در روز روشن از برابر وي می گذشتند و مطلقاً او را  
ندیدند . سالم از چنگال ایشان بیرون رفت .

حقائق و معارف آگاه سید محمد یوسف ۱ رضوی قدس سره  
با ولاد خود وصیت فرمود که ” در حین مشکلات اگر  
بزیارت من رسیدن نتوانید، بدان جناب رجوع آرید.“

(۱۵۵)

## ذکر سید ملوک ۲ علیه الرحمة

آن عارف حق، واصل مطلق، شاربِ رحیقِ تحقیق، تحقیق،  
سالک مسالک توفیق، قدوه ابرار، زبده احرار سید ملوک  
قدس سره وي از سادات سازندگان است . اسلاف کرام وي  
در بلده آمده سکونت گرفتند .

گویند ۱ آن بزرگوار در پرگنات بلده سیرکنان می گذشت،  
شنید که دهه جوگی بنا بر امری با فرقه مسلمانان جنگ پیوسته  
است، وي بامید شهادت و امداد مسلمین بدین جانب تاخت،

(۱) سید محمد یوسف بکری، سید الکریم، مخدوم نوح ۳  
مخدوم آدم سمیجی جو دمصر هو. (” تجفة الکرام“، جلد ۳،  
صفحو ۱۷۳ ۴ ۲۴۷).

(۲) دسو ” تجفة الکرام“، جلد ۳، صفحو ۲۴۵.

و جنگ کنان شهادت یافت۔ خدام نعش او را از آنجا بر دوش گرفته در جاي که اکنون مرقده متبرکه او واقع است، براي ادائي نماز بر زمين گذاشته۔ منقول است که بعد از فراغ نماز جنازه هر گاه خواستند تا نعش او را بردارند، و بمکلي رسانند بقدرت الله تعالی پائهاي نعش در زمين فرو رفتند، هر چند قوت کردند، بر آوردن نتوانستند۔ در مقام حيرت ماندند، و آن روز در آنجا بسر بردند۔ شب در سرايا فرمود که مدفن گاه ما همین است۔ او را همان جا دفن کردند۔

کرامات و تصرفاتِ وي لا تعدو لاتحصی است۔ اکنون یازدهم ماه ربیع الثانی مجمعی بلند بر تربت شریف او منعقد می شود۔ نور الله مرقده۔

( ۱۵۶ )

### ذکر شیخ حاجي بهاؤالدين ، عليه الرحمة

وي از اولاد حضرت قطب الاقطاب شیخ بهاؤالدين ملتانی است۔ قدس سره۔ فضل و کمال ظاهري بسیار داشت، و دو بار شرف حج دریافت۔

در "تذكرة المراد" مسطور است که هرگاه آتش محبت الهي در کانون سینه وي شعله زن گردید، بجناب فیض ماب حضرت پیر مراد قدس سره بشتافت، و گفت: "احسن

(۱) هيء بزرگ ارغون جي زماني ۾، جيئن حج ڪري واپس موٽيو، تيئن ٺٽي ۾ اچي رهيو۔ سندس احوال "تحفة الكرام" - جلد ۳، صفحي ۲۴۸ ۾ ملي ٿو۔

کما احسن الله عليك . " آن حضرت برقع از رخ مبارکِ خود برگرفت ، نظرش بر جمال با کمال آن قطبِ زمان درافتاد ، و در حال بدرجهٔ ولایت رسید ، بدیدهٔ عین الیقین مشاهدهٔ انوارِ تجلیاتِ الهی گردید .

از روایات ثقات منقول است ، که وی بیمنِ وساطتِ آن مرشدِ کامل در جنابِ حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم ، بمنصبِ عرض بیگی سرافرازی دارد .

(۱۵۷)

### ذکر پیر بابو علیه الرحمة

وی تحصیلِ علمِ ظاهری از خدمتِ حقائق و معارف آگاه حاجی شیخ بهاؤالدین قدس سره نموده . در رسالهٔ "تذکرۃ المراد" باین الفاظ تصریح یافته که "شہید و لاسید" در "تحفة الکرام" مذکور است که وی از ساداتِ بخارا است . و الله اعلم بحقیقة الحال .

روزی شنید که حضرت قطب الاقطاب سید مراد شیرازی قدس سره العزیز بزیارتِ پیرالبه تشریف برده ، و ازین راه مراجعت خواهد فرمود . سرِ راه گرفته بایستاد . اتفاقاً آنحضرت از راهِ دیگر معاودت نمود . وی تا هفتهٔ کامل همان جا استاده ماند . آنجناب بعدِ هفتهٔ بروزِ معهود از آن راه گذر آورد . بنورِ باطن ، فیضِ موطن حالِ او را دریافت ، و بنظرِ لطف در وی نگریست . در حال بدرجهٔ ولایت رسید ، و از سرهٔ اولیاء الله گردید .

گویند : آن فارسِ مضماری ریاضتِ اصلِ عمر نام داشت .  
هر گاه بامیدِ دیدارِ حضرتِ قطبِ زمانِ پایِ قیامِ بر سرِ راه  
فشرده تا هفتهٔ کامل استاده ماند . آنجناب فرمود : "تو راست  
بابو هستی" یعنی ریاضتِ کش . از آن بعد این نام اشتها ریافت .  
منقول است که آن خوش خرام عرصهٔ شهادت حسب فرمودهٔ  
مرشدِ خود متوجه سیاحت شد . در ارضِ ککراله از دست  
مردم کهر شهادت یافت . سرِ خود از آن جا بدستِ خود گرفته  
در مدفن گاه رسید .  
کراماتِ وی از اندازهٔ تحریر و تسطیر بیرون است -  
نور اللہ مرقده .

( ۱۵۸ )

## ذکر سید احمد بخاری علیه الرحمة

وی صاحبِ حال و اهلِ دل بود . در علومِ ظاهری  
نیز بهرهٔ وافیه داشت . گویند : هیچ گاه خواب بچشمِ وی  
نگشته ، روزها و شبها بیدار می بود . با حقائق و معارف آگاه  
پیر بابو علیه الرحمة صحبتِ محققانه داشت . اکنون مطابقِ وصیتِ  
خود متصل روضهٔ وی مدفون است - نور اللہ مرقده .

( ۱۵۹ )

## ذکر سید عبداللہ علیه الرحمة

آن حقائقِ شعار ، تقویِ دثار ، محرمِ اسرارِ غیبی ، مظهرِ  
مکاشفاتِ لاریبی ، سالکِ آگاه سید عبداللہ . وی از اجل



ابرار است . درخت اراک از چپ و راست بر مرقده وی سایه گسترده .

گویند : هر قسم تپي که باشد مردم نان و ماهی نذر کنند ، و چوبی از درخت مذکور بیارند ، و بر ساعد مریض بندند ، تپ دفع می شود .

مزار فیض آثارش در جوار پیر بابو علیه الرحمة واقع - نورالله مرقده .

( ۱۶۰ )

### ذکر درویش کهمن ، علیه الرحمة

وی از مریدان حضرت پیر ولایت ، صاحب ارشاد و هدایت ، مخدوم نوح قدس سره العزیز است . خداوند کرامات و خوراق عادات بود . جذبه شوق و بیقراری محبت بحدی داشت که گاهی پهلو بر بستر نهاده ، و دراز نخفتی . منقول است که روزی تنها از صحرا می گذشت . بیک بار او را وجد و حال روی داد . آغاز سماع نمود ، و زبانش با اسم احد گویا گردید . وحشیان صحرائی از هر جانب نزد وی گرد آمدند . و در وجد و حال با او موافقت نمودند . گویند : مادامی که آن قدوه اهل کمال سرگرم سماع بود ، وحشیان از دایره موافقت او قدم بیرون نگذاشتند .

(۱) کهمن .

(۱۶۱)

## ذکر پیر البه ۱ علیه الرحمة

وي خواهر زاده و دامادِ جام نظام الدين است، و نامش  
در اصل جام سارک بود.

در "تذكرة المراد" مذکور است که مسجدِ صفته در  
اصل پرستش خانهٔ هنود بود. هر گاه حضرت قطب الاقطاب  
سید مراد شیرازی قدس سره بانهدام آن امر فرمود، جام ننده  
بنابر استغاثهٔ کفار جام سارک را بخدمتِ فائض البرکت وي  
فرستاد تا رفته مانع شود. همین که او مشرفِ خدمت شد،  
بمشاهدهٔ جمالِ باکمالِ آن قطبِ زمان انوار الهی  
بر ضمیرش تافت، و منصبِ معرفت یافت. روی از دنیا  
برگردانید، و مقیمِ آستانش گردید.

یگان روزی بموجب فرسودهٔ پیر روشن ضمیر بطلبِ  
مسواک برآمد، هر جا پاي اراک زمین را می کاوید از  
مسواک نشانی نمی دید و د فینه بنظرش می رسید. هنگامِ  
شام بی نیل و سرام برگردید. و چگونگیِ حال بخدمتِ  
آن صاحبِ کمال بعرض رسانید. فرمود: "از آن چه دیدی  
چرا نیاوردی؟" گفت: "چه کار دارم به آن چه ازو  
در گذشتم." وي را البه خطاب دادند، یعنی بی طمع. بالجمله  
بنظرِ سرشه بمدارج اعلیٰ تصاعد نمود، و بمقامِ فنا فی الله  
رسید. بکرامات و بخوارقِ عادات موصوف بود.

(۱) هن بزرگ جو تذکره "تحفة الکرام"، جلد ۳، صفحہ ۲۴۷

پر موجود آهي.

منقول است که حضرت پير مراد قدس سره هر هفته روز يكشنبه بزيارت وي تشریف بردي - نور اللہ سرقده .

(۱۶۲)

## ذکر شیخ نتهر عليه الرحمة

وي از مقربان و حاشیه نشینان بساط دولت جام ننده بود .  
 "در تذكرة المراد" مذکور است که هر گاه حضرت پير مراد قدس سره بانهدام معبد هنود امر فرمود، جام ننده اول شیخ البه را برای منع روان ساخت، چنانچه مذکور شد . متعاقب وي شیخ نتهر را فرستاد، تا رفته حضرت قطب الاقطاب را از انهدام معبد مذکور مانع گردد . وي چون شرف حضور دریافت، نظرش بر روي شریف افتاد، و در حال بدرجه ولایت رسید، و روي از دنیا تافت .

مزار فیض آثار وي برابر سرقده متبرکه که شیخ البه واقع -  
 نور اللہ سرقده .

(۱۶۳)

## ذکر پير لال ۱ چہتہ ۲

وي صاحب حال و اهل کمال بود، مناقب و محامد آن بزرگوار بسیار بلند است . در وادي صدق و صفا و عبادت و تقوی مرتبه جلیل داشت، و خداوند کرامات و مستجاب الدعوات بود .

(۱) و ذیک احوال لایء دسو "تحفة الکرام" جلد ۳، صفحہ ۱۶۷ .

(۲) چتو

مزار فیض آثار وی طرف شرقی محله ستهیه واقع - نور اللہ  
مرقدہ .

(۱۶۳)

## ذکر زاهد شاه علیہ الرحمة

وی صاحب مناقب و محامد بود ، در زی قلندران از  
هندوستان آمده، در جای که اکنون آسوده است، تکیه دار بود .  
یمن و کرامات بسیار داشت ، و مقاماتش عالی است .  
مزار فیض آثارش طرف شرقی محله بهائیخان واقع -  
نور اللہ مرقدہ .

(۱۶۵)

## ذکر پیر یعتیق علیہ الرحمة

وی سالک خدا آگاه و عارف باللہ بود ، و کرامات آن  
بزرگوار بسیار و پیشمار است - اهل امراض یک چله بزیارت  
وی مداومت می نمایند ، و از هر قسم که مرض باشد نجات  
می یابند .

گویند : این آستانه آن پیر یعتیق است که در ارض ککراله  
بر کنار آب شور آسوده است - نور اللہ مرقدہ .

(۱۶۶)

## ذکر پیر لونگ علیہ الرحمة

وی صاحب کرامات و خداوند تصرفات بود . منقول  
است که شخصی از مواضع بجانب بلده می آمد ، چون بکنار

دریا رسید، برگهای دوح را فراهم آورد و بجهت عبور از دریا پشتاره بست، و برسم متعارفه بر آن سوار شده بدریا درآمد. چون بنیمه راه رسید، بیک بار از تندي آب بندهایش بگسست، و آن بسته دوح از هم پاشید. وی بسرحدر غرق شدن رسید. آن شناور لجه عرفان باین کنار دریا نشست. بود. چشمش بر او افتاد، از جای خود برجست، و بنحوی که مردم بر روی زمین بروند، بر روی آب دوید، و او را از ورطه هلاکت بساحل سلامت رسانید.

مزار فیض آثارش بر کنار دریای سیحون که مهران معروف است، بر گهات بلده موسوم باسمش واقع - نور اللله مرقده.

( ۱۶۷ )

ذکر هفت عقیقه که باصطلاح اناث "ستینون" گویند

در "منتخب التواریخ" مذکور است که آن هفت دختر پاک دامن از نژاد سومره بودند. در حین که علاؤالدین بادشاه دهلی بر سر سند تاخت، و بنیاد مردم سومره بر انداخت، اهل و عیال مردم سومره فراری می نمودند، و بگوشه های می خزیدند. ایشان نیز در آن تفرقه از جمله فراریان بودند. اتفاقاً در اثنای راه از همراهان خود جدا افتادند. آواره و اندوهناک رو براه نهادند و گریزان می رفتند. افواج

(۱) انهن مابین جو احوال "تحفة الکرام"، جلد ۳، صفحہ ۲۶۳ بر

"خسف دختران" جی عنوان مان ملی تو.

شاهی که بتعاقبِ اهلِ فرار بهر سمت جلو ریز بودند، برخی از آن بایشان فرار رسیدند. آن پاکدامنان بخدا رجوع آوردند، و چارهٔ کارِ خود از آن کارساز درخواستند. در حال بقدرتِ بدیع العجائب جل جلاله زمین از هم منفجر گردید، و آن گلدستهٔ عفت را درونِ خود جا داد. سواران این حال را از دور معائنہ کردند، و حیرت زده بدانجا رسیدند. دیدند که گوشه‌های مقنعهٔ شان بنا بر عبرتِ ابنای روزگار بیرون مانده. گویند آن میخدرات صاحبِ توفیق و خداوندِ تحقیق بودند. در شبهای متبرکه که جوق جوق زنان دسته‌دسته نسوان بزیارتِ آن مریم صفتان می‌شتابند، و ببرکتِ صدقِ نیّتِ حلاوتِ سراد می‌یابند.

منقول است که بعضی اناث را در حینِ زیارتِ حالتی روی می‌دهد که بیک بار از تعلقاتِ جسمانی و هوسِ نفسانی مجرد شده، مشاهدهٔ صورِ غیب و معاینهٔ اسرارِ لاریب می‌نمایند، و در وجد می‌نمایند، و در آن هنگام هرچه بر زبانِ ایشان جاری می‌گردد هر آئینه در آئینهٔ ظهور جلوهٔ تمشیت می‌پذیرد.

سزاراتِ ایشان در ارضِ ساموئی واقع است.

(۱۶۸)

ذکر شیخ جهنده ۱ پاتنی رحمة الله علیه

آن ملاحِ سفینهٔ تحقیق صاحبِ حال و اهلِ کمال بود. مردم را در کشتیِ معبر بر گذرِ دریای ساموئی از یک

(۱) جهندو پاتنی.

ساحل بساحل ديگر مي رسائيد .  
 در ”تحفة الڪرام“ مذڪور است كه وي از فيض يافتگان  
 نظر ڪرامت ، حضرت سيد ميران محمد مهدي ، جونپوري است .  
 هر گاه آنجناب در بلده تته شرف نزول فرمود علماي ظاهر  
 بنا بر بعضي مقالات ايشان نسبت بڪفر كردند . جام نظام الدين

(۱) سندس نالو هو، سيد محمد ۽ خاتم الاولياء لقب هو، پر  
 سندس شهرت مهدي موعود جي لقب سان ٿي . سندس نسب جو سلسلو  
 هن ريت آهي : سيد محمد بن سيد عبداللہ بن عثمان بن موسي بن قاسم بن  
 نجم الدين بن عبداللہ بن يوسف بن يحيى بن نعمت اللہ بن اسماعيل بن  
 موسي ڪاظم بن جعفر صادق بن باقر علي بن زين العابدين بن سيدنا  
 امام حسين بن امير المؤمنين سيدنا علي بن ابي طالب ڪرم الله وجهه .  
 هن جي ولادت ۱۴ جمادي الاول سنہ ۸۴۷ھ مطابق ۱۴۱۳ع  
 سومر جي ڏينهن جونپور شهر ۾ ٿي . سنہ ۸۵۲ھ ۾ پنجن سالن جي  
 عمر ۾ شيخ دانيال جونپوريءَ وٽ تعليم شروع ڪيائين، ۽ ستن سالن  
 جي عمر ۾ قرآن شريف جو حافظ ٿيو . اهڙيءَ ريت سنہ ۸۵۶ھ ۾،  
 ٻارهن ورهين جي صغير عمر ۾ علم جي تحصيل مان فارغ ٿي نڪتو .  
 سندس غير معمولي علم و فضل کي خيال ۾ رکندي  
 ان وقت جي عالمن متفق ٿي کيس ”اسدالعلماء“ جو لقب  
 ڏنو . سترهن سالن جي عمر ۾ سندس دل تصوف ڏانهن مائل ٿي، ۽  
 اٺڪل ستن سالن تائين مٿس استغراق جي ڪيفيت طاري رهي، ۽ پنجن  
 سالن تائين سحر، سکر، بيداري ۽ بيهوشيءَ جي ڪيفيتن ۾ گذاريائين .  
 ان وقت سندس عمر ستاويهن سالن کي اچي پهتي هئي . پوءِ اهڙيءَ ريت  
 اٺڪل يارهن سال سندس زندگي، جونپور ۾ زهد ۽ تقويٰ جي  
 حالت ۾ گذري . ( ڏسو صفحو ۱۷۸ )

واليء آن عهد كه محض ظاهر پرست بود از مشربِ اهلِ حال خبري نداشت، سوء ظن بهم رسانيده اصلاً ساوڪِ معتقدانه نڪرد، بلڪه دل نهادِ اذيت شده و در حينِ عزيمت وي بصوبِ حرمين شريفين زاد هماالله تعظيماً و تڪريماً ملاحان را فرمود تا كشتيء او را در خلاب زنند. هر گاه آن شناورِ لجهء حقيقت راكبِ سفينه شد و روان گرديد، ملاحان در حينِ فرصت كشتي را بخلاب زدند، و خود بدر رفتند. شيخ را بر كيفيتِ حال اطلاعي دست داد، خود را در آن جا رسانيد، و آن كشتي

( آندل صفحي ۱۷۷ تان )

سنه ۸۸۷ھ ۾ جونپور مان هجرت ڪري داناپور (عظيم آباد - پائنا) جي جهنگن ۾ ڪيترو وقت اڪيلي سر گهمندو رهيو. ان وقت سندس عمر پنجڙيهه سال هئي. ان کان پوءِ هيءُ چندهريءَ ۾ آيو ۽ اتان مالوه جي گاديءَ جي هنڌ ماڻيو ۾ اچي رهيو. اتان جر بادشاه غياث الدين خلجي (وفات سنه ۹۰۵ھ) سندس معتقد ٿي ويو، ۽ ڪيترن ماڻهن سندس و عطن، سٺن لچڻن ۽ سنت نبويءَ جي پيرويءَ منجهان هدايت حاصل ڪئي.

سنه ۸۸۸ھ ۾ جاناڻير (گجرات) ۾ اچي رهيو ۽ اٽڪل ڏيڍ سال تائين اتان جي ماڻهن کي وعظ ڪيائين. ۸۹۰ھ ۾ برهانپور، برهانپور مان بيدر، ۽ بيدر مان گلبرگه آيو، ۽ هر هنڌ پنهنجن و عطن جي برڪت سان ماڻهن ۾ هدايت جو روح ڦوڪيائين، ۽ جتي به ويو اتي سندس مريدن ۽ معتقدن جو حلقو به ويو وڌندو. سنه ۹۰۱ھ ۾ حج بيت الله جي ارادي سان ٺٽي ۾ آيو. شيخ جهنڊو پاڻي سندس مريد ٿيو، ۽ فيض حاصل ڪري ولايت جي درجي کي پهتو.

سيد محمد جونپوريءَ، سنه ۹۰۵ھ ۾ برليءَ وٽ ظاهر ظهور مهدي هٿن جي دعويٰ ڪئي، ۽ عالمن ۽ عام ماڻهن ۾ سندس برخلاف هڪ شور مچي ويو. پوءِ برليءَ مان ٿرڙاڳوٺ، جالور ۽ ناگور مان ٿيندو



را از آن مهلكه بساحل سلامت برد. وي نظر فيض بحال او  
برگماشت. در حال بدرجه ولایت رسید، و از زمره اولیاء  
الله گشت.

مزار فيض آثارش در ارض ساموئي واقع - نورالله مرقدہ.

سنہ ۹۰۶ - ۹۰۷ھ ۾ جيسلمير جي رستي نصر پور مان ٿيندو ٺٽي ۾ اچي  
پهتو. ۽ اتان ۹۰۰ ماڻهن سان گڏ خراسان روانو ٿيو. پهريائين پهريائين  
قندهار ۾ آيو. اتان جو حاڪم شاه بيگ ارغون، جو پوءِ سنڌ جو والي  
ٿيو، ساڻس تمام گهڻي عزت ۽ احترام سان پيش آيو. ربيع الاول سنہ  
۹۱۰ھ ۾ هيءُ قندهار مان روانو ٿي، فرح ۾ اچي نڪتو، ۱۹ ذوالقعد سنہ  
۹۱۰ھ (مطابق ۲۳ اپريل سنہ ۱۵۰۵ع) ۾ سومر جي ڏينهن ٺٽي ۾ سالن  
جي عمر ۾ وفات ڪيائين. سندس صاحبزادي ميران سيد محمود سندس  
جنازي جي نماز پڙهائي ۽ کيس رج ۽ فرح ڳوٺ جي وچ ۾ دفن ڪيو  
و يو. شاه قسم عراقيءَ سندس تربت تي هڪ گنبد ٺهرايو. سندس وفات  
جي تاريخ ”عشق تم“ مان نڪري ٿي.

ٺٽي ۾ رهائش واري زماني ۾ شهر ۽ جدا جدا هنڌن جا ڪيترائي  
خاص خاص ماڻهو سندس مريد ٿيا. شيخ صدرالدين مفتيءَ، خان دريا  
خان وزير اعظم، علامه قاضي قاضن ۽ سيد مبارڪ شاه وغيره به انهيءَ  
وقت سندس مريدن جي حلقن ۾ داخل ٿي بيعت ڪئي. ٺٽي جي مشهور  
رضوي ساداتن جي خاندان جو وڏو ڏاڏو سيد محمد يوسف بکري به سيد  
مبارڪ شاه جو مريد ٿي، سندس سلسلي ۾ داخل ٿيو، ۽ مهدي  
عقيدن جي پيروي ڪرڻ لڳو. اهڙيءَ طرح سيد محمد يوسف جو اولاد  
به مهدي عقيدن تي قائم رهيو. شاه عنايت الله صوفي شهيد جو ڳوٺ  
جهوڪ - ميران به سيد ميران محمد جونپوريءَ جي نالي پٺيان ميرانپور  
سڏجڻ لڳو، ڇاڪاڻ ته سيد صاحب ڪي ڏينهن هن ڳوٺ ۾ اچي رهيو هو.  
(تذڪره محمد بن طاهر ٻٽي، از ابو ظفر ندوي)

بعونِ اللّٰهِ تعالیٰ نسخہٴ متبرکہ کہ اسمیٰ بہ  
”تحفة الطاہرین“، صورتِ اتمام و سمتِ اختتام پذیرفت۔

ضميمه

اقتباس

كتاب هيئت العالم

تصنيف

شيخ محمد اعظم بن شيخ محمد شفيع تتوي

## \* سند

ولایتي ست که به سند ولد حام بن نوح منسوب است . صاحب "تحفة الکرام" سند را میان اقلیم اول و دویم و سیوم و چهارم و پنجم مشترک نوشته ، اما از دائره زمین که ملا علی قوشنجی سرآمد علمای علم هیئت وضع کرده ، چنان مستفاد می شود که اکثر سند داخل اقلیم دویم است ، و عبارت "مجمع الاسرار" نیز دال بر این معنی است . هر چند اطراف این ولایت داخل اقلیم دیگراند ، اما مؤلف این رساله سند را در اقلیم دویم رقم پذیر خامه بیان می سازد . پوشیده نماند که سند ولایتي است سیر حاصل ، و زمینی است زرخیز و منفعت انگیز . نهر سیحون از وسط همین ولایت جاریست و بمحیط میریزد و بزبان سند آنرا نهر سهران میگویند . حد جنوبی این ملک بدریای محیط که آن را بحر عمان خوانند پیوسته ، و هوای آن معتدل و باقی همه گرم سیرست .

## ملتان

شهر قدیم است . در "تحفة الکرام" آورده که بر ابتدای بنایش کسی مطلع نیست ، اما در "مجمع الاسرار" مرقوم است که سام بن نریمان چون اکثر برای شکار متوجه این طرف

\* "تحفة الطاهرین" جی مؤلف پنهنجی پئی کتاب - "هیئت العالم" جی فصل پئی بر 'اقلیم دوم' جی عنوان سان سند ملک ۶ سندس و دن شهرن جو ذک هن ریت کیو آهی .

می شد، زمینِ ملتان را پسند کرده همت بر بنای آن گماشت.  
صنعت رنگریزی درو بسیار و چیت، آنجا نادره، روزگارست.  
اهل آن مکان صاحب سلیقه و استعداد، اما هوای آنجا گرم است.

### به-کر

قلعه ایست متین که مرزا شاه بیگ ارغون بنا نهاده.  
میر محمد معصوم بهکری حسب الامر اکبر بادشاه عمارت های  
عالی و نشیمن های زیبا در آنجا تعمیر نموده. از آن جمله مناره  
ایست که بر کوه بنا یافته، بغایت بلند و مرتفع، هر کس که بر  
سطح آن عروج نماید تا هشت فرسنگ نظر کار کند. دیگر  
قصریست که بر کنار بحر سیحون بر وضع کشتی تعمیر یافته.  
و عجیب ترین آن قصر دیگرست موسوم بسیتاسر که در وسط  
بحر سیحون عمارت پذیرفته.

### الور

در زمان قدیم دارالسلطنت راجهای سند بوده. اکنون  
خرابست. در یکی از مضافات آن قریه ایست موسوم بسیوی، و در  
سمت شمالی آن کوهیست، و بر بالای آن گنبدی که در زمان سابق  
آن را بطریق طلسم ساخته اند و بنام مارو کری مشهورست.  
از دور گنبدی بغایت بلند و مرتفع بنظر آید و هر گاه بدانجا  
روند اثری از آن پیدا نباشد. سلطان محمودخان در ایام  
حکومت خود سه چار هزار کس را فرمود که دست های هم  
دیگر گرفته گنبد را در نظر داشته بر سر آن کوه رفتند. چون

در آن مکان رسیدند اثری از گنبد پیدا نبود. در "تاریخ معصومی" مذکور است که آن گنبدِ طلسمی ست که بالای گنج تعبیه کرده‌اند. "تحفة الکرام" مرقوم است که بر یک جانبِ سیوی دشتی است پرریگ بمسافت چهل فرسنگ که راه قندهار از آن میان ست. اگر معاذاً بالله کسی در آن دشت جاده غلط کند دیگر روی آبادی نبیند و هلاک شود.

### سیوستان

شهریست قدیم. قلعهٔ آن بر تلی بغایت مرتفع بنا یافته بود. اکنون قلعه خراب و شهر آباد ست. از عجائبات آن مکان گنبدیست که بر یک ستون قائم ایستاده.

### حیدرآباد

قلعهٔ برگزیدهٔ ولایت سند ست و بالای کوهی واقع. در عهدِ راجه ساهسی، نیرون نامی که یکی از امرای او بود بنای نهاده. در سال هزار و صد و هشتاد میان غلام شاه خان عباسی مجدداً در غایت استحکام بنا فرموده باین نام موسوم ساخت.

### تته

بلده ایست نامی و شهریست گرمی. بخوبی آب و هوا و صفای صبح و شام ممتاز است. جام نظام‌الدین سمه در اواخر نهصد هجری آن را بنا نهاده. بر سمت غربی آن کوهیست متضمن عمارات رفیع. در ایام باران از غایت سبزه قطعۀ بهشت می‌شود،

و به یک جانب این کوه چشمه ایست موسوم به سهسه لنک در نیم فرسخ واقع . گویند : درین کوه صد هزار اولیاء اللہ آسوده اند . مردم زوار از مسافت بعید آیند و از روح پرفتوح ایشان مدد خواهند و مراد یابند و احوال اکثری ازین بزرگواران از رساله سسمی به "تحفة الطاهرین" که از جمله تالیفات مسود این اوراق است معلوم شود . و در نزدیکی آن کوه زیارت گاه نسوان است که هر گاه اناث در روزهای معین دسته دسته بدان مکان بروند، بعضی را از آنها حالتی روی دهد که از تعلقات جسمانی و هواجس نفسانی مجرد شده اسرار غیب مشاهده نمایند و از احوال استقبال خبر دهند، و همچنان شود . پوشیده نماند که این کوه پر شکوه شعبه از کوه سوالک است که راست بمکه معظمه پیوسته .

در کوهستان سند قومیت که در فن قدم شناسی بجادی مهارت دارند که اثر قدم بر سنگ هم معلوم نمایند . دیگر قومیت که علم شانہ خوب می دانند و از ماضی و مستقبل خبر درست دهند .





## غلط نامہ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
ح	۶	لسان العرب	تاج العروس
یب	۱۵	سطخ	سطح
۴	۷	بیشخا	بیشخا
۴	۲۰	رہبرم	رہبر
۱۴	۷	بکفر	بکفر
۴	۱۴	مسائخ	مشائخ
۴	۱۷	معبد صفحہ	معبد صفحہ
۱۷	۱۱	نواسہ	نہسہ
۱۹	۱۹	من الشمس	من الشمس
۲۱	۲	سہ سال فرزند	سہ سال سہ فرزند
۲۲	۱۳	مہ قدہ	مرقدہ
۲۳	۴	کلا	کلاہ
۲۹	۱۴	مساقبت	مسابقت
۳۰	۵	سر گذشت را	سر گذشت را
۴	۶	رسايند	رسانيد
۴	۱۲	زیارده	زیادہ
۴۲	۶	منتقول	منقول
۴۶	۲۲	مطلع	مطلع
۴۸	۱۵	سہہ	سہ
۵۲	۱۳	دران مقام، فیض التیام	درآن مقام فیض التیام
۵۳	۱	کشتم	کشم
۴	۸	بز گوار	بزر گوار

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۶۵	۲	اطعہ	اطمعه
“	۹	قہوہ	قدوہ
“	۱۲	ساختہ ام	ساختہ ایم
۶۸	۹	ای پسرش	ای پسر
۷۷	۶	مکانیت	مکانیست
“	۹	راستان	راستان
“	۱۰	بخشتی	بختی
۷۹	۲	خدا،	خدا
۸۱	۱	مقداری	مقتدای
۸۱	۱۰	کراماتش	کراماتش
۸۷	۱۹	وازمبارک شاہ فیض اندوخته	وازمبارک شاہ فیض اندوخته و ازو فیض اندوخته
۸۸	۱۱	فرادی	فردای
“	۲۱	کعبتہ اللہ	کعبۃ اللہ
۹۵	۵	فرمودند	فرمود
۱۰۳	۱	منقول است کہ از	منقول است کہ یکی از
۱۰۷	۶	قدوہ احرارِ اجل، ابرار۔	قدوہ احرار، اجل۔ ابرار،
“	“	سالکِ مسالک، معرفت۔	سالک۔ مسالک۔ معرفت،
“	۷	ناسکِ مناسک، حقیقت۔	ناسک۔ مناسک۔ حقیقت،
“	۸	قدس	قدس
۱۱۲	۱۰	فطرت	فترت
۱۱۳	۱۵	و اور بشهر	و او را بشهر
۱۱۳	۱۲	از پادرافتند	از پا درافتند
“	۱۸	جام فیروز	جام فیروز
۱۱۵	۱۸	بشخص	بشخص
۱۱۶	۵	از آن چا	از آن جا

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۱۸	۱۷	دیگر دنیا	دنیا
"	"	بر آسمانی	بر آسمانِ دیگر
۱۱۹	۸	لُ آلی	لا آلی
۱۲۰	۸	پیر کھتوریه	پیر کھتھوریه
۱۲۰	۱۲	بمروردِ هور	بمرورِ دهور
۱۲۱	۴	رحلت	رحلت
"	۵	حہ	چہ
۱۲۲	۴	بز گوار	بزر گوار
"	۲۲	مزار فیض آثارشِ وی	مزار فیض آثارِ وی
۱۳۰	آخری	گذرانید نید	گذارنیدند
۱۳۵	آخری	چنانچ	چنانچہ
۱۳۷	۵	غصنفر	غضنفر
۱۴۰	۵	جسم بود، پریدن	جسم، پریدن
۱۴۳	۵	متھر کہ	متبر کہ
۱۵۰	۹	بگاہ	پگاہ
۱۵۴	۱۷	مزارات	مزارات
۱۵۵	۱۰	پائی	پای
۱۵۶	۱۵	او راز	او را از
"	۱۴	گذرانند	گذارانند
۱۶۰	۱۰	بمقدم	بقدم
۱۶۴	۸	قدس	قدس
۱۶۸	۳	گذاشتنه	گذاشتند
۱۶۹	۲۰	راہ گذر آوارد	راہ گذر آورد
۱۷۱	۱۲	خوراق	خوارق
۱۸۴	آخری	باراذ	باران

## تحفہ الطاهرین

مؤلف: شیخ محمد اعظم بن محمد شفیق ٹٹوی

۾ تصحیح و تحشیہ

بدر عالم درانی (سابق اسپیکر سندھ اسیمبلی)



شیخ محمد اعظم کلہوڑن جي آخري ۽  
ٽالپرن جي ابتدائي دور جو مصنف هو ۽  
۱۲۰۷ھ ڌاري وفات ڪيائين. هن ڪتاب ۾  
ٺٽي ۽ مڪليءَ جي صوفياي ڪرام جي حياتين  
بابت سير حاصل احوال ڏنل آهي. ڪتاب جي  
پڇاڙيءَ ۾ مصنف جي هڪ ٻي تصنيف  
”هيئت العالم“ منجهان سنڌ، ملتان، بکر،  
سيوستان، حيدرآباد ۽ ٺٽي جا جاگرافياڻي  
حالات ضميمي طور ڏنا ويا آهن.



سنڌي ادبي بورڊ ڪراچي

## تحفہ الطاهرین

مؤلف: شیخ محمد اعظم بن محمد شفیق نثوی

۾ تصحیح و تحشیہ

بدر عالم درانی (سابق اسپیکر سندھ اسیمبلی)



شیخ محمد اعظم کلہوڑن جي آخري ۽  
ٽالپرن جي ابتدائي دور جو مصنف هو ۽  
۱۲۰۷ھ ڌاري وفات ڪيائين. هن ڪتاب ۾  
نثي ۽ مڪليءَ جي صوفياي ڪرام جي حياتين  
بابت سير حاصل احوال ڏنل آهي. ڪتاب جي  
پڇاڙيءَ ۾ مصنف جي هڪ ٻي تصنيف  
”هيئت العالم“ منجهان سنڌ، ملتان، بکر،  
سيوستان، حيدرآباد ۽ نثي جا جاگرافيائي  
حالات ضميمي طور ڏنا ويا آهن.



سنڌي ادبي بورڊ ڪراچي